کتاب پیژندنه

نوم : درسونه عبرتونه (السیرة النبویة دروس وعبر)
مؤلف: د. مصطفی السباعي
مترجم: سلطان محمود صلاح
ناشر: د القلم د ژباړې او څېړنې خپرندویه اداره

بسم الله الرحمن الرحیم

د ژباړن سریزه

الحمدلله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلاة و السلام علی اشرف المرسلین سیدنا و مولانا محمد و علی آله و اصحابه و من تبعهم باحسان الی یوم الدین. اما بعد،

د هر انسان نجات ، بری او سعادت د هغه تر ایمان او عمل پورې تړلی دی. دا حقیقت د واقعیت په ډګر کې په اثبات رسیدلی دی، تاریخ شاهد دی تر کومې ورځې چې د مسلمانانو اعمال د هغوی د صحیح ایمان څرګندوی وو، تر همغه مهاله همدوی د مځکې پر مخ د قیادت او عزت پر لوړ مقام ولاړ وو، خو کله یې چې په زړونو کې د ایمان رڼا تته شوه، او اعمال یې د ربښتونیو ایماني غوښتنو په خلاف شول،نو د ذلت وبا پرې ګډه شوه، د نورو د پیروۍ او اطاعت پړې یې غاړو ته ولویدل او دا دي نن یې ټول معنوي او مادي مقدسات او شتمنۍ د اغیارو تر یرغل لاندې راغلي دي...

ددې بدې ورځې د سمون، اصلاح او علاج نسخه هغه ده کومه چې د

کائناتو سردار حضرت رسول اکرم (صل الله علیه وسلم) د کائناتو د
رب له لوري راوړې او مونږ ته یې په بشپړه توګه په میراث پرېښې ده.
دا هم داسې یو حقیقت دی چې زمونږ تر سترګو لاندې هم په اثبات
ورسید، افغان مسلمان ولس د سرې امپراطورۍ له یرغل او د الحاد
له تسلط نه د نجات پخاطر همدا نسخه وازمویله، د جهاد مقدسه لاره
یې غوره کړه، همغه وه چې رحمان خدای نجات او برې ورکړ، د
کمونیزم سور ښامار د افغان په توره ووژل شو او د الحاد ستره
امپراطوري دړې وړې شوه.
خو څرنګه چې همدې مجاهد ولس د اسلامي مشرتابه په ځانګړتیاوو
او معیارونو پوره او برابر قیادت نه درلود، نو هغه په ډیرو قربانیو
ګټل شوی ملک بیا له نویو ستونزو سره مخ شو. ولس دخپل قوي
احساس، مکمل اخلاص او بیدریغه قربانیو په زور د کمونیزم تخته
چپه کړه، خو متاسفانه د قیادت واګې داسې چا ته په لاس ورغلې چې
داسلامي حکومت د زعامت اهلیت یې نه درلود. او پدې ترتیب سره
افغان ولس نه یوازې د جهاد له ویاړونو او ګټو نه مستفید نه شو،
بلکه د نا اهله چارواکو له لاسه له بلې ازموینې اوغمیزې سره مخ شو.
لدینه دا مطلب په ډاګه کیږي چې اسلام کامل دین دی او پیروان یې
هغه وخت له پوره ګټو نه مستفید کیدلی شي چې د ایمان او اسلام په
تیره پوره وي، نیمګړی عمل، او د یو شمیر شرایطو پوره کول مطلوبه
نتیجه نشي ورکولی.
ربښتوني اسلامي ټولنه او د نبوت په لیکه برابر حکومت هغه وخت
قایمیدلی شي چې د ټولنې هر فرد، رعیت او حکومتي چارواکي په
اسلامي شروطو پوره برابر وي. عسکر او عادي وګړي د خپل مقام او

مشرانو د خپل مقام لپاره د وړتیا معیارونه ولري، که داسې نه وي،
نو د اسلامي حکومت قیام شونی نه دی.
له همدې ځایه ده چې مسلمانان باید اسلام ته مخه کړي، هر څوک د
اسلام له خوا ورته ټاکل شوي مسئولیتونه درک او پوره ادا کړي، تر
څو د نیکمرغۍ مستحق او مشرتابه وړتیا بیرته تر لاسه کړي.
څرګنده دې وي چې دا ستر هدف هغه وخت تحقق موندلی شي چې د
امت هر غړی د خپل سالار او وروستي نبي (صلی الله علیه وسلم) په
قدم پل کیږدي، آمر او مامور د ژوند په هر ډګر او هره شیبه کې
دسپیڅلي نبوي سیرت پیروي وکړي. که داسې وشي ، نو نه به
ولسونه د زعیم په انتخاب کې غلطي کوي او نه به زعامت د پرګنو د
تباهۍ سبب ګرځي.
دا کتاب چې اوس ستاسو په مخ کې غوړیدلی د مرحوم دوکتور
مطفی السباعي (رحمه الله) له خوا د شرعیاتو د پوهنځۍ محصلینو
ته د تدریس په دوران کې تهیه او تالیف شویدی.
دا کتاب که څه هم مختصر دی، خو هر مسلمان ته دا ښیي د رسول
اکرم (صلی الله علیه وسلم) له مبارک سیرت نه څه ډول ګټه پورته
کړي. دا په واقع کې د هر مسلمان د لارې روڼ مشال دی، او هغه
ذخیره ده چې هر څوک رهبر وي که عسکر په هر حالت کې جنګ وي
که سوله د خپلې لارې توښه موندلی شي.
کتاب مې په ۱۹۸۷م کال چې هغه وخت زه د صوابۍ د مهاجرینو په
کمپ کې د تدریب المعلمین په معهد کې استاذ وم له عربي ژبې نه
پښتو ته ترجمه کړ، او څه موده وروسته د الهدی ټولنې له خوا چاپ او
خپور شو. وربسې د یو شمیر قدرمنو استاذانو د هڅو په پایله کې د

ننګرهار پوهنتون په درسي نصاب کې شامل او د افغان محصلینو د استفادې وړ وګرځید.
څو ځله دوستانو په ځانګړې توګه د ننګرهار پوهنتون یو شمیر اشتاذانو او محصلینو دا مشوره راکړه چې کتاب له سره چاپ او خپور شي، ځکه د لومړي چاپ نسخې پوره ختمې شوې او مینه وال یې لاډیر دي، همغه وه چې د خدای تعالی په توفیق سره مې کتاب ته له سره مراجعه وکړه، بیا کمپوز شو او دا دی پدې بڼه کې ستاسو په خدمت کې قرار لري.
له رحمان خدای نه سوال کوم زما غلطۍ وبښي دا عمل مې په حسناتو کې وشمیري، او په همدې وسیلې سره زما غم ځپلي هیواد وال له فعلي غم نه خلاص کړي، د اسلامي وړ او ربښتوني قیادت تر سیوري لاندې اسلامي او سوکاله ژوند ور په برخه کړي.

ستاسو د دعا غوښتونکی

سلطان محمود صلاح
د ماسپښین دوې نیمې بجې
چهارشنبه ۱۳۸۶/۸/۳۰هـ ش= ۲۰۰۷/۱۱/۲۱م

مقدمه

د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د سیرت په هکله دا څو روښانونکې پاڼې زمونږ استاد علامه مرحوم مصطفی السباعي پدې نیت لیکلې، تر څو پدې سره د شرعیاتو د پوهنځۍ د محصلینو اومحصلاتو روحیې راژوندۍ کړي – او هم لدوی سره یو ځای ټول داعیان او ځوانان د نبوي سیرت زده کړې ته تشویق او ترغیب کړي، او تر څو له نبوي سیرت نه داسې مفاهیم او درسونه زده کړي چې د هغه په مرسته د خلکو له پاره د استقامت او ښېګڼې پیشوایان شي.
هو! هغوی به خامخواه دا مقام ګټي او همدا دنده ادا کوي ځکه هغه ورته د پیغمبر اکرم (صلی الله علیه وسلم) سیرت یا د نړۍ له ټولو نه د ستر انسان تاریخ وړاندې کوي.
ددې پاڼو لوستونکې به په آسانۍ سره پدې پوه شي چې داعي استاد، سیرت ته د دعوت او داعي، رسول او رسالت له زاویې کتلي او رڼا یې ورباندې اچولې او د دعوت په ساحه کې د خپلې پخې تجربې په اساس او مرسته یې د دعوت او هدایت په اړه یې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) هدایات او تګلاره په ګوته کړیده، زیار یې ایستلی چې له سیرت نه د داعیانو لپاره درسونه او عبرتونه راټول کړي او له همدې امله هغه (رحمه الله علیه) سیرت د مؤرخینو په شان ندی روایت کړی، او نه یې هم د هغه په شا او خوا کې د فقهاؤ او متکلمینو په څیر مجادلې او مناقشې کړې دي.
بلکه هغه له هر څه نه مخکې یې سیرت ته د یوه پوه دعوتګر او داعي

په سترګو کتلي، داسې داعي چې سيرت د ټولو بلونکو او اصلاح کوونکو لپاره نيکه قدوه بولي. او په همدې خاطر يې د سيرت پيښې داسې څيړلې چې وکولای شي له مسلمانو ځوانانو نه داعيان او د هدايت څراغونه جوړ کړي....
هغوی له سيرت نه تغذيه کوي.... مخکې يې د اميدونو داسې باغ، او ژوندۍ تجربه ږدې چې بيا په بند، زولنو او کړيو نه بنديږي.

×××××

زما دا خاکسارانه تقديم او تقريظ چې د استاد په وړاندې په ډېره حياء سره قدمونه اخلي، نشي کولای د استاد سباعي د څيړنې ټول اړخونه په ګوته کړي، او دا خو يې بيخي له وسه بهر ده چې د سباعي له نظره د سيرت د تربيوي او روزنيز دقيق اړخ په هکله څه وويلی شي.... نو زما لپاره همدا کافي ده چې ددې اړخونو د تمثيل په هکله د خپلې رايې د وړاندې کولو لپاره په مخکينيو خبرو او د لاندېني آيت په مفهوم او تفسير بسنه وکړم ((**لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً**)).
(الاحزاب: ۲۱)
(په تحقيق سره ستاسې لپاره، د خدای په پيغمبر کې نيکه پيروي شته د هغه چا لپاره چې د خدای سره مخامخ کيدو او د قيامت د ورځې د راتلو اميد لري).
په رښتيا چې سباعي پر الله (جل جلاله) او قيامت باندې ټينګ او پوره مومن ؤ – او له همدې امله ده چې توانيدلی دا اړخونه په ډېره ژوره او دقيقه توګه خلکو ته وښيي او همدا وجه ده چې خبرې يې له

يوې خوا ډېرې نرمې، خوږې او له بلې خوا ډېرې اغيزمنې او اثر لرونکې دي....
خو هغه لاړ .... (رضي الله عنه)، هو، لاړ.... خو وروسته له هغه چې مخکې يې ډېر څه ليږلي او روح يې د قرآن او اسلام په دعوت ځان موړ کړی ؤ.
هو، هغه لومړی خلکو ته د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د رښتوني عسکر عملي مثالونه وړاندې کړل او بيا لاړ ،پدې خبره به هغه څوک ښه پوهيږي چې استاد يې پيژانده او دا ډول ژوندي مثالونه به يې شاګردانو ښه ليدلي وي....
الله (جل جلاله) ګواه دی کله چې د دمشق د شرعياتو د پوهنځۍ له تاسيس نه وروسته مونږ د هغه شاګردان وو، له هر څه نه زيات به د ده درسونو او محاضرو ته تږي وو، دا هغه وخت ؤ چې مترفات (عياشان) به د سستۍ په بستره کې اوږيدل را اوړيدل، خو سباعي د عزم او ټينګې ارادې کمربند تر ملا کړی ؤ، د ډېرې سختې ناروغتيا سره سره به يې خپله لکڼه اخيسته او په خپل وخت به د ټولګي په لوري روانيده، او ددې پوهنځۍ شاګردانو ته به يې دا ښووله چې رښتينی سپاهي څنګه وي؟ او ستر انسان نبي کريم (صلی الله عليه وسلم) ته د منسوبيدو شرف يعنې څه؟

×××××

د محمد (صلی الله عليه وسلم) په سيرت کې سباعي څومره لوړ او ښکلي درسونه موندلي، او پداسې حال کې چې د همدې سپيڅلي سيرت پوره پيروي کوي د الله (جل جلاله) د لارې بلونکو ته څومره په زړه پورې پندونه وړاندې کوي. څومره د خوشالۍ خبره ده چې د

سباعي له درسونو نه پدې پوه شو چې ((قیادت)) پخپله ټوله کامله او شامله معنی سره د نبوي سیرت له اوچتو اړخونو څخه یو اړخ دی او څومره ښه ده چې دده (رحمه الله علیه) له ژوند او سلوک نه پدې وپوهیدو چې سپاهیتوب دده د ژوند او سلوک له لوړو جوانبو څخه شمیرل کیږي. په رښتیا سره چې سباعي د ریښتوني سپاهیتوب په مرسته وکولای شوی چې د لوی قائد او ستر قهرمان رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د ژوند ژوندی نمونې راوښولی شي.

د یادښتونو دا پاڼې چې اوس د مطبعې په لور روانې دي، چې د شرعیاتو د فاکولتې په لومړي او دوهم ټولګي کې له تدریس نه وروسته په ډیره بیړه او د سختې ناروغۍ په حالت کې لیکلې شوې د استاد (سباعي) د علمي ذخیرې او هغو مفاهیمو چې ده به د درس په وخت کې ښودل یوازې یو اړخ او وړه برخه ده .... او داسې ښکاري چې استاد په دې خاطر دا پاڼې په بیړه سره راټولې کړې تر څو د زده کوونکو لپاره یوه لنډه مرجع وي، ځکه د سیرت نور کتابونه دا ډول فهم او تحلیل نه لري. د هغه (رحمه الله علیه) داسې اراده وه چې دا پاتې نور څلور فصلونه هم په همدې طریقې سره پوره کړي. هغه په سیرت کې خپل بحث په (۱۴) فصلونو ویشلی ؤ البته پرته له سریزې چې هغه هم دوه فصلونه لري د فصلونو له بشپړیدو وروسته به یې په ټول کتاب نظر اچوه تر څو کمۍ یې پوره کړي، او هم یې نصوص او تاریخي شواهد ولیکې، خو الهي قضاء لاس را اوږد کړ.((...وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لا يَعْلَمُونَ)). (یوسف:۲۱)

(الله پخپل امر کې غالب دی خو ډیر خلک نه پوهیږي).

زه دلته له عذر او افسوس پرته بل څه نه شم وړاندې کولی، او پدې خواشیني څرګندوم چې زما له وسه نده پوره چې دا کمزوري او کمې تریوې اندازې لیرې کړی شم. د چاپ په وخت کې ضروري وه چې کتاب په همدې شکل سره چاپ شي تر څو د استاد تنده ماتوونکې خبرې د کتابونو له زړه نه راووزي، او هم همدا طریقه د هغو لوستونکو د غوښتنې ځواب شي کوم چې لدې مسئلې نه لږ غوندې خبر دي خو پوره یې ندي اوریدلي. له الله (جل جلاله) نه غواړم چې دا کمي په راتلونکې چاپ کې پوره شي (ان شاء الله).

دا امیدونه د لیکونکې (رحمه الله علیه) له وفات نه لس او یا څه زیات کلونه وروسته خلک د خدای (جل جلاله) دې قول ته متوجه چې فرمایي: ((...فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الأَمْثَالَ)).(الرعد: ۱۷)

(کوم چې ځګ دی هغه بې ګټې له مینځه ځي او کوم شی چې د انسانانو له پار ګټور دی هغه په ځمکه کې تم کیږي).

دمشق

۱۳۹۲ هجري قمري کال د شوال څلورمه

عدنان زرزور

د مؤلف خبرې

الحمدلله الذي ارسل رسله بالبينات و الهدى، ليخرجوا الناس من الظلمات الى النور، و يهدوهم الى صراط العزيز الحميد.والصلاة و اسلام على افضل رسله، و اشرف دعاته، سيدنا محمد(صلى الله عليه وسلم) الذي ختم الله به رسله، فجعل سيرته قـدوة لكـل مؤمن في جميع شئوون الحياة صغيرها و كبيرها، و خـتم بدينـه الشرائع، فجعل رسالته اكمل الرسالات و اوفاها بحاجات الناس في مختلف بيئاتهم و عصورهم، صلى الله عليه وعلى اصحابه الهداة البررة الذين علم الله فيهم سلامة الفطرة، و صـدق العقيـدة، و عظيم التضيحة، فشرفهم بحمل رسالة الاسلام الى امـم الارض، فاراقوا في سبيلها دماءهم، وفارقوا من اجلها ديارهم، حتى ادوا الامانة و بلغوا الرسالة، و نصحو الله و رسوله، فكان لهم فضـل على الانسانية لايعرف مداها، و دين في عنق كل مسلم حتى يرث الله الارض و من عليها، رضوان الله عليهم و على من احبـهم و حمل لواء الدعوة الى الله من بعد هم حتى يوم الدين.

حمد او ثنا هغه خداى لره چې خپل رسولان يې لـه ښكاره نښانو او

هدايت سره راليږلي، تر څو خلک له تيارو نه رڼا تـه وباسـي، د غالب او ستايل شوي الله لارې ته يې برابر کړي. او درود او سلام دې پر هغه رسول وي چې له ټولو رسولانو نه غوره او د ټولو بلونکو لارښود دی، هغه چې زمونږ سردار او هغه چې الله تعالى د رسولانو خاتم ګرزولى، د نبوت سلسله يې وربانـدې ختمـه کړى، او سيرت يې د هر مؤمن لپاره د ژوند په هره لويه او وړه برخه کې قدوه ګرزولى، په دين سره يې شريعتونه پاى ته رسولي،او رسالت يې تر ټولو بشپړ او په مختلفو ټولنو او مختلفو زمانو کې د خلکو د اړتياوو ځواب ويونکى ګرزولى، درود دې وي پر ده او اصحابو يې هغه چې لارښوونکي دي، نيکان دي، الله سالم فطرت، ربښتوني عقيده او دقربانۍ روحيه ورکړې، او د همدې په برکت يې دځمکې د مخ اوسيدونکو ته د اسلام د وړلو او رسولو شرف ور په برخه کړى، نو دوى هم د اسلام په لار کې خپلې وينې تويې کړې، خپل کورونه يې پريښودل، تر څو يې امانت ادا او رسالت يې ورساوه، د الله او رسول د نصيحت حق يې ادا کړ، او له همدې امله يې پر ټول بشريت دومره احسان دى چې اندازه نه لري، او د دنيوي ژوند تر پايه يې هر مسلمان د احسان پوروړى دى، الله تعالى دې له دوى او ټولو هغو نه خوشاله وي کوم چې له دوى سره مينه کوي او له دوى نه وروسته د خداى لوري ته د دعوت بيرغ اوچت ساتي.

دا پاڼې مې وروسته له هغې چې د شرعياتو د فاکولتې په لومړي کال کې مې د درس په شکل مفصلا وړاندې کړې وې، له سختې ناروغۍ سره سره په ډيره چټکې وليکلې، اراده مې دا وه چې ددې ليکنې له لارې د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) سيرت له لوړو نمونو نه ځنې

بارزي (روښانه) نقطې په ګوته کړم، کوم چې هر مسلمان، د الله لورته بلونکي او فقيه ته په کار ده تدبر او تفکر پکې وکړي، او هغه د خپل ژوند سرليک او هدف وګرزوي، تر څو د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د پيروۍ شرف يې په برخه شي، او د دعوت د برياليتوب دروازه يې په مخ خلاصه، او د الهي رضا لويه برخه يې په نصيب شي او بالاخره په جنت کې له رسول الله (صلى الله عليه وسلم) سره د يو ځای کيدو لوی شرف وګټي، الله فرمايي: **((...وَمَنْ يُطِعْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)).**(النساء:۱۳)

څوک چې د الله تعالى او د هغه د رسول اطاعت وکړي، الله به هغه داسې باغونو ته ننباسي چې لاندې به يې ويالې بهيږي او هغوی به پکې د تل له پاره استوګن وي او همدا ستر برياليتوب دی.

خپل بحث مې په لاندې ډول سره ويشلی دی:

الف: - سريزه چې د دوو بحثونو (فصلونو) درلودونکې ده:

۱. د نبوي سيرت ځانګړتيا، او د لوستلو ګټه يې

۲. د سيرت صحيح مراجع او مصادر.

ب: - د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د سيرت پوهنه چې لس فصلونه لري:

لومړی **فصل** – له بعثت نه مخکې د رسول (صلى الله عليه وسلم) ژوند.

دوهم **فصل** – له بعثت نه حبشې تر هجرته.

دريم **فصل** – حبشې ته له هجرت نه مدينې ته تر هجرته.

څلورم **فصل** – د هجرت له پيل نه په مدينه کې تر ځای په ځای کيدو پورې.

پنځم **فصل** – غزاګانې: له بدر نه د مکې تر فتحې.

شپږم **فصل** – له فتحې نه وروسته په عربې ټاپو وزمه کې د اسلام خوريدل.

اووم **فصل** – له فتحې نه تر وفاته.

اتم **فصل** – د رسول (صلى الله عليه وسلم) اخلاق، او د مستشرقينو او مبشرينو تورونه.

لسم **فصل** – پر نړۍ د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د ذات او رسالت اغيز.

له الله (**جل جلاله**) څخه سوال کوم پدې بيړه کې ددې توفيق راکړي چې سيرت ته داسې يوه کتنه وکړای شم، چې له يوې خوا مې ټاکلی هدف لاسته راشي او له بلې خوا د شرعياتو د پوهنځۍ ټول شاګردان (هلکان دي او که نجونې) ديته اړباسي چې له نبوي سيرت سره مينه وکړي، او د ځان لپاره ورڅخه داسې مفاهيم او هدايات واخلي چې په همغه سره د خلکو لپاره د امامانو حيثيت غوره کړي، او له امله يې د استقامت، صلاح، هدايت او دعوت په لار کې د حکمت امامان او مخکښان شي، تر څو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يو ځل بيا په هغه خپله نوراني ځيره د خلکو په مخ کې د لمر په شان وځليږي، خلک له ګمراهۍ او تيارو نه وباسي، زړونه، عقلونه او ټول عادتونه يې د حقيقت په لمر تاوده او روښانه کړي، او تر څو اسلامي امت يو ځل بيا پخپله اصلي او پخوانۍ ګانه يعنې استقامت او صفا بيا

سمبال شي، او د ټولو ملتونو او امتونو د قیادت او مشرۍ په تخت کیني، او په همدې سره مونږ یو ځل بیا د الله (جل جلاله) ددې قول مصداق وګرزو چې فرمایي: ((كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّـــةٍ أُخْرِجَـــتْ لِلنَّـــاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنْ الْمُنكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّـــهِ...)). (آل عمران: ۱۱۰)

(تاسې بهتره ډله یئ چې ویستل شوي یئ لپاره د خلکو، تاسې امر کوئ په نیکۍ، او نهي کوئ له بدۍ نه، او تاسې ایمان او باور لرئ په خدای باندې.

دمشق ۱۳۸۱ هجري قمري کال د روژې میاشت

مصطفی السباعي

سریزه

۱- د نبوي سیرت ځانګړتیاوې

نبوي سیرت د ډیرو داسې ځانګړتیاو او ممیزاتو درلودونکې دی چې سیرت لوستنه د انسان د پاره روحي، عقلي، او تاریخي ګټه ګرزوي، شرعي علماء، د الله (جل جلاله) لور ته بلونکي، او د ټولنیزې اصلاح غوښونکي د سیرت د زده کړې په ضرورت قانع کوي، او دا ورښیي چې اسلامي شریعت باید پداسې طریقې سره خلکو ته ورسوي چې د رسول (ص) سیرت یې د پریشانیو او راز راز کړاوونو سره د مقابلې په لاره کې لوی کومکي وي او د همدې سیرت په مرسته اسلامي داعیان د خلکو زړونو ته لار ومومي، او په لنډه موده کې خپل هدف ته چې د خلکو اصلاح ده ورسیږي.

اوس به د نبوي مبارک سیرت ځنې مهمې او ځرګندې ځانګړتیاوې (میزې) په لاندې ډول بیان کړو:

۱. نبوي سیرت د بل هر نبي، رسول او ټولو اصلاح غوښتونکو له سیرت نه تر ټولو صحیح او درست سیرت دی.

ځکه د رسول (صلی الله علیه وسلم) سیرت مونږ ته په داسې صحیحه او ثابته علمي لار را رسیدلی دی چې شک او شبهې ته پکې هیڅ ځای نشته، دا به د مصادرو په راتلونکي بحث کې سره ووینو. او دا مونږ ته ددې توان راکوي چې په وروستیو وختونو کې په سیرت باندې له ځانه زیات شوي شیان لکه ځنې معجزې او داسې نورې پیښې وپیژنو

کومې چې هدف يې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته د داسې صفاتو ورکول دي چې الله (جل جلاله) ندي ورکړي.

د نبوي سيرت دغه خصوصيت (صحت او کامل ثبوت) د مخکنيو رسولانو (عليهم السلام) په سيرت کې نه ليدل کيږي، مثلا د (موسی عليه السلام) د سيرت صحيح او درستې پيښې د يهودانو له دروغو او تحريفاتو سره ګډې شويدي، او اوس زمونږ له وسه نده پوره چې له موجوده تورات نه د موسی (عليه السلام) ريښتنی او صحيح سيرت راوباسو، ځکه خو ډير غربي نقادان (محققين) هم د تورات په ځينو اسفارو (جلدونو) کې شک کوي، او ځنې نور پوره يقين لري چې د تورات ځنې (اسفار) سپارې يا برخی نه د موسی (عليه السلام) په وخت ليکلې شوې، او نه هم هغه ته په نږدې وختونو کې، بلکه له موسی (عليه السلام) نه ډير وروسته د نامعلومو خلکو له خوا ليکل شويدي، همدا دليل په اوسني تورات کې د موسی (عليه السلام) د موجود سيرت د نه ريښتينوالی لپاره کافي دی، او همدا وجه ده چې مؤمن د موسی (عليه السلام) د سيرت يوازې د هغو برخو په صحت ايمان لري چې په قرآنکريم (او صحيحو احاديثو)کې راغلې دي او بس. همدا راز د عيسی (عليه السلام) سيرت په همدې شکل دی ځکه دا د کليساګانو سره موجود او رسمي انجيلونه، خو له عيسی (عليه السلام) نه په سوونو کلونه وروسته په غير علمي طريقه د هغه وخت له سل ګونو انجيلونو څخه انتخاب شويدي او همدا راز د دغه انجيلونو بنسټ خپلو ليکوالانو ته هم په علمي او قانع کوونکي دليل ندی ثابت شوی، ځکه يو يې هم په متصل سند سره له خپل ليکونکي نه ندی روايت شوی. سربيره پردې د غربي نقادانو (څيړونکو) تر منځ

د نوموړو ځينو ليکونکو د نمونو په هکله هم اختلاف دی او دا ندي معلوم چې هغوی څوک وو؟ او په کومه زمانه کې يې ژوند کاوه؟ نو پداسې حال کې چې د ځمکې پر مخ د خورو اديانو د رسولانو د سيرت دا حال وي، د نورو اديانو او فلسفو د رسولانو او خاوندانو سيرت خو به حتماً له شک او شبهاتو نه ډک وي، لکه د بودا، کونفوشيوس او نورو سيرت. او هغه څه چې د دوی خپل پيروان يې د دوی د سيرت په هکله وايې د علمي بحث له نظره هيڅ د اعتبار وړ ندي، ځکه هغه د کهانانو، کوډګرو، فال ګرو، جوړونه او يو له بل نه روايتونه دي، چې د وخت په تيريدو سره هر نسل داسې خرافات پکې زياتوي چې سالم او له تعصب نه پاک عقل ته د منلو وړ نه دي، نو ثابته شوه چې له ټولو نه صحيح، قوي، ثابت او په متواتره طريقه را نقل شوی سيرت يوازې د محمد (صلی الله عليه وسلم) سيرت دی.

٢. د رسول (صلی الله عليه وسلم) ژوند پخپلو ټولو مرحلو (پوړيو) کې يعنې د هغه د مور آمنې او پلار عبدالله له واده نه د رسول (صلی الله عليه وسلم) تر رحلت پورې ټولې پيښې څرګندې او روښانه دي. مونږ د هغه د پيدا ايښت، وړکتوب، ځوانۍ، له نبوت نه مخکې کسب او کار، د مکې نه د باندې سفرونو په لنډه توګه تر بعثت پورې د هغه د ټول ژوند په هکله پوره معلومات لرو، او له بعثت نه وروسته ټول ژوند يې د لمر په شان څرګند او روښانه دی، هره برخه يې کال په کال راته معلومه ده، او همدا وجه ده چې د هغه (صلی الله عليه وسلم) سيرت دومره روښانه دی چې ځنې غربي څيړونکې هم پرې اعتراف کوې او دا وايي: يوازې محمد (صلی الله عليه وسلم) دی چې د لمر په رڼا کې پيدا شويدی.

دا خصوصیت هم د نورو رسولانو د سیرت ندی په برخه شوی، ګورو د موسی (علیه السلام) د ورکتوب، ځوانۍ له نبوت نه مخکې ژوند، کارو بار په هکله هیڅ ډول معلومات راسره نشته. او له نبوت نه یې وروسته موجود معلومات هم د هغه (علیه السلام) شخصیت پوره نه شي انځورولای. د عیسی (علیه السلام) سیرت هم په عین شکل، د هغه (علیه السلام) د ورکتوب په هکله یوازې هغه څه شته چې اوسني انجیلونه یې وایي او یا یې روایت کوي او لیکي: عیسی (علیه السلام) د یهودانو په هیکل ننووت او له احبارو (د یهودانو دیني علماوو) سره یې بحث او مناقشه وکړه. او له نبوت نه وروسته یې یوازې د بلنې او ځینو نورو ژوندنیو طریقو په هکله معلومات لرو، او لدې نه پرته نور هر څه د نیستۍ په پردو کې پټ دي.

نو اوس څنګه کیدای شي دا لنډ او ناکافي معلومات زمونږ د محبوب رسول (صلی الله علیه وسلم) د شخصي ژوند په هکله د هغو صحیحو، مفصلو او دقیقو معلوماتو سره چې د سیرت رینبتني مصادر یې روایت کوي پرتله کړو، لکه د هغه (صلی الله علیه وسلم) خوراک، دریدل، ناسته، جامې، شکل، هیئت، منطقه، له کور والو سره رویه، عبادت، لمونځ، له اصحابو (رضي الله عنهم اجمعین) سره ژوند. ان تردې چې سیرت روایت کوونکو له دومره دقت نه کار اخیستی چې د هغه (صلی الله علیه وسلم) په مبارکه ږیره او قدرمن سر کې یې د سپینو ویبنتانو شمیره هم یاده او ذکرکړیده.

۳. د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سیرت د یوه داسې انسان سیرت دی، چې الله (جل جلاله) په سالت مشرف کړی. دې سیرت نه هغه (صلی الله علیه وسلم) د انسانیت له مقام نه د الوهیت مقام ته

درسونه عبرتونه

اوچت کړی، او نه یې هم د هغه د ژوند په هکله خرافات ویلي. که مونږ دا له هغه څه سره پرتله کړو کوم چې مسیحیان یې د عیسی (علیه السلام) په هکله، بودایان یې د بودا په هکله، او نور بت پرستان یې د خپلو بتانو په هکله وایي نو هله به د رسول (صلی الله علیه وسلم) او نورو د سیرت په توپیر پوره پوه شو. او دا کار د پیروانو په انساني سلوک باندې د لوی اثر درلودونکی دی. وینو چې د عیسی (علیه السلام) او بودا لپاره الوهیت ادعا ددې سبب شوې چې هغوی دواړه داسې درجې ته ورسوي چې هلته به هغوی د انسان د شخصي او ټولنیز ژوند لپاره سرمشق او نمونه (مثال) نه وي، حال دا چې محمد (صلی الله علیه وسلم) له پیدا اینبت نه ترقیامته د هر هغه چا لپاره چې غواړي، شخصي، کورنۍ، او ټولنیز سعادت یې په برخه شي، لوی او کامل انساني مثال دی، له همدې ځایه ده چې الله (جل جلاله) فرمایي:

((لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيراً)). (الاحزاب: ۲۱)

(په حقیقت کې ستاسې لپاره د الله په رسول کې یوه خورا غوره نمونه ده د هر هغه چا لپاره چې د الله او د آخرت د ورځې هیله من دی).

۴. د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سیرت په یوه انسان کې د انسانیت ټولو برخو ته شامل سیرت دی، هغه مونږ ته د ځوان، امین، او په سمه لار روان محمد (صلی الله علیه وسلم) له نبوت نه د مخکې وخت نقلونه کوي، همدا راز راته د لوی بلونکي رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د رسالت په لار کې زحمتونو، کوبنبنونو او

حکمتونو یادونه کوي، د یوه دولت د رئیس په توګه د هغه (صلی الله علیه وسلم) له خوا د دولت د صحیح او قوي نظم راوستل، د درستوارګانونو جوړول، او بیا په پوره پوهه، اخلاص او صداقت د هغه ساتنه او د بري درشل ته رسول رابښیي، لکه چې د میړه او پلار په حیث د هغه (صلی الله علیه وسلم) نیکه عاطفه، شفقت، مهرباني، ښه رویه، د میړه، ښځې او اولاد د حقوقو تر مینځ روښانه توپیر راته بیانوي، همدا ډول د یوه مربي او مقتدر لارښوونکي په جامه کې راته د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د اصحابو (رضي الله عنهم) بی مثاله تربیه او روزنه روایت کوي کوم چې د همدې تربیې په وجه په اصحابو کې د پیروی روح دومره تقویه کیږي چې حتی په ډیرو کوچنیو مسئلو کې هم په هغه (صلی الله علیه وسلم) پسې اقتدا کوي. دا سیرت د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د ملګرتیا د حقوقو او آدابو ادا کولو ډیر حکایتونه هم لري، یعنې د هغو حقوقو او آدابو کیسې د کومو په واسطه چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په اصحابو (رضي الله عنهم) له خپلو ځانونو، مالونو او اولادونو نه زیات ګران شوي ؤ، همدا راز د یوه غیرتي او زړور جنګیالي، سوبمن قوماندان او سیاستمدار، امین همسایه او ریښتوني عهد کوونکي په حیث د رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند نمونې بیانوي....

لنډه دا چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سیرت په ټولنه کې د انسانیت ټولو اړخونو ته شامل سیرت دی، د هر داعي، قوماندان، میړه، ملګري، لارښوونکي، سیاستمدار، د دولت د رئیس او .... لپاره نیکه نمونه او لوړ مثال دی...

مونږ دېته ورته او یا دېته نږدې مثالونه د بل رسول، او اوسنیو او پخوانیو فیلسوفانو، او نورو ادیانو د خاوندانو په سیرت کې نه شو موندلای. د مثال په توګه، موسی (علیه السلام) د یوه امت د رهبر حیثیت لري، خپل امت یې له غلامۍ نه وژغوره، داسې قواعد او اصول یې ورته کېښودل چې یوازې د همغه امت لپاره وو او بس، خو په سیرت کې یې داسې څه نه لیدل کیږي چې هغه د جنګیالیو، لارښوونکو، سیاستمدارانو، د دولت رئیسانو، پلرونو، او میړونو لپاره نمونه او مثال وي.

عیسی (علیه السلام) د یوه زاهد بلونکي حیثیت لري، هغه لدې دنیا نه وخوت، خو مال کور او نور څه متاع نلري، او د مسیحیانو سره په موجوده سیرت کې یې ژوند د یوه جنګیالي قوماندان، د دولت د رئیس، پلار او میړه (ځکه هغه واده نه ؤکړی) په حیث ندی تمثیل شوی حال دا چې د محمد (صلی الله علیه وسلم) سیرت دا ټول راته په څرګند ډول تمثیلوي.

اوس کولای شئ د بودا، کونفوشیوس، ارسطو، افلاطون، ناپلیون او نورو تاریخي لویانو په هکله هم همداسې ووایئ چې: هغوی د هیچا لپاره هم د قدوې او نمونې حیثیت نلري، او که چیرته داسې وي، نو هغه به یوازې د ژوند په هغه برخه کې وي په کومه کې چې نوموړو شهرت موندلی دی، په ټول تاریخ کې محمد (صلی الله علیه وسلم) یوازینی انسان دی چې د خلکو د ټولو ډلو او د هر ډول استعدادونو د خاوندانو لپاره کامله او نیکه نمونه او قدوه حسنه دی.

۵. د محمد (صلی الله علیه وسلم) سیرت په یوازینۍ توګه د هغه د نبوت او رسالت، ریښتنی او له شک نه خالي ثابت دلیل هم

دی، ځکه هغه د یوه کامل انسان سیرت دی کوم چې د کامیابۍ له یوه پړاو نه بل ته د معجزو او خارق العاده لارې په عوض د دعوت له سوچه طبیعي لارې نه مخکې تللی دی. هغه دعوت پیل کړی، خو ورسره یې کړاوونه هم ګاللي، خلکو ته یې الهي پیغام رسولی، نو انصار (ملګري) یې هم پیدا کړي، که جنګ ته را ایستل شوی جنګ یې هم کړی، هغه حکیم و، پخپله رهبرۍ کې پوره بریالی ؤ، تردې حده چې د وفات په وخت کې یې د دعوت حلقه تر ټولې ټاپو وزمې (عربي نړۍ) څخه راتاو شوې وه هغه هم د ایمان او مینې له لارې، نه د زور او جبر له لارې.

که څوک د عربو له عاداتو، عقائدو، او د رسول (صلی الله علیه وسلم) د دعوت د مقابلې کولو لپاره د هغوی په رنګارنګ لارو، فریبونو، او هغه جنګ په کوم کې چې رسول (صلی الله علیه وسلم) بریالی شوی،د هغه (صلی الله علیه وسلم) او دښمنانو د قواوو له نابرابروالي او نا انډولۍ څخه ځان خبر کړي، او بیا د رسول ·صلی الله علیه وسلم) د رسالت لنډې (۲۳) کلنې مودې ته نظر وکړي، نو حتما به باور وکړي چې محمد (صلی الله علیه وسلم) د خدای (جل جلاله) رښتونی رسول دی، الهي قوت، ثبات، تائید او کامیابي د هغه د نبوت له برکته ورسره ملګرې وه، ځکه الله (جل جلاله) کله هم له درواغجن سره پدې اندازه خپل تائید او کومک نه ملګری کوي.

د رسول (صلی الله علیه وسلم) سیرت مونږ ته له عقلي لارې نه د هغه د رسالت رښتنولي ثابتوي او د هغه معجزې د عربو د ایمان لومړنی سبب او عامل نه دي، داسې نده شوې چې له عناده ډکو کافرانو د کومې معجزې په اساس ایمان راوړی وي، سره لدې چې مادي

معجزې یوازې د لیدونکو او مشاهده کوونکو لپاره دلیل وي، دا ثابته ده چې هغو مسلمانانو چې نه یې رسول (صلی الله علیه وسلم) او نه یې د هغه معجزې لیدلې، د قاطعو عقلي دلایلو په اساس د محمد (صلی الله علیه وسلم) په نبوت ایمان راوړی. ددې عقلي دلایلو له جملې نه یو هم قرآنکریم دی، چې هر منصف او عاقل پدې قانع کولای شي چې د محمد (صلی الله علیه وسلم) په رسالت ایمان راوړي.

خو د نورو رسولانو موجوده سیرتونه داسې ندي، بلکه هغه روایت کوي او وایي چې خلکو پر هغوی باندې د معجزو او خارق العاده کارونو په اساس ایمان راوړی ؤ، نه دا چې د عقل او فکر له لارې یې د دعوت اصول درک کړي او بیا یې ورباندې ایمان راوړی وي. ددې خبرې رښتونی مثال حضرت عیسی (علیه السلام) کیدای شي، الله (جل جلاله) په قرآنکریم کې فرمایي چې: عیسی (علیه السلام) پر خپل رسالت باندې د یهودو د قناعت او ایمان لپاره لومړنی اساس دا ګرزولی ؤ چې هغه له مورنه ړوند پیدا شوی، پیس او بل هر ناروغه ته صحت ورکوي، مړي ژوندي کوي، او خلکو ته د هغوی د خوراک، او د هغه څه په هکله چې په کورونو کې یې ذخیره کوي خبر ورکوي، البته دا ټول دالله (جل جلاله) په اذن سره. اوسني انجیلونه روایت کوي چې یوازې همدغه معجزې په یو ځل باندې د ډیرو خلکو د ایمان راوړنې سبب شوی، او دا هم زیاتوي چې عیسی (علیه السلام) خدای، یا د خدای زوی دی (حاشا لله). مسیحیت له مسیح (علیه السلام) نه وروسته هم د معجزو او خارق العاده کارونو په مرسته خور شو، په (سفر اعمال الرسل) کې ددې مدعا لوی ثبوت وجود لري او مونږ کولای شو چې اوسنی مسیحي دین د عقلي قناعت پر ځای پر

معجزو او خارق العاده امورو ولاړ دين وبولو. له همدې ځايه ده چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د سيرت دا خصوصيت او ميزه نوره هم روښانيږي، ځکه هيچا هم په محمد (صلی الله علیه وسلم) باندې د مادي معجزې په اساس ايمان ندی راوړی، بلکه د ټولو د ايمان سبب وجداني او عقلي قناعت دی. او دا چې الله (جل جلاله) هغه (صلی الله علیه وسلم) ته مادي معجزې هم ورکړې، نو دا يوازې د هغه (صلی الله علیه وسلم) د زيات اکرام او د دښمنانو د سپکاوي او ذلت بل دليل دی. له قرآن سره آشنا انسان پدې ښه پوهيږي چې د خلکو د قناعت حاصلولو لپاره قرآني لاره د عقلي محاکمې او الهي لوی صفت د مشاهدې لاره ده، همدا راز د امي محمد (صلی الله علیه وسلم) له خوا ددې قرآن راوړنه د هغه د رسالت د ثبوت او رېښتينولۍ دليل ګرزوي، الله فرمايي: ((**وَقَالُوا لَوْلا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ** (٥٠) **أَوَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَى عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ**)). (العنکبوت – ٥٠ / ٥١)

(دغه خلک وايي چې ولې پدغه سړي باندې دده د رب لخوا نښانې نازلې نشوی؟ ووايه! نښانې خو له الله سره دي او زه يوازې ډاروونکی يم په ډاګه ځرګنده او آيا د دوی لپاره دغه (نښانه) کافي نده چې مونږ پر تا باندې کتاب نازل کړ چې دوی ته په لوستلو اورول کيږي؟ په حقيقت کې پدې کې د هغه خلکو لپاره رحمت او نصيحت دی چې ايمان راوړي).

کله چې قريشو له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه په معجزو غوښتلو

درسونه عبرتونه

کې د مخکنيو امتونو په شان اصرار وکړ، الله خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) ته امر وکړ چې داسې ځواب ورکړي: ((... **قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلاَّ بَشَراً رَسُولاً**)). (الاسراء – ٩٣)

(... ووايه پاک دی زما پروردګار آيا زه له يو پيغام راوړونکي انسان نه پرته بل څه يم).

((**وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تَفْجُرَ لَنَا مِنْ الأَرْضِ يَنْبُوعاً** (٩٠) **أَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الأَنْهَارَ خِلالَهَا تَفْجِيراً** (٩١) **أَوْ تُسْقِطَ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفاً أَوْ تَأْتِيَ بِاللَّهِ وَالْمَلائِكَةِ قَبِيلاً** (٩٢) **أَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ أَوْ تَرْقَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتَّى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَاباً نَقْرَؤُه قُلْ سُبْحَانَ رَبِّي هَلْ كُنتُ إِلاَّ بَشَراً رَسُولاً**)). (الاسراء– ٩٠ / ٩٣)

(او وېې ويل مونږ به ستا خبره تر هغه پورې ونه منو تر څو چې ته زمونږ لپاره ځمکه څيرې او يوه چينه ونه بهوې، يا ستا لپاره د کجورو او انګورويو باغ پيدا شي او ته به په هغه کې ويالې روانې کړې، آيا ته په مونږ باندې آسمان ټوټه ټوټه راوغورځوې لکه چې دعوه کوې. يا الله او پرښتې مونږ ته مخامخ راولې، يا ستا لپاره د سرو زرو يو کور واوسي يا ته آسمان ته اوخيژه او ستا په ختلو به هم مونږ باور ونکړو تر څو چې ته په مونږ باندې يوه داسې ليکنه نازله نه کړې چې مونږ يې ولولو) اې محمده! دوی ته ووايه پاک دی زما پروردګار ! آيا ز له يو پيغام راوړونکي انسان نه پرته بل څه يم.

پدې ډول قرآنکريم په پوره وضاحت ددې اعلان کوي چې محمد

(صلی الله علیه وسلم) انسان او د خدای رسول دی، هغه د خپل رسالت په دعوه کې په معجزو تکیه نلري، بلکه عقلونو او زړونو ته خطاب کوي الله فرمايي:

((**فَمَنْ يُرِدْ اللَّهُ أَنْ يَهدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلإِسْلامِ...**)).(الانعام – ١٢٥)

(الله چې هر چا ته د سمې لارې ښوولو اراده وکړي، د هغه سینه د اسلام قبلولو لپاره خلاصوي).

د نبوي سيرت مصادر

نبوي سيرت څلور د اعتبار وړ او اصلي مصدرونه لري:

١- قرآنکريم:

قرآنکريم د نبوي سيرت اساسي مصدر دی (د رسول عليه السلام د ژوند مختلفې پيښې يې بيان کړيدي). د مثال په توګه: قرآنکريم د رسول (صلی الله عليه وسلم) نشات (پيدا اينبت) ته داسې اشاره کوي:

((**أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيماً فَآوَى (٦) وَوَجَدَكَ ضَالاً فَهَدَى**)).(الضحی:٦-٧)

(آيا هغه ته يتيم ونه ميندلې او بيايې هستوګنځی درته برابر کړ؟ او ته يې لار نابلدی وميندلې او بيا يې لارښودنه وکړه).

او د هغه (صلی الله عليه وسلم) لوړ، کريم او پاک اخلاق داسې بيانوي: ((**وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ**)). (القلم : ٤)

(او بيشکه ته د لوړو اخلاقو مرتبه يې).

همداراز قرآنکريم د دعوت په لار کې په رسول (صلی الله عليه وسلم) باندی تير شوي مشکلات، کړاوونه، د کفارو له خوا ورباندې د سحر او جنون لګيدلي تورونه، او د هغه (صلی الله عليه وسلم) هجرت، او

له هجرته وروسته پیښې شوي جنګونه دا ټول بیانوي. وینو قرآنکریم د بدر، احد، احزاب، حنین له جګړو (غزاګانو)، د حدیبیې صلحې، او د مکې له فتحې نه خبرې کړیدي، او هم یې د رسول (صلی الله علیه وسلم) ځنې معجزې لکه اسراء او معراج بیان کړیدي.

لنډه خبره دا چې قرآنکریم د رسول (صلی الله علیه وسلم) د سیرت ډیره برخه بیان کړیده او څرنګه چې قرآنکریم د ځمکې پر مخ له ټولونه مؤثق او ریښتنی کتاب دی، د تواتر له لارې په اثبات رسیدلی، چې هیڅ عاقل انسان یې د نصوصو او تاریخي ثبوت په هکله شک نلري او دا چې د سیرت ځینې پیښې یې بیان کړیدي، نو بیشکه چې د سیرت تر ټولو صحیح او لومړنی مصدر بلل کیږي.

دا خو ښکاره ده چې قرآنکریم د نبوي سیرت پیښې بیله تفصیله (په مجمله) توګه بیان کړیدي، کله چې له یوه جنګ نه خبرې کوي، نو د جنګ اسباب، د مسلمانانو او مشرکینو شمیره، او همدا راز د مړو او بندیانو شمیره نه بیانوي، بلکه ددې پر ځای د جنګ درسونه او پندونه په ګوته کوي. د پخوانیو انبیاؤ (علیهم السلام) او ملتونو د کیسو په هکله هم د قرآنکریم طریقه همداسې ده، او له همدې امله مونږ نه شو کولای یوازې پر قرآنکریم باندې په تکیه کولو سره د رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند پوره او کامل تصویر وکښلی شو.

۲ - نبوي صحیح احادیث:

په اسلامي نړۍ کې د احادیثو منل شوي کتابونه عبارت دي له:
شپږ صحیح کتابونه (صحاح ستة) (صحیح بخاري، صحیح مسلم،

سنن ابي داؤد، سنن نسائي، سنن ترمذي او ابن ماجه)، د امام مالک (رحمة الله علیه) مؤطا، او د امام احمد (رحمة الله علیه) مسند هم پدی جمله کې راځي. ددې ذکر شوو کتابونو له جملې نه صحیح بخاري او صحیح مسلم په خاصه توګه د صحت، ثقت او تحقیق د لوړې درجې درلودونکي دي او پاتې نور یې د صحیح او حسن احادیثو درلودونکي او حتی ځنې ضعیف (کمزوري) احادیث هم روایت کوي.

د رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند، جنګونو، نورو پیښو او کارونو په هکله د نوموړو کتابونو د روایتونو په واسطه کولای شو د نبوي سیرت کامل او پوره انځور جوړ کړو، که څه هم ځنې نیمګړتیاوې به ولري. تر اصحابو (رضي الله عنهم) پورې په متصل سند سره د نبوي سنتو روایت نور هم د سیرت، ثقت او صحت زیاتوي او هم وربانديې د خلکو اطمینان زیاتیږي، ځکه اصحابو (رضي الله عنهم) له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره ژوند کړی، او خدای دوی د خپل دین مرستندویان ګرزولي، او رسول (صلی اله علیه وسلم) پخپل لاس د هغوی روزنه کړې، نو هغوی به خود هم د اخلاقي استقامت، ایماني قوت، ریښتینولۍ، عقلي او روحي لوړتیا له لحاظه د تاریخ تر ټولو نسلونو اوچت نسل وي، هر څه یې چې له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه په صحیح، متصل سند، مونږ ته روایت کړیدي، لازمه ده چې د تاریخي حقیقت په حیث یې داسې ومنو چې هیڅ شک او شبهه نه وي پکې.

مستشرقین او د غرب په جل او بل غولیدلي یو شمیر مسلمانان ددې کوښښ کوي چې د نبوي سنتو د مؤثقو کتابونو په هکله اشکال

او شبهې را پیدا کړي، تر څو له همدې لارې د شریعت نړولو ته لاس اوږد کړي، او د سیرت په هکله د خلکو باور او اطمینان له مینځه یوسي، خو د اسلامي دین ساتندوی او متکفل خدای (**جل جلاله**) د دوی د باطلو هلو ځلو د لغوه کولو لپاره هم خلک پیدا کړیدي، تر څو د هغوی غشي بیرته د دوی پر خوا وروشړي. ما (لیکونکې) هم پخپل کتاب (السنة و مکانتها من التشریع الاسلامي) کې د نبوي سنتو د تمحیص او ساتنې په هکله زمونږ د علماوو کوښښونو ته اشاره کړې او هم مو د مستشرقینو او د هغوی د پیروانو شبهې په علمي توګه رد او ځواب کړیدي، له الله (**جل جلاله**) نه یې د ثواب غوښتونکی یم او خدای (**جل جلاله**) یې د قیامت په ورځ زما په نیکیو کې وشمیري.

۳- د رسالت د وخت عربي شعر:

پدې کې خو شک نشته چې مشرکانو د خپلو شاعرانو له لارې هم پر رسول (صلی الله علیه وسلم) او د هغه پر دعوت داسې حملې او تعرضونه کړیدي چې مسلمانان یې دېته اړ ایستلي دي چې د خپلو شاعرانو لکه حسان بن ثابت او عبدالله بن رواحه.... په ژبه د هغوی ځواب ووایي. د ادب او سیرت کتابونه ددې ډول زیاتو شعرونو درلودونکي دي، او مونږ کولای شو ورڅخه د هغه محیط او ټولنې په هکله په کومه کې چې رسول (صلی الله علیه وسلم) اوسیده او اسلامي دعوت پخپلو لومړنیو شپو او ورځو کې پکې وده کړې معلومات تر لاسه کړو.

درسونه عبرتونه

۴- د سیرت کتابونه:

اصحابو (رضي الله عنهم) به نبوي سیرت له دوی نه وروسته خلکو ته روایت او بیانوه او ځینو اصحابو به د سیرت پیښې په ډیره دقیقه، تفصیلي او اختصاصي توګه روایت کولې. ورپسې تابعینو ددې روایتونو نقل او تدوین پیل کړ، چې له دوی نه هم ځینو ورته په خاصه او دقیقه توګه ملا وتړله لکه: ابان بن عثمان بن عفان (رضي الله عنهم) ((**۳۲ / ۱۰۵ هجري**)) عروة بن الزبیر بن العوام ((**۲۳ / ۹۳ هجري**)). او له وړو تابعینو نه عبدالله بن ابي بکر الانصاري (چې په **۱۳۵** هجري کال کې وفات شویدی). محمد بن مسلم بن شهاب الزهري ((**۵۰ / ۱۲۴ هجري**)) او دا هغه څوک ؤ چې د عمر بن عبدالعزیز په امر سره یې نبوي سنت راټول کړي، او عاصم بن عمر بن قتادة الانصاري چې په ((**۱۲۹ هجري**)) کې وفات شویدی.
بیا له هغوی نه وروسته خلکو د نبوي سیرت سلسله جاري وساتله او په بیله توګه یې د سیرت تصنیف پیل کړ، د سیرت له لومړنیو او مشهورو مصنفینو نه یو هم محمد بن اسحاق بن یسار دی چې په (**۱۵۲ه**) کال وفات شویدی، او د جمهورو علماوو او محدثینو له خوا د باور وړ ګرزیدلی، خو یوازې مالک او هشام بن عروة بن الزبیر وربانديې جرحه کړیده، مګر ډیرو محققنو دا جرحه د دوی او ابن اسحاق تر مینځ د شخصي مخالفت نتیجه بللې ده.
ابن اسحاق خپل ((المغازي)) نومی کتاب له احادیثو او هغه روایتونو

ځخه چې په مصر او مدينه کې يې پخپلو غوږونو اوريدلي تاليف کړيدی، خو متاسفانه نوموړی کتاب مونږ ته ندی را رسيدلی، او پدې سره مو له علمي ميراث نه لوی شی کم شوي دي که څه هم د کتاب مضمون محفوظ پاتې دی چې ابن هشام پخپل سيرت کې د خپل شيخ او د ابن اسحاق له مشهور شاګرد (بکايي) څخه روايت کړيدی.

د ابن هشام سيرت:

هغه ابو محمد عبدالملک بن ايوب الحميري دی، چې په بصره کې پيدا شوی او په (۲۱۳) يا (۲۱۸) هجري کال کې وفات شويدی. ابن هشام خپل کتاب (نبوي سيرت) له ابن اسحاق نه د خپل شيخ (بکايي) له روايتونو، او د خپلو نورو استادانو له شخصي هغو روايتونو نه چې ابن اسحاق ندي راوړي تاليف کړيدی. ابن هشام پخپل کتاب کې د ابن اسحاق هغه روايات چې ده له خپل علمي ذوق او نقاد طبيعت سره برابر ندي ليدلي نه روايت کوي، نو په همدې سره دا کتاب د سيرت له ټولو نه صحيح، دقيق او کامل مصدر ګرزيدلی دی، او تر دې اندازې خلکو منلی چې ورته د ابن هشام سيرت وايي. نوموړی کتاب د اندلس د دوو عالمانو سهيلي ((۵۰۸ / ۵۸۱ هجري)) او الخشنی ((۵۳۵ / ۲۰۴ هجري)) له خوا شرح شويدی.

طبقات ابن سعد:

درسونه عبرتونه

هغه محمد بن سعد بن منيع الزهري دی، په ۱۲۸ هجري کال په بصره کې پيدا شوی او په (۲۳۰ هجري) کال په بغداد کې وفات شويدی. نوموړی د سيرت او غزاګانو د مشهور مورخ محمد بن عمر الواقدي (۲۰۷/۱۳۰ هجري) کاتب ؤ. ابن سعد پخپل کتاب ((الطبقات)) کې د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) له سيرت نه وروسته د اصحابو او تابعينو نومونه د هغوی د طبقو، قبيلو او ځايونو په اساس بيانوي. دا کتاب ((الطبقات)) د سيرت له لومړنيو او باوري مصادرو څخه شميرل کيږي، او هم د اصحابو او تابعينو د نومونو له ټولو نه ښه ساتونکی دی.

تاريخ الطبري:

هغه ابو جعفر محمد بن جرير الطبري چې په ((۲۳۴ هجري)) کې زيږيدلی او په (۳۱ هجري) کې وفات شوی دی، نوموړی امام، فقيه، محدث او د خاص فقهي مذهب خاوند ؤ، خو مذهب يې ډير ندی خور شوی. ده پخپل کتاب (تاريخ) کې يوازې په نبوي سيرت باندې اکتفا نده کړې، بلکه د مخکنيو امتونو بيان يې هم کړيدی، بيا يې د رسول (صلی الله عليه وسلم) د سيرت لپاره د خپل کتاب يوه خاصه برخه بيله کړې او ورپسې يې د خپل مرګ تر نږدې وختونو پورې د اسلامي دولتونو له تاريخ نه خبرې کړيدي.

طبري سره لدې چې پخپلو روايتونو کې ثقه او حجت بلل کيږي، خو ډير ځله له روايانو نه د رواياتو په اسناد اکتفا او بسنه کوي او پدې سره کمزوري او باطل روايتونه هم رانقلوي.د مثال په توګه ابي مخنف

چې یو متعصب شیعه ؤ رانقل شوي روایتونه،چې طبري هغه ته په اسناد کولو سره ډیر روایتونه نقل کړیدي، ګویا پدې سره طبري ددې روایتونو بار او مسئولیت د ابي مخنف په غاړه وراچوي او خپل ځان ورڅخه خلاصوي.

په سیرت کې د تالیف تطور (بدلون):

لدېنه وروسته د سیرت په تالیف او لیکنه کې بدلون راغی، د ځینو اړخونو یې بیل بیل تالیف پیل شو، لکه ((دلایل النبوة)) د اصفهاني لیکنه، ((شمائل المحمدمیة)) د ترمذي لیکنه، ((زادالمعاد)) د ابن قیم جوزي لیکنه، ((الشفاء)) د قاضي عیاض لیکنه، ((المواهب ا للدنیة)) د قسطلاني لیکنه چې د زرقاني ((۱۱۲ ه وفات شویدی)) په قلم په آتو جلدونو کې شرح شویدی.

اوس هم علماء له نوي عصر او نسل سره په برابره لاره او طریقه د سیرت لیکنې کوي، او زمونږ پدې اوسني وخت کې په سیرت کې له ټولو تالیف شوو کتابونو نه د شیخ محمد الخضري (رحمة الله علیه) ((نور الیقین في سیرة سیدالمرسلین)) نومی کتاب مشهور او معروف دی، دا کتاب هرچا ته منلی او د اسلامي نړۍ په زیاتو دیني مدارسو او معهدونو کې تدریس کیږي.

لومړی فصل
له بعثت نه مخکې ژوند

الف: تاریخي پیښې:

له بعثت نه مخکې د محمد (صلی الله علیه وسلم) د ژوند په هکله ثابت شوي خبرونه لاندیني حقیقتونه په ګوته کوي:

۱- محمد (صلی الله علیه وسلم) له ټولو عربي کورنیو نه په غوره او اشرفه کورنۍ کې زیږیدلی دی، هغه د قریشو له اشرف شاخ (بنو هاشم) څخه دی، قریش پخپله هم په عربو کې د لوړ مقام، پاک نسب او زیات شرافت لرونکې قبیله ده. له عباس (رضي الله عنه) نه روایت دی چې رسول (صلی الله علیه وسلم) فرمایلی: **((ان الله خلق الخلق، فجعلني من خیرهم من خیر فرقهم، و خیر الفریقین، ثم تخیر القبائل فجعلني من خیر قبیلة،ثم تخیر البیوت،فجعلني من خیر بیوتهم فانا خیرهم نفسا و خیرهم بیتا)).رواه الترمذي بسند صحیح.**

(خدای (جل جلاله) خپل مخلوق پیدا کړ، نو زه یې د هغوی بهتر او له بهترې ډلی نه وګرزولم او د دوو ډلو له بهترې ډلې نه، بیا یې قبیلې اختیار کړې، نو زه یې له تر ټولو غوره قبیلې نه

وګرځولم، بیا یې کورنۍ اختیار کړې، او زه یې تر ټولو ښې کورنۍ نه وګرځولم،نو زه د دوی تر ټولو د بهتر نفس خاوند او تر ټولو د بهترې کورنې نه یم).

د قریشو په مینځ کې ددې کریم نسب د اوچتوالي له امله ده چې هغوی د نسب په هکله په محمد (صلی الله علیه وسلم) باندې د تهمتونو او تورونو لګولو مجال ندی موندلی، ځکه د هغه نسب دوی ته څرګند او ښکاره ؤ، پداسې حال کې چې لدښه پرته په نورو ډیرو شیانو کې یې بې اساسه او دروغ تورونه ورپورې تړلي دي.

۲- محمد (صلی الله علیه وسلم) یتیم پیدا شوی، هغه د مور په نس کې د دوو میاشتو ماشوم ؤ چې پلار یې (عبدالله) وفات شویدی، کله چې شپږ کلن شو مور یې (آمنه) هم وفات شوه. او پدې سره محمد (صلی الله علیه وسلم) په وړکتوب کې د مور او پلار د شفقت له غیرې محروم او بې برخې شو چې لدې وروسته یې بابا (عبدالمطب) سرپرستي کوله، خو کله چې آته کلن شو نو بابا یې هم وفات شو او بیا یې تره (ابوطالب) کفالت په غاړه واخیست، تر څو چې لوی او ځوان شو. قرآنکریم د محمد (صلی الله علیه وسلم) یتیم والي ته اشاره کوي فرمایي:((أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيماً فَآوَى)). (الضحی :٦). (آیا هغه ته یتیم ونه میندلې).

۳- رسول (صلی اله علیه وسلم) د ژوند څلور لومړني کلونه په

دښته کې له (بني سعد) قبیلې سره تیر کړیدي، او له همدې امله د قوي او سالم بدن څښتن ؤ، ژبه یې فصیحه او زړه ور ؤ، حتی چې په وړکتوب کې یې د آس سپرلي ښه زده وه، لنډه دا چې د صحرا د پاکې، آرامې هوا او ځلیدونکي لمر له برکته یې ټول استعدادونه د ودې او کمال لوړ پوړ ته ورسیدل.

۴- محمد (صلی الله علیه وسلم) له وړکتوب نه تر ټولو نجیب او د اوچت استعداد خاوند ؤ، او له همدې کبله په هر لیدونکي ګران و. کله به چې عبدالمطلب پخپل فرش ناست ؤ، نو د هغه له زامنو (د رسول صلی الله علیه وسلم) ترونو) نه به یو هم نه ورسره کیناست، خو رسول (صلی الله علیه وسلم) به راغی او د خپل بابا په ځای به کیناست، ترونو به یې غوښتل چې د عبدالمطلب له فرش نه یې لیرې کړي، خو کله به چې عبدالمطلب ولید نو ورته ویل به یې: زوی مې پریږدئ، قسم په خدای چې د ډیر لوړ شان درلودونکی دی.

۵- رسول (صلی الله علیه وسلم) د ځوانۍ په لومړیو کې د څو کمو پیسو (چار یک، شش یک دینار) په بدل کې د مکې د خلکو رمه پوولە. له هغه (صلی الله عله وسلم) نه روایت دی چې فرمایي: **((ما من نبي الا قد رعی الغنم)) قالوا: و انت یا رسول الله! قال: ((و انا)).و في روایة اخری انه قال:((ما بعث الله نبیا الا رعی الغنم)) فقال اصحابه: ((و انت یا رسول الله؟ فاجاب: ((و**

انا رعيتها لاهل مكة على قراريط)). نشته هيڅ پيغمبر مګر خو ګډې يې څرولې دي اصحابو (رضي الله عنهم) ورته وويل: او تاسې يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم)؟ ويې فرمايل: هو ما هم څرولې. په بل روايت کې راځي چې ويې فرمايل: الله نه دى ليږلى هيڅ پيغمبر مګر رمه يې څرولې، نو اصحابو ورته وويل او تاسې يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم)؟ ځواب يې ورکړ او ما هم د مکې خلکو ته د قيراطو په بدله کې رمه څرولې ده (يو قيراط ٢٠٠ ملي ګرامه وي او يو مثقال شل قيراطه کيږي) .

او کله چې د (**٢٥**) کالو شو نو د خديجې بنت خويلد په مال يې د مزدورۍ په بدله کې تجارت پيل کړ.

٦- رسول الله (صلى الله عليه وسلم) هيڅ کله هم له خپلو همزولو سره په لهوه او عبث کارونو کې ګډون ندی کړی، ځکه خدای پاک لدې نه ساتلى و. د سيرت په کتابونو کې راځي چې يو ځل رسول (صلى الله عليه وسلم) د ځوانۍ په دوران کې له يوه کور نه د واده د مراسمو پخاطر جوړ شوي محفل نه آوزا واوريد، ويې غوښتل چې ويې ګوري، خو الله (جل جلاله) خوب ورباندې راووست، او تر هغې پورې ويده ؤ، تر څو د لمر تودوالي راوينښ کړ. له خپل قوم سره يې د بتانو عبادت کې يو شيبه ګډون نه دی کړی، او نه يې د بتانو په نامه له حلال شويو مالونو نه څه خوړلي، شراب يې ندي څښلي، قمار يې ندی وهلی، بده او خرابه خبره هم نده ترې اوريدل شوې.

٧- نبي (صلى الله عليه وسلم) له ډير وړکتوب نه د قوي عقل او سالم نظر د خاوند په حيث مشهور ؤ په کعبه کې د حجر اسود د اينښولو پيښه ددې مدعا څرګند دليل دی. کله چې د کعبې ديوالونه د سيلاب په واسطه خراب شول د مکې خلکو وغوښتل ديوالونه ونړوي او بيا يې له سره نوي جوړ کړي، کار يې پيل کړ خو کله چې خبره د حجر اسود پخپل ځای اينښودلو ته ورسيده، په منځ کې يې شديد اختلاف پيدا شو، چې د حجر اسود پخپل ځای اينښودلو شرف به دې چا په برخه شي، هرې قبيلې دا شرف د ځان لپاره غوښت، اختلاف دومره زيات شو چې د جنګ خبرې پيل شوې خو وروسته پدې راضي شول، هر څوک چې د بني شيبه، له دروازې را داخل شو هغه به د دوی په مينځ کې فيصله کوي. د خدای تقدير داسې و چې لدې دروازې لومړی رسول (صلى اله عليه وسلم) را ننوت، کله چې قريشو وليد نو ويې ويل دا امين دی، په حکم والي يې راضي يو. رسول (صلى الله عليه وسلم) چې په مسئلې پوه شو، مشکل يې پداسې حکمت سره حل کړ چې ټول ورڅخه خوشاله شول خپل څادر يې آوار کړ، بيا يې حجر اسود پکې کيښوده، بيا يې هرې قبيلې ته امر وکړ چې د څار يوه څنډه ونيسي، کله يې چې خپل ځای ته ورسوله، نو پخپله يې حجر اسود واخيسته او په ځای يې کيښووده، ټول خوشحاله شول، او الله جل جلاله دده د عقل او حکمت په واسطه عرب له جګړې او وينو تويولو نه وساتل.

۸- محمد (صلی الله علیه وسلم) په ځوانۍ کې د صادق او امین په نامه پیژندل کېده، او د عربو په مینځ کې په وفا، نیکه معامله، ښه نامه او پاک خوی باندې مشهور ؤ. د همدې لوړ مقام درلودلو له امله خدیجې غوښتنه ورنه وکړه چې ددې مال بصری نومي ښار ته په هغه قافله کې د تجارت لپاره یوسي کومه چې هر کال به یوځل نوموړي ښار ته تلله. او دا ژمنه یې ورسره وکړه چې د بل چا په نسبت به ده ته دوه چنده مزدوري ورکوي. او کله چې هغه (صلی الله علیه وسلم) بیرته مکې ته راستون شو د خدیجی غلام (مریي)میسره، خپله بادارا ه (خدیجه) د هغه په اخلاص او امانت خبره کړه او خدیجې پخپله هم ددې سفر زیاته ګټه لویده، نو یې د ټاکل شوې مزدورۍ دوه چنده مزدوري ورکړه، او بالاخره یې له هغه سره د واده غوښتنه وکړه. محمد (صلی الله علیه وسلم) دا غوښتنه قبول کړه که څه هم عمر یې له خدیجې (رضي الله عنها) نه ((۱۵))کاله کم و. له نبوت نه مخکې د محمد (صلی الله علیه وسلم) پر نیک خوی ښه دلالت کونکی دلیل د خدیجې (رضي الله عنها) دا قول دی چې هغه وخت یې ورته ویلی و کله چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د حرا په غار کې په بعثت مشرف شو او خپل کور ته په ویره کې راغی خدیجې (رضي الله عنها) داسې ورته ویلي ؤ:((کلا والله لا یخزیک الله ابدا انک لتصل الرحم و تحمل الکل

(الضعیف) و تکسب المعدوم، و تقرئ الضیف و تعین علی نوائب الحق)). (قسم په خدای چې الله به تاهیڅکله رسوا نکړي، ته د صل رحم خاوند یې، له کمزوري سره مرسته کوې، بې برخې ته څه ورکوې، د میلمه عزت کوې او په مصیبتونو کې کومکي یې یا تل او په هر حالت کې د حق پلوي کوې).

۹- محمد (صلی الله علیه وسلم) له مکې نه د باندې دوه ځلي سفرونه کړیدي، یو ځل په دوولس کلنۍ کې له خپل تره (ابو طالب) سره، او دوهم ځل په (۲۵) کلنۍ کې د خدیجې (رضي الله عنها) له تجارتي قافلې سره چې دا دواړه سفرونه د شام (بصری) نومي ښار ته ؤ.او په هر سفر کې یې د سوداګرو خبرې اوریدې او د لارې په جریان کې یې د ښارونو اثار، او د اوسیدونکو خویونه او عادات په ځیر ځیر کتل.

۱۰- له بعثت نه څو کاله مخکې الله (جل جلاله) د محمد (صلی الله علیه وسلم) په زړه کې ددې مینه ور اچولې وه چې د حراء غار ته لاړ شي. دغه غر د مکې په شمال لویدیځې خوا کې پروت دی، رسول (صلی الله علیه وسلم) به هلته د رمضان په میاشت کې تشریف ووړ، تر څو د خدای (جل جلاله) په نعمتونو، او د قدرت په نښانو کې په ګوښې توګه له ځان سره فکر وکړي، او دې کار ته یې تر هغې ادامه ورکړه تر څو چې قرآنکریم ورباندې نازل شو.

ب – درسونه او پندونه:

لـه مخکنیـو پیښـونه څیړونکـي لانـدیني درسـونه او نتیجـې اخستلی شي:

۱- په هره اندازه چې د الله (جل جلالـه) لور تـه بلونکی او ټولنیز مصلح د شرف او لوړ نسب خاوند وي په همغه اندازه یې د خلکو له خوا خبره ښه اوریدلـه کیږي، ځکه د خلکو عـادت داسې دی چې پـه ټیټ نسبه بلونکـو او اصـلاح غوښـتونکو د بـاور پـه ځای ملنډې وهي، خو که داعي د لوړ او شریف نسب خاوند وي، نـو بیـا لـه تورونـو پرتـه بـل څه نشي پسـې ویلی. همـدا وجـه ده چې هرقـل لـه ابوسـفیان نـه لـومړی د رسـول (صـلی الله علیـه وسـلم) د نسب پـه هکلـه پوښـتنه وکـړه، هغـه وخت چې رسـول (صـلی الله علیـه وسـلم) هرقـل تـه خـط واسـتوه، هغـه او قـوم یـې اسـلام تـه دعوت کړل، نو هرقل ابو سفیان را وغوښت او ورتـه ویـې ویـل: هغه (ص) د څه ډول نسب خاوند دی؟ ابو سفیان چې لا تـر اوسـه یـې ایمان نه ؤ راوړی ځواب ورکړ: هغـه زمـونږ پـه مینـځ کـې لـه ټولو نه د غـوره نسب درلـودونکی دی. او کلـه چې هرقـل لـه ابـو سـفیان نـه خپلـې پوښـتنې خلاصـې کـړې، او ځوابونـه یـې هـم واوریـدل، نـو بیـا یـې لـه ابوسفیان نـه د رسـول (صـلی الله علیـه

وسلم) په هکله د خپلو پوښتنو علت داسې بیان کړ: د هغـه (صـلی الله علیه وسلم) د نسب پوښتنه مې درڅخـه وکـړه، ودې ویـل چې هغه ستاسې په مینځ کې د اشرف نسب خاوند دی، دا الله خپـل نبي د قوم له اشرافو او غوره نسب درلودونکو نـه ټاکي. صحیح ده چې اسلام ته د اعمالو پـه مقابـل کې نسب څه ارزښت نلري، خو دا ددې مانع هم نه شي کیدای چې د شریف نسب او شریف عمل او فضل خاوند دې له نورو نه لوړ، اکرم او بریـالی وي لکـه چې رسـول (صـلی الله علیـه وسـلم) فرمـایلي دي: ((خیـــارکم في الجاهلية خيارکم في الاسلام اذا فقهوا)).

(په جاهلیت کې ستاسې غوره کسان، په اسلام کې هم ستاسې غوره کسان دي پدې شرط چې پوه وي).

۲- په وړکتوب کې یتیم والی او د ژوندانه نور کړاونه، د انسـاني لـوړو مفـاهیمو پـه هکلـه د بلـونکي احسـاس قـوي کـوي، د یتیمانو، فقیرانو او ربړول شـویو خلکـو پـه وړانـدې یـې د رحـم او مهربـانۍ احسـاس او عـاطفـه زیـاتوي – او رحیـم، مهربـان، او د درمند او با انصافه زړه خاوند ور نه جوړوي.

هر داعي ته په کار ده چې د انسـاني اوچتـو عـواطفو درلـودونکی وي، ترڅـو د بیوزلانـو او دردمنـدو، درد حـس کـړای شـي او دا نیکـې عـاطفې به هغه وخت د یوه انسان په وجود کـې پیـدا کیـږي چې د یتیمانو، فقیرانو او مسکینانو په شان درد او غم ووینې.

۳- داعي چې هر څومره فطرت ته نژدې، او له با تکلفه محیط نه لېرې وي په همغه اندازه د صفا ذهن، قوي عقل، پیاوړي جسم،سالم نفس، روښانه فکر او قوي منطق درلودونکی وي، همدا وجه ده چې الله (جل جلاله) عرب د اسلامي رسالت د اداکولو پخاطر انتخاب کړیدي، ځکه ددې کار لپاره د عربو انتخاب هسې تصادفي مسئله او کار نه ؤ، بلکه دوی د خپلو ګاونډیانو په نسبت د پاکو نفسونو، سالمو فکرونو، ښو اخلاقو او بالاخره د اسلامي دعوت په لار کې د راز راز مشکلاتو په وړاندې د زیات مقاومت، ثبات او پایدارۍ خاوندان وو.

۴- له یوه او ذکي شخص نه پرته بل څوک د قیادت او دعوت صلاحیت او اهلیت نلري، غبي او جاهل خلک د فکري، روحي او اصلاحي قیادت (مشرۍ) استعداد درلودونکي نه دي، بلکه د ژوند طریقه داسې ده چې غبي او د نا سالم فکر درلودونکي کسان په یوه میدان کې هم مشرۍ او رهبرۍ ته نه رسیږي، که تصادفاً کوم یو دې مقام ته وهم ورسیږي، نو ژر به بیرته د پستۍ کندې ته لویږي او قوم به یې وروسته له هغه چې په بې عقلۍ، او ناپوهۍ یې پوه شي ورنه جدا کیږي.

۵- بلونکي ته په کار ده چې د خپل ژوند وسائل د خپلو مټو په زور او له داسې لارې نه تامین کړي چې له هر ډول ذلت او خوارۍ نه پاکه وي.

رینښتینی او شریف داعي د خلکو په صدقو او خیراونو ژوند نه

تیروي، هغه څوک څنګه د خپل قوم په وړاندې د عزت او کرامت وړ ګرزیدلی شي چې ځان یې په سوال او سوالګرۍ سره ذلیل کړی وي. کله مو که څوک د داعي او مرشد تر نامه لاندې ولیدل چې ډیر سوال کوي او په ډول ډول چلونو د خلکو مالونه راټولوي نو حتمي به مو د هغه په سپکاوي یقین پیدا شي او باور لرو چې هغه ته به هم خپل ځان سپک ښکاریږي، او چا ته چې پخپل ځان سپک ښکاري، نو د قوم او ګاونډیانو په وړاندې به یې ارزښت څه وي؟ څوک چې د خپل ځان سپکاوی خوښوي، څنګه کولای شي د نیکو اخلاقو لور ته بلنه وکړي، د طاغوتیانو او مفسدینو په وړاندې ودریږي، د شر او فساد مقابله وکړي، او په ملت کې د کرامت، شرف او عزت روح راژوندی کړي؟

۶- په ځوانۍ کې د داعي نیک عمل، په نیکه لار برابري او پاک اخلاق ددې سبب کیږي چې هغه د الله (جل جلاله) لور ته په بلنه، د خلکو په اصلاح او د منکراتو په مقابله کې له بل هر چا نه موفق او پیش قدمه وي ځکه هیڅوک به هم د داسې یو شخص له دعوت نه مخکې ژوند سلوک او کردار ته د انتقاد ګوته نه شي نیولئ. ډیر ځله داسې پیښه شویده چې ځنې خلک د اصلاح او اخلاقي سمون لپاره ملا تړي، خو د هغوی ملوثه او خرابه ماضي، او بد اخلاق، ددې سبب کیږي چې خلک یې دعوت ونه مني بلکه ټول ورته شا کړي، او دا بده ماضي یې د رینښتینولی په هکله هم د شک پیدا کولو عامل او سبب ګرزي، ځکه د

اصلاحي دعوت تر پردې لاندې د نورو خرابو شيانو په غوښتلو متهم کيږي او يا خو دا ورته ويل کيږي چې تاسې وروسته له هغه چې د شهوت نيلی موسترې کړ اصلاح غوښتونکي شوی، يا داسې وضعه دربانديې راغلې او يا مو عمر دې حدته رسيدلی چې نور په همدې روانه وضعه او موجوده حال کې د پاتې کيدو نه څه د مالي ګټې، مقام يا شهرت طمع نه لرئ.

خو په ځوانۍ کې د پاک سيرت او نيک عمل درلودونکی داعي به تل هسک سر او سپين مخ ولاړ وي، او د اسلامي دعوت دښمنان به يې د خپل پاک عمل په واسطه لدې نه عاجز کړي وي چې د ده د ماضي په هکله څه بد وويلی شي او بيا له دې بدو نه په استفادې سره خلک ورنه متنفر او د هغه په نسبت بې تفاوته کړي او ټول يې د ټيټ منزلت او بې شخصيته انسان په توګه وپيژني.

هو! الله (جل جلاله) د صادق او مخلص توبه کوونکي توبه قبلوي، د نيکيو په ذريعه يې پخوانۍ بدۍ له مينځه وړي، ليکن دا ډول توبه ګار به د هغه بلونکي په شان نه وي چې د خپل نيک سيرت، پاکو اخلاقو او روښانه ماضي په برکت د خپل دعوت د کاميابۍ انتظار باسي.

٧- له سفر او له خلکو سره له ګډ ژوندانه نه لاسته راغلې تجربې د خلکو په عاداتو، وضعه او مشکلاتو باندې پوهه د بلنې په لار کې د داعي په کاميابۍ کې لوی اثر او اغيزه لري. هغه کسان

چې يوازې د کتابونو او مقالو له لارې له خلکو سره په تماس کې وي، د اصلاحي دعوت په لار کې يې د کارونو نتيجه منفي وي، خلک ورته غوږ نه ږدي او عقل يې دعوت ته مثبت ځواب نه وايي، ځکه خلک پدې پوه دي چې دا ډول خلک د هغوی له وضعې او مشکلاتو نه ناخبره دي. څوک چې د ديندارانو اصلاح کول غواړي، نو بايد له هغوی سره په جوماتونو او د هغوی په نورو مجلسونو او ټولنو کې و اوسي، څوک چې د کارګرانو او دهقانانو د سمون طمع لري نو ورباندې لازمه ده چې له هغوی سره په کليو او فابريکو کې و اوسيږي، هغوی ته پخپلو کورونو کې ډوډۍ ورکړي، او د هغوی په غونډو کې ورته خبرې وکړي، د ورځنيو معاملاتو اصلاح غوښتونکی هم بايد له خلکو سره په بازارونو، تجارتخانو، فابريکو، غونډو او نورو مجالسو کې ګډون وکړي. همدا راز څوک چې د سياسي وضعې د اصلاح او برابرۍ دعوه لري نو بايد له سياستمدارانو سره يو ځای شي، سياسي تنظيمونه وپيژني، ويناوې يې واوري، د احزابو پروګرامونه په ښه توګه وڅيړي او تر نظر يې تير کړي، بايدد هغوی د ژوند محيط وپيژني، د ثقافت له سرچينې او له هدف نه يې پوره ځان خبر کړي، تر څو وکولای شي پداسې کلماتو او لاره يې د اصلاح لور ته را دعوت کړي چې له داعي او بلنې سره يې کينه او دښمني پيدا نه شي.

د داعي لپاره ضروري ده چې له ځان سره د ژوند دومره تجربې او

د خلکو د مختلفو امورو په هکله دومره معلومات ولري چې وکولای شي د الله (جل جلاله) لاندینی امر د عمل په میدان کې په ښه توګه پلی کړای شي: ((ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ)). (النحل: ۱۲۵)

(اې پیغمبره (صلی الله علیه وسلم) د خپل رب د لارې په لوري په حکمت او غوره نصیحت سره بلنه ورکړه).

دا ماثور قول څومره ښکلی او په زړه پوری دی چې وایي: خلکو ته د هغوی د عقلونو (پوهې) سره برابرې خبرې کوئ، ایا غواړئ چې په الله او رسول (صلی الله علیه وسلم) پورې دروغ وتړل شي؟(بخاري).

۸- د الله (جل جلاله) لورته بلونکي ته په کارده چې وخت په وخت ځان له نورو کارونو نه فارغ، او ګوشه نشین شی، داسې ګوشه نشیني چې روح یې له الله سره اتصال ومومي، نفس یې له بدو اخلاقو، او شاو خوا ناپاک ژوند نه پاک او په امن شي. دا ډول ګوښې کیناستل او خلوت انسان له ځان سره حساب او محاسبې ته متوجه کوي، که چیرې یې د خیر په کار کې سستي کړې وي، د حکمت لارې پریښې وي، په کومه طریقه کې غلط شوی وي، له خلکو سره یې بې ځایه جدال او مناقشه کړې وي، نو دا ګوښې کیناستل الله (جل جلاله) ورپه یادوي، او د قیامت ورځ، جنت، دوزخ، مرګ اود مرګ سختۍ یې سترګو ته دروي.

همداوجه ده چې تهجد او د شپې عبادت په نبي (صلی الله علیه وسلم) باندې فرض او په نورو (امت یې) مستحب ګرزیدلی دی، او د الله لورته بلونکي باید له بل هرڅه نه ددې نفلونو په ادا کولو کې مخکې او همیشه پرې پابند وي. خلوت، تهجد او د الله عبادت داسې خوند او لذت لري چې یوازې هغه څوک یې درک کولی شي چې الله عزت ورکړی وي، ابراهیم بن ادهم (رحمة الله علیه) به د خپل تهجد او عباداتو په آخر کې ویل: مونږ پداسې خوندونو او مزو کې یو که پاچایان پرې خبر شي حتما به جنګ راسره پرې وکړي.

رسول (ص) ته د الله (جل جلاله) راتلونکی خطاب پدې هکله راته کافي او شافي دی:

((يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ (۱) قُمْ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً (۲) نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً (۳) أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلْ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً (٤) إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلاً ثَقِيلاً (٥) إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئاً وَأَقْوَمُ قِيلاً (٦)). (المزمل: ۱/ ۷)

(اې ځان نغښتونکی ویده کیدو نکیه، شپه په لمانځه کې په ولاړه تیره کړه مګر کمه، نیمایي شپه یا له هغې نه یو څه کمه کړه، یا له هغې نه یو څه زیاته کړه او قرآن ښه په کراره کراره لوله مونږ پر تا باندې د یو درانده کلام ناز لوونکې یو په حقیقت کې د شپې پاڅیدل د نفس کنترولولو لپاره ډیراغیزمن او د قرآن د

صحیح لوستلو لپاره زيات مناسب دی.

دوهم فصل
له بعثت نه حبشې ته تر هجرته

الف: پېښې:

پدې موده کې لاندینۍ مهمې تاریخي پېښې ثابتې شويدي:

۱. په رسول الله (صلی الله علیه وسلم) باندې د وحي نازلیدل:

کله چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) څلويښت کلن شو، جبرائیل (علیه السلام) د رمضان (روژې) د میاشتې په (۱۷مه) د دوشنبې په ورځ وربانـدې وحـي راوړه. امـام بخاري پـه خپـل صحیح کې په متصل سند له عائشې (رضي الله عنها) نه د وحي د نازلیدو کیفیت داسې بیانوي فرمايي:

(اول ما بدئ به رسول الله (صلى الله عليه وسلم) الرؤيا الصالحة في النوم، فكان لا يرى رؤيا الا جاءت مثل فلق صبح، ثم حبب اليه الخلاء، وكان يخلو بغار حراء يتحنث فيه (وهوالتعبد)، الليالي ذوات العدد قبل ان ينزع الى اهله، ويتزود لذلک، ثم يرجع الى خديجة فيتزود لمثلها، حتى جاءه الحق وهو في غار حراء، فجاء الملک فقال له: اقرا، فقال: ما انا بقارئ قال: فاخذني فغطني حتى بلغ مني الجهد ثم ارسلني فقال: اقرا فقلت ما انا بقارئ، فاخذني

فغطني الثانية حتى بلغ مني الجهد، ثم ارسلني فقال: اقرا. فقلت ما انا بقارئ، فاخذني فغطني الثالثة، ثم ارسلني فقال: (اقرا باسم ربک الذي خلق، خلق الانسان من علق، اقرا وربکم الاکرم الذي علم بالقلم، علم الانسان ما لم يعلم) فرجع بها رسول (صلى الله عليه وسلم) يرجف فؤاده فدخل على خديجة بنت خويلد (رضي الله عنها) فقال: زملوني، زملوني. فزملوه حتى ذهب عنه الروع، فقال لخديجة و اخبرها الخبر لقد خشيت على نفسي. فقالت خديجة: كلا و الله لا يخزيک الله ابدا، انک لتصل الرحم، و تحمل الکل، و تکسب المعدوم، و تقرئ الضيف و تعين على نوائب الحق. فانطلقت به خديجة حتى اتت به ورقة بن نوفل بن اسد بن عبدالعزى، وکان ابن عم خديجه، وکان امرءاً تنصر في الجاهلية وکان يکتب الکتاب العبراني، فيکتب من الانجيل بالعبرانية ما شاء الله ان يکتب، وکان شيخا کبيرا قد اعمى فقالت له خديجة: يا ابن عم اسمع من ابن اخيک. فقال له ورقة: يا ابن اخي ماذا ترى؟ فاخبره رسول الله (صلى الله عليه وسلم) خبر ما راى، فقال له ورقة: هذا الناموس (صاحب الوحي وهو جبريل) الذي نزل على موسى، ياليتني فيها جذعا (شابا قويا) ليتني اکون حيا اذ خرجک قومک، فقال رسول الله (صلى الله عليه وسلم):

او مخرجي هم؟ قال: نعم، لم يات رجل قط بمثل ما جئت به الاعودي، و ان يدرکني يومک انصرک نصر مؤزرا، ثم لم ينشب ورقة ان توفي وفتر الوحي).

رسول (صلى الله عليه وسلم) باندې د وحې پيل د ريښتينو خوبونو په بڼه کې وشو، خوب به يې چې ليده همسې به کيدل او داسې به ؤ لکه چې د ورځې په رڼا کې يې چې ګوري بيا يې يوازيتوب غوره کړ، زياتره شپې ورځې به د حرا په سمڅه کې اوسيده په عبادت به بوختيدو له کور څخه به يې د خوراک او څښاک وسايل له ځانه سره وړل او هلته به يې څو ورځې شپې تيرولې بيا به خديجې (رضي الله عنها) ته راته او هغې به د څو نورو ورځو توښه ورته تياروله بالاخره پداسې حال کې چې د حرا په سمڅه کې ؤ ناڅاپه ورباندې وحي نازله شوه، پرښته راغله ورته ويې ويل ولوله(له دې وروسته حضرت عايشه (رضي الله عنها) په خپله د رسول (صلى الله عليه وسلم) وينا نقل کوي) ما وويل ((زه خو لوستونکى نه يم)) پرښتې تر هغې پورې په غيږ کې ټينګ ونيولم چې په ما کې نور زغم او حوصله پاتې نشوه بيا يې خوشې کړم او ويې ويل ولوله وويل ما وويل: ((زه خو لوستونکې نه يم)) هغه بيا په غيږ کې ټينګ ونيولم چې په ما کې نور زغم او حوصله پاتې نشوه بيا يې پريښودم)) هغه دريم ځل بيا په غيږ کې ټينګ ونيولم تر څو په ما کې نور زغم او

حوصله پاتې نشوه بیا یې پرېښودم او ویې ویل((ولوله د خپل رب په نوم چې هغه پیدا کړیدی ،د کلکې وینې له یوې ټوټې څخه یې انسان هست کړ، ولوله، او ستا رب ډیر مهربان دی هغه د قلم په مرسته علم وښوده، انسان ته یې هغه علم ورکړ چې هغه پرې نه پوهیدو)). عایشه (رضي الله عنها) فرمایي له هغه ورسته د رسول (صلی الله علیه وسلم) په اندامونو لړزه راغله له هغه ځایه خدیجې (رضي الله عنها) ته راستون شو او ویې ویل ((ما ونغاړئ، ما ونغاړئ)) همداسې وشول او ونغښتل شو.

کله یې چې د ویرې حالت ایسته شو نو ویې ویل ((اې خدیجې! دا پرما څه شوي دي بیا یې ټوله کیسه ورته واوروله او ویې ویل ((له ماسره د خپل ځان ویره ده)) هغې ورته وویل ((هیڅکله داسې نده، ته خوښ اوسه، په خدای قسم چې خدای به تا هیڅ وخت بې پردې نکړي ته له خپلوانو سره ښه چارچلند کوې، رښتیا وایې د بې اسرې خلکو پیټی اوچتوې، بیوزلو کسانو ته د ورکړې له پاره زیار باسې، میلمه پالنه کوې او په ښو چارو کې مرسته کوې)) بیا یې هغه له ځانه سره خپل د تره زوی ورقه بن نوفل بن اسد بن عبدالعزی ته بوته. نوموړی د جاهلیت په زمانه کې عیسایې ؤ په عبراني ژبه یې انجیل لیکلی ؤ ډیر زیات بوډا او په سترګو ړوند شوی ؤ. حضرت خدیجې (رضي الله عنها) ورته وویل: وروره لږ غوندې د خپل وراره کیسه واوره، ورقه پیغمبر (صلی الله علیه وسلم) ته وویل ووایه څه دې لیدلي دي؟

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) چې څه لیدلي وو هغه یې بیان کړل. ورقه وویل دا هماغه ناموس (وحي راوړونکې پرېښته) ده چې الله پر موسی (علیه السلام) نازله کړی وه کاشکي زه ستا د پیغمبرۍ په زمانه کې غښتلی ځوان وای!کاشکي زه تر هغه وخته ژوندی و اوسم چې ستا قوم تا وباسي. رسول (صلی الله علیه وسلم) وویل آیا دا خلک به ما وباسي؟ ورقه وویل: هو، هیڅکله داسې نشي کیدای چې څوک دې هغه څه راوړي کوم چې تا راوړیدي او دښمني دې ورسره ونشي، که چیرته زه تر هغه وخته پاتې شوم نو په ډیر میړانه به دې مرسته وکړم، خو ل ازیاته موده نه وه شوې چې ورقه مړ شو.

ابن هشام له ابن اسحاق نه پدې هکله داسې روایت کوي : رسول (صلی الله علیه وسلم) د حراء په غار کې ویده و چې جبرائیل (علیه السلام) په یوه وریښمن لوښي کې کتاب راوړ، او ورته یې وویل: ولوله.... رسول (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل: ومې لوست، بیا پای ته ورسید ، او هغه راڅخه لاړ، بیا زه له خوبه راویښ شوم، او داسې حال ؤ لکه چې دا کتاب مې په زړه لیکل شوی وي، ویې فرمایل: راووتم او کله چې د غره نیمایي ته ورسیدم، له آسمانه مې یو غږ واورید چې وایي: اې محمده (صلی الله علیه وسلم) ته د الله (جل جلاله) رسول یې او زه جبرائیل یم، کله مې چې پورته د اسمان لوري ته وکتل، ګورم چې جبرائیل (علیه السلام) د انسان په شکل د آسمان په څنډو

کې ښکاري وايي: اې محمده (صلی الله علیه وسلم) ته د الله (جل جلاله) رسول یې او زه جبرائیل (علیه السلام) یم. رسول (صلی الله علیه وسلم) فرمایي: ودریدم او ورته ګورم، مخکې وروسته نه ځم، که هرې خوا ته مخ کړم په همغه طرف کې یې په همدې شکل سره وینم، او تر هغې پورې پخپل ځای ولاړ وم تر څو چې خدیجې (رضي الله عنها) راپسې څوک راولیږل...

۲- په رسول الله (صلی الله علیه وسلم) باندې له ټولو نه ړومبی خدیجې (رضي الله عنها) ایمان راوړ، بیا د رسول (صلی الله علیه وسلم) د تره زوی علي (رضي الله عنه) چې هغه وخت لس کلن ؤ اسلامي دین ومانه، او وروسته د رسول (صلی الله علیه وسلم) غلام (مریي) زیدبن حارثه بیا ابوبکر (رضي الله عنه) په ایمان مشرف شول او په غلامانو کې لومړی بلال بن ابي رباح الحبشي په رسول (صلی الله علیه وسلم) باندې ایمان راوړی ؤ، نو پدې سره خدیجه (رض) لومړنۍ ښځه ده چې په مطلقه توګه لومړنۍ مسلمانه بلل کیږي. رسول (صلی الله علیه وسلم) له خدیجې (رضي الله عنها) سره یوځای د دوشنبې په ورځ چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د لمانځه اولنۍ ورځ وه لمونځ ادا کړ، او هغه وخت لمونځ دوه رکعته د سهار او دوه رکعته د ماسختن ؤ.

۳- بیا د یو څه مودې لپاره وحي بنده شوه، نه نازلیده، ددې مودې د اوږدوالي او لنډوالي په هکله مختلف روایتونه موجود

دي، چې زیاته موده یې درې کاله او کمه یې شپږ میاشتې ښودل شویده، او همدا شپږ میاشتې صحیح اندازه ده

. د وحي قطع کیدل په رسول (صلی الل علیه وسلم) باندې ډیر مشکل تمام شول، تر دې اندازې پورې خفه شو چې غرونو ته به لاړ او ددې اراده به یې وکړه چې ځان له غره نه د لاندې واچوي(۱ دا پدې ګمان چې ګویا الله (جل جلاله) وروسته له هغې چې د رسالت شرف یې ورکړ بیرته پرینښودو، خو ددې مودې له تیریدو نه وروسته بیرته وربانډې وحي را نازله شوه. امام بخاري له جابر بن عبدالله الانصاري او هغه له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه روایت کوي فرمایي:

(بینما انا امشي اذسمعت صوتا من السماء، فرفعت بصري فـاذا الملک الذي جاءني بحراء جالس علی کرسي بین السماء و الارض فرعبت منه، فرجعت فقلت: زملوني، فانزل الله تعالی:((یَا أَیُّهَا الْمُدَّثِّرُ (۱) قُمْ فَأَنذِرْ (۲) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (۳) وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ (٤) وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ (٥).

(کله چې زه روان وم له آسمانه مې یو آواز واورید، ومې کتل که ګورم چې همغه ملکه (پرښته) چې په حراء کې راته راغلې و د آسمان او ځمکې تر مینځ په یوه چوکۍ ناسته ده، ورڅخه وویریدم بیرته راوګرزیدم، او ومې ویل پټ مې کړئ، نو خدای پاک دا آیتونه راباندې نازل کړل ((اې ځان نغښتونکیه! پاځیږه او

خبرداري ورکړه او د خپل رب لويي اعلان کړه او خپلې جامې پاکې وساته او له چټلۍ نه په څنګ اوسه)) بيا وحي پر له پسې ادامه درلوده.

۴- له دېنه وروسته رسول (صلى الله عليه وسلم) پوره درې کاله هغه کسان اسلام ته رابلل چې د هغوی په ذهانت او عقلي قوت يې باور درلود، تر څو يو شمير نارينه وو او ښځو چې ټول په نفسي سلامتيا، او عقلي قوت مشهور وو د اسلام منلو شرف وګاټه.

۵- وروسته له هغه چې د مسلمانانو شميره د (۳۰) شا و خواته ورسيده، الله (جل جلاله) رسول (صلى الله عليه وسلم) ته امر وکړ چې نور خپله بلنه علني کړي، الله فرمايي: ((فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنْ الْمُشْرِكِينَ)). (الحجر – ۹۴)

(نو اې پيغمبره! د کوم شي چې تا ته حکم کيږي هغه په لوړ آواز وو ايه او د مشرکانو يو بخرې پروا مکوه).

۶- پدې سره د رسول (صلى الله عليه وسلم) او نورو نويو مسلمانانو تعذيب او شکنجې کولو مرحله پيل شوه. په مشرکينو باندې د رسول (صلى الله عليه وسلم) دعوت ډير سخت تمام شو، ځکه د محمد (صلى الله عليه وسلم) له خوا د دوی بتانو ته بد ويل کيدل او د دوی له عقيدوي خرافاتو نه پرده پورته کيدله، د واحد الله (جل جلاله) لور ته يې بلل، د هغه الله

(جل جلاله) لور ته چې بشري عقل او سترګې يې د ذات له ادراک نه عاجزې دي، هغه په ټولو شيانو پوه، لطيف او خبير ذات دی، نو دا دعوت مشرکينو پر خپلو په اصطلاح خدايانو باندې تعرض ګاڼه او د هغوی د انتقام پخاطر يې د مسلمانانو او اسلامي دعوت په وړاندې د ظلم او تيري توره پورته کړه.

۷- پدې دوره کې به رسول (صلى الله عليه وسلم) دارقم بن ابي ارقم په کور له مسلمانانو سره پټ مجلسونه کول هغوی ته به يې نازل شوي آياتونه لوستل، او هغه ټول شرعي احکام او ديني اصول به يې ورښودل کوم به چې هغه وخت په رسول (صلى الله عليه وسلم) باندې نازليدل.

۸- په همدغه مرحله کې رسول (صلى الله عليه وسلم) مامور کړای شو چې خپل خپلوان انذار کړي (ويې ويروي) نو هغه (صلى الله عليه وسلم) د صفا غونډۍ سر ته وخوت او د قريشو هرې قبيلې ته يې بيل بيل آوازونه وکړل، ټول يې د اسلامي دين منلو او د بتانو د عبادت پريښودلو ته دعوت کړل، له دوزخه يې وويرول د جنت په لوري يې ترغيب کړل، په پای کې ابولهب ورته وويل! هلاک شې، آيا مونږ دې ددې لپاره راټول کړو؟ پدې پسې (تبت يدا ابي لهب) سورت را نازل شو.

۹- قريشو ډير ځله دا کوښښ وکړ او ويې غوښتل چې رسول (صلى الله عليه وسلم) په شهادت ورسوي، خو د هغه (صلى الله عليه وسلم) تره ابو طلب ورنه دفاع وکړه او هغوی ته يې و نه

سپاره. یو ځل ابو طالب وروسته له هغې چې قریشو ته یې د رد ځواب ورکړ له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه وغوښتل چې په خپل دعوت کې څه نرمي وکړي. محمد (صلی الله علیه وسلم) داسې ګمان وکړ لکه چې نور یې تره هم همکاري پرېښوده، نو تره ته یې خپل موقف په ډېر ټکوکې واوراوه: قسم په خدای (جل جلاله) که مې لمر په ښي لاس او سپوږمۍ، په چپ لاس کې راکړي زه به دا دعوت تر هغې پرېنږدم، تر څو خدای (جل جلاله) بریالی کړی نه وم، او یا یې د دفاع په لار کې مړ شوی نه وم.

۱۰- له دې نه وروسته پر رسول (صلی الله علیه وسلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) د قریشو ظلمونه، شکنجې او تکلیفونه څو چنده شول، تردې حده چې د زیاتو وهلو، ځورولو او تعذیب له امله یو شمیر مسلمانان مړه، او ځنې ړانده شول.

۱۱- کله چې قریشو د رسول (صلی الله علیه وسلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) ایماني قوت او پخپله پاکه عقیده ثبات او ټینګار ولید، نو یې له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره د خبرو او مذاکراتو لاره ونیوله، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته یې د زیات مال او دولت پیش کش وکړ خو رسول (صلی الله علیه وسلم) د هغوی ټول وړاندیزونه رد او ځواب کړل.

۱۲- رسول (صلی الله علیه وسلم) چې کله په خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) د قریشو وحشیانه ظلمونه او پرله پسې تیري ولیدل نو ورته ویې وفرمایل: (**لو خرجتم الی ارض حبشة، فان**

فیها ملکا لا یظلم احدا عنده حتی یجعل الله لکم فرجا و مخرجا مما انتم فیه).

(که د حبشې ځمکې ته لاړ شئ ښه به وي ځکه هلته داسې پاچا دی چې دده تر حکم لاندې په هیڅا هم ظلم نه شي کیدای! او هم هلته پاتې شئ تر څو خدای (جل جلاله) مو لدې حالت نه خلاص کړي. د همدې امر په اساس د لومړي ځل لپاره (۱۲) نارینه او (۴) ښځو حبشې ته هجرت وکړ.

دا مهاجرین چې کله د عمر (رضي الله عنه) په اسلام راوړلو او د اسلامي دعوت له قوت نه خبر شول بیرته مکې ته راغلل، خو ډیره موده لا نه وه تیره شوې چې بیرته له نورو مسلمانانو سره یو ځای حبشې ته د دوهم ځل لپاره مهاجر شول، او دا ځل د مهاجرینو شمیر (۸۳) نارینه او (۱۱) ښځې وې.

۱۳- له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او بني هاشم او بني المطلب قبیلو سره د قریشو اقتصادي او هر اړخیز پریکون (مقاطعه)، داسې پریکون چې نه به ورسره نکاح کوي، نه به څه ترې اخلي او نه به یې پرې پلوري، نه به ورسره یوځای کیني، نه به یې سوله مني او نه به ورسره سوله کوي.

دې عمومي مقاطعې دوه درې کاله دوام درلود. رسول (صلی الله علیه وسلم) او ورسره نورو ملګرو یې په دې مرحله کې زیات کړاوونه وګالل، ترڅو په پای کې د قریشو د ځینو عاقلانو په

مرسته دا مقاطعه پای ته ورسیده او ختمه شوه.

ب: درسونه او پندونه

۱- الله (جل جلاله) که له چانه د خیر و اصلاح بلونکی جوړول وغواړي، نو د هغه په زړه کې د ټولنې د فساد او ګمراهۍ په هکله نفرت اچوي او پخپله یې له دې ناروا کارونو نه لیرې ساتي.

۲- محمد (صلی الله علیه وسلم) نه له خپل نبوت څخه خبر ؤ او نه یې د نبوت امید درلود، خو الله ورته الهام کړی ؤ تر څو د خلوت له لارې د عبادت په واسطه ځان پاک کړي، او د رسالت د پېټي وړلو او وحي استقبالولو لپاره آمادګي ونیسي، که چیرې رسول (صلی الله علیه وسلم) د نبوت طمعه درلودای نو د وحي نازلیدو له امله به نه ویریدلی او نه به یې د خدیجې (رضي الله عنها) نه د حراء په غار کې د پیښې شوې حادثې په هکله معلومات غوښتل. رسول (صلی الله علیه وسلم) تر هغې پورې پخپل رسالت لا پوره یقین نه درلود تر څو چې جبرائیل (علیه السلام) نه ؤ ورته ویلي چې: ته د الله رسول او زه جبرائیل یم، او څو چې خدیجې ورته تاکید نه ؤ کړی او ورقة ابن نوفل نه ؤ ورته

ویلي چې: د غار حراء واقعه له هغه وحي نه عبارت ده کومه به چې پر موسی (علیه السلام) نازلیده.

۳- اصلاحي دعوت که چیرې د عمومي افکارو مخالف وي، داعي ته ښایي چې تر هغې پورې یې په جهر اعلان نکړي، تر څو یو داسې ټولګي ایمان نه وي پرې راوړی چې له دعوت نه د دفاع په لار کې له سر او مال نه تیر وي، تر دې پورې که چیرې د دعوت خاوند له مینځه لاړ هم شي، نو پیروان به یې دعوت ته په پوره ایمانداری سره دوام ورکړي، او په همدې سره د دعوت د دوام تضمین هم کیدای شي.

۴- محمد (صلی الله علیه وسلم) عربو ته داسې څه راوړل چې هغوی ورسره لدېنه مخکې هیڅ آشنایي نه درلوده او همدې عربو د رسول (صلی الله علیه وسلم) د دعوت سخت مخالفت وکړ اود دعوت د مشر او ملګرو د له مینځه وړلو لپاره یې له هیڅ ډول، زور، چل او فریب نه ډه ډه ونکړه، نو دا خبره پخپله د نیشنلستانو ددې مدعا (تور) چې وایي: محمد (صلی الله علیه وسلم) په خپل رسالت کې د عربو د اهدافو او آرزوګانو تمثیل کاوه یو تاریخي رد او ځواب دی. دا او دېته ورته ادعاګانې ډیرې بې مفهومه او بې معنی دي ځکه تاریخي پیښې یې پخپله ردوي، په قومیت کې ډیره مبالغه او اسلامي دین ته له عربي افکارو نه جوړ شوی دین ویل ددې سبب شوي چې ددې فکر خاوندان د پورته یادو شویو خبرو په شان خبرې وکړي او په

ډاګه ده چې دا ډول تصور له نبوت نه څرګند انکار او د اسلامي رسالت توهین او کم ښودل دي.
۵- د اشرارو او ګمراهانو له خوا د راز راز تعذیبونو، ظلمونو، ځورونو او دردونو په وړاندې د مؤمنانو ثبات او مقاومت پخپله د هغوی په ایماني صدق، له ایمان او عقیدې سره اخلاص، روحي او نفسي لوړتیا باندې ریښتنی دلیل دی، ځکه مؤمنان دا ټول تکلیفونه د نفس آرامي او روحي اطمینان بولي، او ددې مادي زحمتونو په مقابل کې د الله (**جل جلاله**) رضا غواړي او ښکاره ده چې د خدای (**جل جلاله**) رضا تر هر څه او هر درد او غم نه لویه او لوړه ده.
مؤمنان، او مخلص داعیان تل د بدن د سیطرې او تسلط په ځای تر خپلې روحي سیطرې لاندې وي خپل روحي ضروریات په پوره میړانه پرته لدې چې بدني لذت، راحت او مړه ګېډه په نظر کې ونیسي پوره کوي او یوازې له همدې لارې دعوت بریالی کیږي، او ملتونه له تیارو او ګمراهیو نه نجات مومي.
۶- د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا خپل تره (ابو طالب) ته هغه مشهور قول او د هغه (صلی الله علیه وسلم) له طرفه د قریشو د مال او دولت نه قبلول، د هغه (صلی الله علیه وسلم) د رسالت په ریښتنولۍ، او خلکو ته هدایت غوښتنې باندې له ټولو نه قوي دلیل دی.
داعي ته په کار ده چې د خپل دعوت د دوام پخاطر کلکه اراده

درسونه عبرتونه

او کلک تصمیم ولري، له هر ډول مشکلاتو سره مقابله وکړي، په مال او پاچایۍ ونه غولیږي، ځکه د حق په لار کې مشکلات د مؤمنانو لپاره د زړه آرامي او روحي خوشالي ده او د مؤمن په نزد د الله (**جل جلاله**) رضا او جنت له دنیا او مافیها نه څو چنده لوړ او قدرمن ده.
۷- داعي ته ضروري ده چې له خپلو ملګرو سره هره ورځ او یا هره هفته غونډې وکړي تر څو هغوی ته د دعوت لار، آداب او اسلوب ورزده کړي او د دعوت په نسبت یې ایمان او باور پوخ شي، خو د خطر او فشار په وخت کې دا غونډې باید پټې او سري وي ترڅو د باطل پاسداران په یوه آواز سره هغوی له مینځه یو نه سي او فشار او عذاب ورباندې زیات نکړي.
۸- بلونکي ته په کار ده چې د خپلوانو خوا ته پاملرنه وکړي، د اصلاح دعوت ور ورسوي او که یې و نه مني، نو د الله (جل جلاله) او خلکو په وړاندې به یې غاړه خلاصه وي،عذر او دلیل به هم ورسره موجود وي.
۹- که چیرته داعي خپله ډله د مرګ او یا فساد په خطر کې ووینې، نو وربانديې لازمه ده چې چیرته یو داسې ځای برابر کړي، چې پیروان یې هلته له باطل پرستانو نه په امن وي.
دا کار کله هم د قربانۍ او فداکارۍ منافي ندی ځکه حق پرستان که لږ وي د شیطان لښکر کولای شي په ډېره آسانۍ سره هغوی بالکل ختم کړي اوله دعوت نه یې بې غمه شي، خو که

هغوی په یوه مطمئن ځای کې وي نو بیا یې د دعوت د بقا او استمرار او خوریدو امیدونه ډیر وي.

۱۰ - حبشې ته د اصحابو (رضي الله عنهم) په لومړي او دوهم هجرت باندې د رسول (صلی الله علیه وسلم) امر کول پدې دلالت کوي چې د دین لرونکو خلکو تر مینځ د دین رابطه که څه هم دینونه یې مختلف وي، د دین لرونکو او ملحدینو او یا بت پرستانو د رابطې په نسبت ډیره ټینګه ده، ځکه آسماني ادیان د مصدر، اصولو او اجتماعي لویو اهدافو له لحاظه ټول سره یو دي ـ او ټول په الله (جل جلاله)، رسولانو (علیهم السلام) او د قیامت په ورځ ایمان کې سره شریک دي – او همدا وجه ده چې دیني قرابت د وینې، خپلوۍ، ځای او هرې بلې رابطې او قرابت نه کلک او پوخ دی.

۱۱ - د باطل پلویان په آسانۍ سره حق ته غاړه نه ږدي، بلکه عادت یې دا وي چې یوه وسیله یې کار ورنکړي بله په کار اچوي... تر څو چې حق بري ته ورسیږي او باطل بالکل د نیستۍ کندې ته کوز شي.

دریم فصل

حبشې ته له هجرته مدینې ته تر هجرته

۱ - پیښې:

پدې مرحله کې راتلونکې مهمې پیښې واقع شویدي:

۱. د بعثت په لسم کال د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) تره ابو طالب وفات شو، نوموړی له خپل وراره محمد (صلی الله علیه وسلم) نه په ټول ژوند کې په کلکه ملاتړ کاوه، او دده په ټول ژوند کې قریشو ونه شوای کولای چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ته شخصا څه ډول تکلیف ور ورسوي، ځکه هغوی له یوې خوا ابو طالب ته احترام درلود او له بلې خوا یې ډډه ورڅخه کوله، خو کله چې ابو طالب وفات شو، قریشو په ډیر جرات سره د رسول (صلی الله علیه وسلم) په زیات آزار او تکلیف لاس پورې کړ. له همدې کبله د نوموړي وفات د رسول (صلی الله علیه وسلم) د زیات غم او خفګان سبب شو. رسول (صلی الله علیه وسلم) ډیر زیات کوښښ وکړ چې تره یې (ابو طالب) د مرګ په بستره کې د اسلام کلمه ووایي، خو هغه د قومي شرم نه د ځان ساتلو په دلیل له اسلام راوړلو نه انکار وکړ.

۲ - په همدې کال د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) میرمن بي بي خدیجة (رضي الله عنها) هم وفات شوه. خدیجې (رضي الله عنها) به د قریشو له لاسه پیدا شوي غمونه او کړاونه له رسول (صلی الله علیه

وسلم) نه کمول، او د هغه (صلی الله علیه وسلم) خوشاله ساتلو کوښښ به یې کاوه خو کله چې هغه مړه شوه رسول (صلی الله علیه وسلم) بې حده زیات خفه شو او دغه کال یې چې تره او بي بي یې پکې وفات شول عام الحزن (د غم کال) وباله.

۳- کله چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د خپل تره او میرمنې له وفات نه وروسته د قریشو له ظلمونو ډیر په تنګ شو، نو طائف ته یې مخه کړه، پدې ګمان چې ګوندې په ثقیف کې به د خپل دعوت لپاره قبلوونکي او کومک کوونکي پیدا کړي، مګر هغوی ډیره بده رویه ورسره وکړه، خپل ماشومان یې ورتوش کړل، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) یې په تیږو وویشته تر دې چې پر دواړو مبارکو پښو یې وینې را ماتې شوې. بیا د طائف یوه باغ ته ننوت او خدای (جل جلاله) ته یې د دعا لاس پورته کړل او ویې ویل: اې الله ! تا ته له خپلې ناتوانۍ، بې وسۍ او د خلکو په نزد له بې قدرۍ نه شکایت کوم، یا ارحم الراحمین! ته زما او کمزورو رب یې، چا ته مې پرېږدې؟ هغه پردي ته مې پرېږدې چې ډیر بد راته ګوري؟ او که دښمن ته مې سپارې؟ که ته ناراضه نه وي نو د هیڅ چا پروا نه لرم، ستا عافیت راته له هر څه پراخه دی، ستا د مخ په هغه نور چې تیارې پرې روښانه شوې، د دنیا او آخرت کار ورباندې برابر شوي ستا له قهر او غضب نه پناه غواړم، ستا رضا زما رضا ده، که ستا مرسته نه وي، نه د نیکۍ وس لرم او نه له بدۍ نه د منع کیدلو قدرت.

۴- رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له طائف نه پداسې حال کې بیرته راستون شو چې بني ثقیف یې دعوت ونه مانه، خو یوازې د ربیعه د زامنو (عتبة او شیبة) غلام (عداس) ایمان پرې راوړ. عداس یو

نصراني مریی ؤ بادارانو یې امر ورته وکړ چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ته څه اندازه انګور ورکړي، ځکه هغوی د رسول (صلی الله علیه وسلم) ستړیا او د ثقیف له خوا ورباندې ظلم لیدلی و، کله چې عداس رسول (صلی الله علیه وسلم) ته انګور وړاندې کړل، رسول (صلی الله علیه وسلم) په (بسم الله) ویلو سره د انګورو په خوړلو شروع وکړه، دې کار د عداس توجه را جلب کړه ځکه په ټول قوم کې داسې څوک نه و چې بسم الله ووایي بالاخره د عداس او نبي (صلی الله علیه وسلم) تر مینځ څه خبرې وشوې چې په نتیجه کې عداس په اسلام مشرف شو.

۵- د اسراء او معراج معجزه هم په همدې دور کې پیښه شوې ده، د نوموړې پیښې د وقوع د تاریخ په هکله خو څه اختلاف موجود دی ولې صحیح دا ده چې نوموړې معجزه له هجرت نه مخکې د بعثت په لسم کال یا لږ وروسته پیښه شوې ده. د جمهورو عالمانو په نزد اسرا او معراج دواړه په یوه شپه کې په ویښه په روح او بدن دواړو سره تر سره شوي دي، رسول (صلی الله علیه وسلم) له مسجد الحرام نه تر مسجد الاقصی پورې د شپې بوتلل شو وروسته له هغه ځایه لوړو آسمانونو ته وخیژول شو او په همدې شپه کې بیرته خپل کور ته چې په مکه کې ؤ راستون شو او قریش یې له دې معجزې څخه خبر کړل. قریشو په دې خبرې پورې ملنډې ووهلې خو د قوي ایمان خاوندانو او په سر کې ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) دا خبر تصدیق کړ.

۶- په همدې شپه په هر بالغ او عاقل مسلمان باندې د ورځې پنځه وخته لمونځونه فرض شول.

۷- نبي (صلی الله علیه وسلم) به هر کال د حج په موسم کې په مختلفو

قبیلو تاویده او هغوی به یې د بتانو له عبادت نه د الله (جل جلاله) عبادت ته رابلل، نو د خپل همدې عادت سره سم یې دا ځل د عقبې (هلته چې شیطانان ویشتل کیږي) تر څنګ د اوس او خزرج د قبیلو له ډلې سره ملاقات وشو هغوی یې اسلام ته راوبلل، او هغوی اسلام ومانه، ددې ټولګي شمیر اوه کسه ؤ، کله چې مدینې ته ستانه شول خپل قوم یې له دې واقعې او اسلام راوړو نه خبر کړ.

۸- د بعثت په دولسم کال د حج په موسم کې له انصارو نه دولس کسان راغلل له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره یې وکتل او ورسره یې بیعت وکړ د بیرته تلو په وخت کې رسول (صلی الله علیه وسلم) مصعب بن عمیر ورسره لیږه تر څو هغوی ته د قرآنکریم تلاوت وروښیي په اسلام یې پوه کړي او په همدې سره په مدینه کې د اسلام روښنانه وړانګې ډیرې خورې شوې...

۹- د راتلونکي کال د حج په موسم کې بیا له انصارو نه یو ټولي چې ((۷۰)) نارینه او دوې ښځې وې پکې مکې ته راغی، له رسول (صلی اله علیه وسلم) سره یې وکتل او داسې بیعت یې ورسره وکړ چې هغوی به په خپل ټول توان سره له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه داسې تائید، دفاع او ملاتړ کوي لکه له خپل اولاد او ښځو نه یې چې کوي او په داسې حال کې چې رسول (صلی الله علیه وسلم) یې له مینځه ((۱۲))نقیبان (مشران یا استازي) البته د هر قوم له پاره یو مشر، وټاکل بیرته مدینې ته ولاړل.

ب- درسونه او پندونه:

۱- کیدای شي چې داعي د خپلو خپلوانو له جملې نه د یوه داسې فرد له خوا حمایه او تائید شي، چې د دعوتګر دعوت یې نه وي منلی، د دعوت د کمزورۍ په حال کې دا کار لویه ګټه لري، ځکه پدې سره داعي له وژلو او نورو مشکلاتو نه په امن کیږي. بلونکی کولای شي له قبیلوي عصبیت نه د ځان او دعوت د حمایې او تایید لپاره کار واخلي، خو پدې شرط چې قبیلوي عصبیت داعي ځانته را نه کاږي او له اصلي هدف او لارې نه یې منحرف نکړي.

۲- مؤمنه او صالحه ښځه د داعي میړه په دردونو او غمونو کې د ګډون او مشارکت په ذریعه کولای شي چې د خپل میړه ډیر مشکلات لیرې کړي – او پدې سره یې له یوې خوا د غم پیټی سپکوي او له بلې خوا ورته د ثبات او استمرار روح ورکوي، او دا کار د دعوت په کامیابۍ کې لوی اثر لري. له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره د خدیجې (رضي الله عنها) ژوند او دریځ د هرې مؤمنې ښځې لپاره لوړه نمونه او مشال دی او له دې نه په استفادې سره کولی شي چې د خپل میړه په کامیابۍ او د دعوت په استمرار کې مهم رول ولوبوي. د اصلاحي دعوت په لار کې د دا شان ښځې نه درلودل لوی تاوان دی – او پدې ډول حالت کې به داعي میړه له غم او خفګان نه پرته بل څه نه شي کولای.

۳- د هغه دوست په ورکه چې مؤمن نه وي، خو د دعوت طرفدار او حامي وي، او همدا راز د مخلصې او مؤمنې ښځې په ورکه غم او خفګان کول، له دعوت سره اخلاص او له خپلې فداکارۍ او وفادارۍ

ښځې سره د وفا غوښتنه ده. همدا علت دی چې د ابو طالب له مرګ نه وروسته رسول (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل: ((**رحمک الله، و غفرلک، لا ازال استغفرلک حتی ینهاني الله**)).

(خدای دې درباندې ورحمیږي، او خدای دې درته ښننه وکړي تر هغه پورې به درته د ښښنې سوال کوم تر څو چې خدای منع کړی نه وم).

نورو مسلمانانو هم له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه د پیروۍ او اطاعت په اساس خپلو مشرکینو دوستانو ته له الله (جل جلاله) نه د مغفرت غوښتنه کوله تر څو دا آیت نازل شو: ((**مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ**)). (التوبه: ۱۱۳)

(له پیغمبر او هغو کسانو سره چې ایمان یې راوړیدی، نه ښایي چې د مشرکانو له پاره د ښښنې دعاوې وکړي، اګر که هغه د دوی خپلوان هم وي، کله چې دوی ته دا خبره روښانه شویده چې هغوی د دوزخ ور دي).

نو پدې سره رسول (صلی الله علیه وسلم) ابو طالب ته د مغفرت غوښتلو دعا بس کړه او نورو مسلمانانو هم د خپلو مشرکو مړیو لپاره نور مغفرت ونه غوښت.

رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند په اوږدو کې د خدیجې (رضي الله عنها) فضیلت یاداوه، سلام او رحمت به یې ورباندې لیږه، د هغې له ملګرو ښځو سره به یې ښه رویه کوله او دومره صفت به یې کاوه چې عائشې (رضي الله عنها) به د هغې د مړینې په حالت کې غبطه

ورباندې کوله، بخاري له عائشې (رضي الله عنها) نه روایت کوي وایي: عائشې (رضي الله عنها) ویلي: ما د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په بیبیانو کې په یوې هم دومره رخه نده کړې لکه په خدیجې (رضي الله عنها) مې چې کړیده، سره لدې چې ما هغه نده لیدلې، خو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) به ډیره یادوله، کله کله به یې پسه حلال کړ، هغه به یې اندام اندام کړ، بیا به یې د خدیجې (رضي الله عنها) ملګرو (ښځو) ته ور لیږه، نو کله کله به مې ورته وویل: لکه چې په دنیا کې له خدیجې (رضي الله عنها) پرته بله ښځه نه وي، نو راته فرمایل به یې: هغه داسې وه او داسې..... او زما له هغې نه اولاد ؤ.

۴- له اسلامي دعوت څخه د مکې د خلکو له اعراض او مخ اړونې نه وروسته طائف ته د رسول (صلی الله علیه وسلم) تګ پدې دلالت کوي چې هغه (صلی الله علیه وسلم) د خپل دعوت د دوام او استمرار لپاره کلک عزم او تصمیم درلود، د خلکو اعتراض او سرغړونې نه ورباندې منفي اثر کړی و او نه هم مایوس او نا امیده شوی ؤ، که دا ځای د دعوت پر مخ بند شو نو د بل ځای په لټه کې به شو. همدا راز د ثقیف د بې عقلانو او ماشومانو له خوا رسول (صلی الله علیه وسلم) ته آزار ورکول ددې دلیل دی چې د شرغوښتونکو هر ځای چې وي لاره او طبیعت یو دی – او هغه هم داعیانو ته د آزار ورکولو لپاره پر بې عقلانو باندې تکیه کول دي. د دعوت په لار کې د محمد (صلی الله علیه وسلم) غوندې عظیم انسان چې د الله رسول او نبي هم دی له مبارکو پښو نه وینې بهیږي، نودا د هر داعي لپاره لوړ مثال او عظیم الشان پند او عبرت دی او دا ښیي چې یو داعي باید تر کومه حده او څومره د الله(جل جلاله) په لار کې تکلیف وګالي.... د طائف په هغه

باغ کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) همیشنۍ دعا ددې څرګندونه کوي چې رسول (صلی الله علیه وسلم) په حقه ؤ او د الله (**جل جلاله**) له رضا پرته بل څه ورته اهمیت نه درلود ،د مشرانو، رهبرانو، دوکه ورکونکو او عامو خلکو د خوشالۍ او رضا پروا یې نه کوله. ((**ان لم یکن بک غضب علي فلا ابالي**)). (که ستا غضب راباندې نه وي نو د هیڅ شي پروا نلرم).

دا دعا دا درس هم راکوي چې د قوت غوښتنه یوازې له الله (**جل جلاله**) نه، د هغه (**جل جلاله**) خوا ته په رجوع کولو سره روا ده، داعي ته په کار ده چې د سختیو په وخت کې له الله (**جلاله**) نه مرسته وغواړي. پدې دعا کې د داعي یو بل صفت هم ښوول شو یدی، او هغه دا چې داعي یوازې د الله له قهر او غضب نه ویریږي، بل د هر چا قهر او غصه ورته بې ارزښته وي.

۵- د اسراء او معراج په معجزه کې زیات رازونه پټ دي، خو مونږ دلته یوازې دریو رازونو ته اشاره کوو او بس:

الف – نومړې معجزه د مسجد الاقصی او شا او خوا (فلسطین) قضیه په ټوله اسلامي نړۍ پورې تړي، ځکه د رسول (صلی الله علیه وسلم) له بعثت وروسته مکه مکرمه د اسلامي دنیا د تجمع او د اهدافو د یووالي مرکز وګرزیده، او بل دا چې له فلسطین نه دفاع له اسلام نه دفاع ده، په هر مسلمان هر چیرته چې وي واجبه ده چې دفاع ورڅخه وکړي او د آزادۍ لپاره یې زیار وباسي، پدې هکله سستي په حقیقت کې د اسلامي احکامو په نسبت سستي ده، او دا یوه داسې ګناه ده چې الله (**جل جلاله**) به یې د قیامت په ورځ پوښتنه کوي او

مقصرمؤمن ته به یې جزا ورکوي.

ب- دا معجزه پدې هم دلالت کوي چې مسلمان د څومره اوچت او لوړ شان درلودونکی دی ، مسلمان ته دا ښیي چې د دنیوي شهواتو او هوسونو نه قدم اوچت کیږدي، د خپل مقام او هدف د اوچتوالي له امله باید له نورو نه لوړ او ځانګړی وي او تل په هر ځای کې د هر چا لپاره د لوړ مثال او نیکې نمونې حیثیت ولري.

ج- دا معجزه پدې هم دلالت کوي چې فضا نور ده او د ځمکې د جاذبې قوت له دایرې نه وتل یو ممکن کار دی د نړۍ په ټول تاریخ کې لومړنی فضانورد زمونږ رسول (صلی الله علیه وسلم) ؤ چې د اسراء او معراج په پیښه کې فضا ته وخوت، نو فضا ته ختل او بیرته ځمکې ته په سلامتیا سره راکوزیدل ممکن کار ځکه دی چې زمونږ رسول (صلی الله علیه وسلم) پخپل وخت کې د معجزې په شکل تر سره کړی، او دا ممکنه ده چې اوسنی انسان یې د خپل فکر او علم په قوت سره تر سره کړي...

۶- د اسراء او معراج په شپه کې د لمانځه فرضیت د لمانځه له حکمتونو ځنې یو هغه حکمت په ګوته کوي د کوم لپاره چې لمونځ فرض کړی شویدی، او دا داسې لکه چې الله (**جل جلاله**) خپلو مؤمنو بندګانو ته وایي: آسمان ته د رسول (صلی الله علیه وسلم) په روح او جسم سره ختل معجزه ده، نو ستاسې لپاره دې هم هره ورځ پنځه معراجه وي چې په هغه کې ستاسې ارواګانې او زړونه ما ته راخیژي تر څو ستاسې هم هغه روحي لوړتیاوې په برخه شي چې په مرسته یې له خپلو هوسونو او شهوتونو نه لوړ او آزاد و اوسیدلی شئ او په همدې روحي عروج سره زما د عظمت، قدرت او وحدانیت مشاهده

وکړئ او دغه مشاهده به تاسې د ځمکې پر مخ د سیادت او حاکمیت لور ته هڅوي، خو د غلامۍ، جبر او زور له لارې نه، بلکه د خیر، لوړتیا، پاکۍ او بالاخره د لمانځه له لارې.

۷- د حج په موسم کې نورو قبیلو ته د رسول (صلی الله علیه وسلم) په دعوت کې دا درس دی: داعي ته په کار ده چې خیر ته د بلنې دایره یوازې په خپل وطن او مجلس کې خلاصه نکړي، بلکه باید د خلکو د غونډو ځایونو ته ورشي او باید د خلکو له اعراض او سرغړونې له امله له خپل بري نه نا هیلی نه شي، ځکه الله (جل جلاله) به حتما ده ته له داسې لارې چې دده په خیال او فکر کې هم نه ګرزي داسې مرستندوی پیدا کوي چې په دعوت به یې ایمان راوړي. ډیر ځله د دعوت په خوریدو او په شربانډې د حق په غلبې او برلاسۍ کې د وړې مؤمنې ډلې اوړد لاس وي، د هغه لومړنیو (۷) اوو انصارو د ایمان اثر هومره ؤ چې ټوله مدینه یې د اسلام په سپیڅلي او عظیم دین پوهه او مشرفه او په پای کې د اسلامي حکم لپاره آماده شوه او همدا مدینه په مکه کې تر ظلم لاندې مسلمانانو لپاره د پناه او غونډیدو ځای او د رسول (صلی الله علیه وسلم) د حکومت د قائمولو او دعوت د خپرولو داسې خوندي مرکز جوړ شو چې له همغه ځایه خپل اصحاب (رضي الله عنهم) د شرک او مشرکینو د مقابلې لپاره استوي، هلته د جنګ مرکز ؤ او له همدې مرکزه د کفر په خلاف داسې جګړې قومانده شوې چې په نتیجه کې یې د ایمان لښکر همیشنۍ فتحه وګټله او د کفر لښکر همیشنې ماتې وخوړه. الله (جل جلاله) له انصارو (اوس او خزرج) نه راضي شي، په مسلمانانو او ټوله نړۍ باندې د دوی د ځومره لوی احسان دی، الله (جل جلاله) دې د دوی له ورونو (مهاجرینو) نه

هم راضي شي، هغه مهاجرین چې له دوی نه مخکې په اسلام مشرف شول او د اسلام په لار کې یې خپل قیمتي شیان لکه مال او وطن قربان کړل، خدای (جل جلاله) دې مونږ له دوی سره په جنت رضوان کې یو ځای کړي.

ځلورم فصل

له هجرته په مدینه کې د نبي (صلی الله علیه وسلم) تر میشته کیدو پورې

الف _ تاریخي پیښې

۱. قریش د یثرب د یو شمیر خلکو له ایمان راوړلو نه خبر شول، او پدې سره یې په مکه کې پر مسلمانانو خپل ظلمونه لاپسې زیات کړل، نو رسول (صلی الله علیه وسلم) مسلمانانو ته د مدینې په لور د هجرت امر وکړ، اصحابو ټولو په پټه سره خو یوازې عمر (رضي الله عنه) په ښکاره هجرت وکړ، د مکې مشرکین یې له خپل هجرت نه خبر کړل او ورته ویې ویل که څوک غواړي مور یې بوره شي نو سبا دې ما پسې پدې لاره راشي، خو هیڅوک هم ورپسې ونه وتل.

۲- کله چې قریش پدې باوري شول چې مسلمانان په مدینه کې د عزت او امنیت خاوندان شول په (دار الندوة) کې یې مجلس وکړ تر څو د رسول (صلی الله علیه وسلم) د له مینځه وړلو لپاره لارې چارې ولټوي، په پای کې فیصله پدې وشوه چې له هرې قبیلې نه به یو تکړه ځوان انتخابیږي او بیا به ټول په ګډه رسول (صلی الله علیه وسلم) په شهادت رسوي، پدې سره به یې خون هم په ټولو قبیلو ویشل کیږي، او بنو مناف به هم لدې امله چې له ټولو سره د جنګ توان نلري په دیت اخیستلو راضي شي. په دې ډول ځوانان راټول شول، د هجرت په شپه

یې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په دروازه کې د هغه (صلی الله علیه وسلم) د راوتو او وژلو انتظار یوست.

۳- په دغه شپه رسول (صلی الله علیه وسلم) پخپل ځای ویده نه شو، علي (رضي الله عنه) ته یې وویل چې زما یعنې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په ځای ویده شي او امر یې ورته وکړ چې سهار قریشو ته له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره ایښې امانتونه بیرته وسپاري، او پخپله رسول (صلی الله علیه وسلم) پداسې حال کې له کوره ووت چې د قتل لپاره دریدلي خلک هیڅ ورباندې پوه نه شول، د ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) کور ته ورغی له هغه وروسته هغه (رضي الله عنه) عبدالله بن اریقط الدیلمي چې مشرک ؤ په مزدورۍ ونیو تر څو دوی ته د مدینې لار وښیي خو پدې شرط چې په هغه مشهوره او عامه لاره لاړ نه شي، بلکه یوه بله داسې لار باندې یې بوزي چې د قریشو کفار یې پیدا نه شي کړای.

۴- رسول (صلی الله علیه وسلم) له خپل ملګري ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) سره د خپل مبارک ولادت د (۵۳) کال د ربیع الاول په لومړۍ د پنجشنبې په ورځ له کوره پداسې حال کې د هجرت په نیت ووت چې د علي (رضي الله عنه) او د ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) له کوره پرته بل څوک نه ؤ ورباندې خبر. پدې ترځ کې د ابوبکر (رضی الله عنه) لورانو عائشې او اسماء (رضي الله عنهما) رسول (صلی الله علیه وسلم) او خپل پلار ته د خوراک په برابرولو کې د قدر وړ کارونه تر سره کړل، اسماء (رضي الله عنها) د خپلې ملا دستمال دوه ځایه کړ، په یوه ټوټه یې د خوراک د لوښې خوله وتړله او بله ټوټه یې تر ملا کړه او په همدې وجه ورته ((ذات النطاقین)) ویل کیږي. رسول (صلی الله

علیه وسلم) او ملګری یې له راه بلد سره یو ځای د یمن له لارې روان شول تر څو د ثور غار ته ورسیدل او پدې غار کې تر دریو شپو پورې پاتې شول. عبدالله بن ابوبکر (رضي الله عنهما) چې ډیر ذکي او هوښیار ځوان ؤ هم د شپې له خوا له دوی سره ویده کیده، سهار وختي به ورنه روانیده، او مکې ته به یې پداسې وخت کې ځان رساوه چې خلک نه پرې پوهیدل چې چیرته ؤ، بلکه ټولو به دا ګمان کاوه چې شپه یې په مکه کې د ننه وه، د ورځې له مخې به یې د قریشو ټول پلانونه او د رسول (صلی الله علیه وسلم) او د هغه د ملګري په خلاف به چې کومې خبرې کیدلې په ډیر دقت سره به یې اوریدلې، ځان به یې پرې پوهاوه، او د شپې به یې رسول (صلی الله علیه وسلم) ته رسولې.

۵- له مرګه نه د رسول (صلی الله علیه وسلم) نجات په قریشو قیامت جوړ کړ، ورپسې ووتل ټولې پیژندل شوې لارې یې وکتلې، خو پیدا یې نکړ، د یمن خوا ته یې مخه کړه، د ثور د غار په خوله کې ودریدل، یو او بل ته وایي: شاید رسول (صلی الله علیه وسلم) او ملګری یې پدې غار کې وي، خو نور ځواب ورکوي د غار په خوله کې د غنې تارونه نه وینئ؟ پدې غار کې مرغانو ځالې کړې او دا پدې دلالت کوي چې غار ته له ډیرې مودې راهیسې څوک ندي ننوتي. ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) د دوی پښې وینې چې د غار په خوله کې ولاړ دي، نو د رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند د خطر له امله ریږدي او ورته وایي: یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) قسم په خدای که لاندې پښو ته یې وکتل وینې مو، خو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ډاډینه ورکوي او داسې فرمایي: ابوبکره د هغه دوو په هکله چې دریم یې الله (جل جلاله) وي څه فکر کوې؟.

۶- د قریشو ټولو قبیلو اعلان وکړ، که هر چا رسول (صلی الله علیه وسلم) او ملګری یې پیدا کړل، یا یې وواژه او یا یې ژوندی ونیوه، نو هغه ته به زیاتې پیسې ورکړې، پدې اعلان سره سراقه بن جعشم کلکه ملا وتړله او عزم یې وکړ چې دا کار به کوي تر څو دا لویه جائزه وګټي.

۷- وروسته له هغه چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) او ملګري په هکله پلټنه او پټ تلاشونه او هلې ځلې آرامې شوې، هغوی له غاره راووتل او له لارې پیژندونکي سره یو ځای یې د سرې بحیرې څنډې ونیوې، ډیره مسافه یې طي کړه چې سراقه ورپسې ورغی، خو کله چې ورنژدې شو د آس پښې یې په شګو کې ننوتې او له تګه ولوید، دری ځله یې ددې کوښښ وکړ چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په طرف ورشي خو ویې نه شوای کولای، نو باور یې راغی چې د یوه کریم رسول (صلی الله علیه وسلم) په وړاندې قرار لري، له رسول (صلی الله علیه وسلم) ته یې سوال وکړ چې د یو شي وعده ورسره وکړي، رسول (صلی الله علیه وسلم) د کسری د وښیو وعده ورکړه چې هغه به ده ته وراغوندي، بیا سراقه بیرته مکې ته ستون شو او داسې یې وښوده چې هیڅوک یې هم ندي لیدلي.

۸- رسول (صلی الله علیه وسلم) او ملګری یې د ربیع الاول په دولسمه ورځ مدینې ته ورسیدل، هلته یې اصحابو (رضي الله عنهم) اوږد انتظار یوست، هر سهار به د مدینې شا و خوا ته راوتل او په تکنده غرمه کې به بیرته کورونو ته تلل، خو کله یې چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ولید بې حده زیات خوشحاله شول، نجونو دریا وهله او ویل یې:

طلع البدر علينا من ثنيات الوداع

وجب الشكر علينا ما دعا لله داع

ايها المبعوث فينا جئت بالامر المطاع

۹- رسول الله (صلی الله عليه وسلم) مدينې ته د خپلې لارې په جريان کې چې قبا ته ورسيد (قبا د مدينې جنوب ته د دوو ميلو په فاصله کې يو کلی دی) نو هلته يې د اسلام د لومړني جومات د تهداب ډبره کېښوده، څلور ورځې هلته پاته شو وروسته د جمعې په سهار د مدينې لور ته روان شو، کله چې بني سالم بن عوف ته ورسيده د جمعې د لمانځه وخت شو نو هلته يې هم يو جومات جوړ کړ او په اسلام کې يې لومړنی د جمعې لمونځ ادا کړ او په اسلام کې يې خپله لومړنۍ خطبه خلکو ته واوروله، له لمانځه وروسته د مدينې په لور روان شو او هلته چې ورسيد نو لومړنی کار يې د خپل جومات لپاره د هغه ځای ټاکل ؤ په کوم کې يې چې اوښې ګونډۍ وهلې او چو شوې وه. دغه ځای د دوو يتيمو انصارو ؤ، د قيمت په هکله يې ورسره خبرې وکړې، هلکانو وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه وسلم) دا مونږ تا ته بخش کوو مګر رسول الله (صلی الله عليه وسلم) و نه منله او ځای يې د سرو زرو د لسو دينارو په قيمت ورڅخه واخيست. نوموړې پيسې يې د ابوبکر (رضي الله عنه) له مال نه ادا کړې، بيا نو د جومات جوړول مسلمانانو په غاړه واخيستل، کار شروع شو، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) هم ورسره کار کوه، درنې درنې تيږې به يې راوړلې بالاخره جومات جوړ شو چې ديوالونه يې د خښتو او چت يې خرما د پوټکو او د خرما په تنو ولاړ ؤ.

۱۰- رسول (صلی الله عليه وسلم) د مهاجرينو او انصارو(رض) تر مينځ وروروګلوي وکړه، د هر انصاري لپاره يې يو مهاجر ورور تعيين کړ، انصاري به خپل مهاجر ورور کورته بيوه او په کور کې ټول شته شيان به يې ورسره ويشل.

۱۱- لدېنه وروسته رسول (صلی الله عليه وسلم) د مهاجرينو او انصارو (رض) تر مينځ يو تاريخي ليک يا تړون وليکه، په غه کې يې يهودانو ته د دين او مال آزادي ورکړه. ابن هشام نوموړی ليک په مفصله توګه پخپل کتاب کې را نقل کړيدی، دا ليک د اسلامي حکومت هغه لومړنۍ مبادئ او اصول په ګوته کوي کوم چې د انسانيت، ټولنيز عدالت، ديني تسامح (وسعت نظر) او د ټولنيزو ګټو په خاطر همکاري کول رانښيي. هر زده کونکي ته په کار ده نوموړی ليک په ډير دقت سره ولولي، ځان ورباندې پوه کړي او لومړني اصول يې ياد کړي. مونږ دلته د نوموړي تاريخي وثيقې ځنې عام اصول په لاندې ډول بيانوو:

۱- له توپير او تفريق نه پرته د اسلامي امت يووالی.

۲- د امت د ټولو افرادو تر مينځ په حقوقو او کرامت کې برابري.

۳- له ظلم، ګناه او تيري نه ليرې د امت يو موټی کيدل.

۴- له دښمنانو سره د اړيکو په ټينګښت کې د امت اشتراک، نه داسې چې له يوه مؤمن سره سوله وکړي او له بل سره نه.

۵- د قوي، سمو او لوړو نظامونو (اداري تشکيلاتو) درلودونکې ټولنې جوړول.

۶- د دولت او نظام له مخالفينو سره مقابله کول، او له هغوی سره د هيڅ ډول مرستې نه درلودل.

۷- د هغو خلکو حمایت او ملاتړ کوم چې غواړي له مسلمانانو سره د آرامۍ او همکارۍ په فضا کې ژوند وکړي، او پر هغوی باندې له ظلم او تیري نه ځان ساتل.

۸- نا مسلمانو خلکو ته د دین او مال آزادي ورکول، هغوی په ایمان راوړلو (اسلام منلو) نه مجبورول او مالونه یې نه اخیستل.

۹- په دولتي مصارفو کې د مسلمانانو په شان د غیر مسلمانو افرادو برخه اخیستل.

۱۰- د هر تیري په وړاندې له دولت نه د حمایې او ملاتړ په منظور له مؤمنانو سره د کفارو ګډون.

۱۱- همدا راز په جنګي لګښتونو کې د نامسلمانو افرادو ونډه اخیستل.

۱۲- تر ظلم او تیري لاندې غړیو نه (مسلمان وي او که نا مسلمان) د دولت پوره ملاتړ.

۱۳- د دولت له دښمنانو او د هغوی له ملګرو سره د مسلمانانو او نا مسلمانو افرادو همکاري نه درلودل.

۱۴- که چیرې سوله د دولت په ګټه وي نو د دولت د ټولو اتباعو له خوا د سولې قبلول.

۱۵- د بل په ګناه د چا نه نیول، جنایت کار یوازې پخپل ځان او اولاد ظلم کوي.

۱۲- په دولت کې د ننه او د باندې د تلو راتلو آزادي، او د دولت له خوا یې حمایت کول.

درسونه عبرتونه

۱۷- د ظالم او ګنهګار له حمایت او ملاتړ نه ډډه کول.

۱۸- یوازې په نیکۍ او تقوی کې د ټولنیزې همکارۍ درلودل نه په ګناه او تیري کې.

۱۹- پورته ذکر شوي اصول د دوو قوتونو له خوا حمایت کیږي: معنوي قوت، چې په الله (جل جلاله) باندې د ملت له ایمان، او د الله (جل جلاله) له خوا له متقي او مؤمن بنده سره له رعایت او همکارۍ نه عبارت دی. دوهم مادي قوت، یا د دولت ریاست چې محمد (صلی الله علیه وسلم) یې د مشرتابه واګې په لاس کې لري.

ب- درسونه او پندونه:

۱- مؤمن د قوت ډاډ او باور په صورت کې خپل کار په ډاګه او ښکاره توګه تر سره کوي، او تر کومه چې دا باور موجود وي، تر هغې پورې نه د دښمن پروا ساتي او نه هم خپل کار له چا پټوي، لکه چې عمر (رضي الله عنه) چې د هجرت په مهال همداسې وکړل. او پدې کې یو بل حکمت هم پروت دی هغه دا چې قوي او ټینګ موقف د الله (جل جلاله) دښمنان ویروي، په زړونو کې یې وارخطایي اچوي، او پدې کې خو څه شک نشته که هغوی (قریشو) د عمر (رضي الله عنه) د وژنې اراده کړې وای نو دا کار یې ترسره کولای شوی، خو د عمر (رضي الله عنه) جراتمندانه او

پیاوړي دریځ د دوی د هر یوه په زړه کې رعب او ویره واچوله او وویریدل که ورمخکې شي نو میندې به یې بورې شي، او ښکاره ده چې د شر لښکر د ژوند حریص او په ژوند ډیر بخیل وي.

۲- د باطل علمبرداران چې کله هم د حق دعوت د مخنیوي او تم کیدو نه توان له لاسه ورکوي، او مؤمنان یې له ظلم او تیري نه نجات مومي، نو بیا دوی د مصلح داعي د وژلو تصمیم نیسي، او دا هم پدی خیال چې د داعي (بلونکي) په مرګ سره به دعوت ختم کړای شي، او له داعي او دعوت نه به تر ابده بې غمه شي. اشرار او اسلام دښمنه عناصر په هر عصر او زمانه کې چې وي همدا فکر او نظر لري، مونږ هم په خپل وخت کې داسې مثالونه ولیدل او ددې ډول مواقفو شاهدان یوو.

۳- د دعوت مخلص، صادق او وفادار سپاهي خپل ژوند تر خپل رهبر قربانوي، ځکه د رهبر په ژوند او سلامتیا کې د دعوت سلامتیا ده، او په مرګ کې یې د دعوت ماتې او کمزوري ده. لکه چې علي (رضي الله عنه) په ډیره میړانه سره د هجرت په شپه کې همداسې وکړل، هغه (رضي الله عنه) د رسول (صلی الله علیه وسلم) په ځای ویده شو، خپل ژوند یې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د ساتنې پخاطر د مرګ خطر ته ورکړ، ځکه لیرې نه وه چې د قریشو ځوانان د انتقام په خاطر او پدې دلیل چې همده رسول (صلی الله علیه وسلم) ته د خلاصون لاره برابره کړه خپلې تورې د علي (رضي الله عنه) په وینو سرې کړي،

خو علي (رضي الله عنه) ددې څه پروا ونه ساتله او دا یې له هر څه غوره او کافي وبلله چې د امت رسول (صلی الله علیه وسلم) او د دعوت قوماندان روغ او ژوندی پاتې شي.

۴- سره لدې چې قریش له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره دومره سخته دښمني لري چې ان د مرګ تصمیم یې نیسي، خو بیا هم هغوی خپل اماتنونه له نبي (صلی الله علیه وسلم) سره ږدي او پدې مهمو او ارزښتناکو شیانو کې باور ورباندې کوي، نو دا پدې دلالت کوي چې د دعوت دښمنانو په خپلو زړونو کې پدې پوره باور درلود چې داعي رسول (ص) له دوی نه زیات نیک سیرته، پاک نفسه، امین او په حقه لاره روان دی، خو په پټو سترګو او له زیات تعصب سره پخپلو عاداتو او عقایدو دریدنه ده چې هغوی له داعي سره جنګ، مکر او فریب او په پای کې د امکان په صورت کې د هغه مرګ ته هڅوي.

۵- د مکارانو او تروریستانو له لاسه د خلاصون او نجات پخاطر د دولت د رئیس او یا د دعوت او تحریک د رهبرداسې پلان یا نظریه چې د خپل تنظیم او پیاوړتیا په نیت د لومړني میدان پرېښودل، او بل میدان ته تلل ایجاب کړي، ډار او له مرګ نه تیښته نه بلل کیږي او نه ورته د ځان او مال له قربانۍ نه ځان غړونه ویلی شو.

۶- د عبدالله بن ابي بکر (رضي الله عنهما) دریځ دا په ډاګه کوي چې ځوانان د ټولو اصلاحي حرکتونو په کامیابۍ کې لوی او

مهم اثر او رول لري. ځوانان د هر اصلاحي دعوت د ملا د تير حيثيت لري، د قربانۍ او سربښندنې ميدان ته د دوی وړاندې کيدل، دعوتونه په ډيره چټکۍ او بيړې سره د فتحې او بري په درشل دروي. ګورو چې لومړني مؤمنان ټول ځوانان دي، د بعثت په وخت کې د رسول (صلی الله عليه وسلم) عمر (۴۰) کاله ؤ، ابوبکر (رضي الله عنه) درې کاله ور نه کشر ؤ همدا راز عبدالله بن مسعود او عبدالرحمن بن عوف، الارقم بن ابي الارقم، سعيد بن زيد، بلال بن رباح، عمار بن ياسر او ... (رضي الله عنهم) ټول ځوانان وو چې د دعوت پيټی يې په اوږو واخيست، او پدې لارکې يې ډيرې قربانۍ ورکړې، ډير دردونه، غمونه او ظلمونه يې وګالل. د همدوی د متو په زور اسلام بريالی شو د خلفاء راشدينو دولت قايم کړای شو، اسلامي لوی لوی فتوحات تر سره شول، او د همدوی له برکته مونږ ته اسلام راورسيد او مونږ يې له ګمراهۍ، جهل، کفر، بت پرستۍ او هر ډول فسق او فساد نه آزاد کړو، او د هدايت په نور يې مشرف او منور کړو.

۷- د رسول (صلی الله عليه وسلم) د هجرت په وخت کې د عائشې او اسماء (رضي الله عنهما) موقف دا په ګوته کوي چې ټول اسلامي او اصلاحي دعوتونه د ښځو همکارۍ ته زياته اړتيا لري، ځکه ښځې د پاک او نرم زړه، زياتې عاطفې او نيک احساس درلودونکې دي، او ښځه چې يو ځل په کوم شي ايمان راوړي، بيا په هر ډول شرايطو او له هر راز مشکلاتو ګاللو سره

ټينګ ساتي، خلک ورته راوبولي، خصوصا د خپل ميړه، ورونړو او زامنو د قناعت حاصلولو لپاره ډير څه کولای شي.

د رسول (صلی الله عليه وسلم) په دوران کې په اصلاحي جهاد کې د ښځو برخه او ونډه ا له هيچا پټه نده، تاريخ په زرينو کرښو ليکلې، او اوس مونږ ته د دې اعلان کوي چې اسلامي حرکتونه تر هغې پورې ناقص او د لږ اثر درلودونکي دي تر څو چې ښځې پکې برخه نه وي اخيستې او د ښځو با ايمانه، پاک، د نيکو اخلاقو او عفت درلودونکی صف نه وي جوړ شوی، ځکه زمونږ په عصر کې يوازې ښځه کولای شي چې عفت، اخلاق، پاکي... د ښځو په مينځ کې تيت کړي، نارينه پدې ميدان کې څه زيات اثر نه لري. او سرسيره پردې همدا با ايمانه ښځه، يا مور وي او يا به ماندينه وي چې هر يوه يې خپل ارزښت او اغيزه لري. کشران او مشران اصحاب (رضي الله عنهم) تابعين (رحمة الله عليهم) چې د اسلامي دعوت داعيان وو د هغو ښځو د لاس ميوه ده چې نوموړی عالم، د لوړ همت خاوند، د دنيوي او اخروي ښيګڼو درلودونکی نسل يې پخپلو غيږو کې روزلی او ورته يې اسلامي اخلاق، ادب، د اسلام لاره او له رسول (صلی الله عليه وسلم) سره مينه ورزده کړيده.

اوس مونږ بايد پدې حقيقت ځان پوه کړو، هلې ځلې پيل کړو تر څو پيغلې او ښځې د ښځو په مينځ کې د اسلام او اصلاحي دعوت بيرغ اوچت کړي. ښځې د امت له نيمايي نه زياتې دي،

نو د دې هدف د تحقق لپاره مونږ باید خپلې لوڼې او خویندې په صحیح اسلامي مدرسه کې د شریعت د زده کړې لپاره تشویق کړو، او هر څومره چې د با ایمانه ، پاک سیرته، په شریعت پوهه، باعفته، له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره مینه لرونکو او نیک اخلاقه ښځو شمیر زیات شي په همغه اندازه به اسلامي اصلاحي دعوت په وړاندې ځي او ټولنه د داسې ورځې په خوا چې هلته به اسلامي شریعت حاکم وي نږدې کیږي او دا ورځ لیرې هم نده (ان شاء الله).

د ثور په غار کې په رسول (صلی الله علیه وسلم) او ملګري باندې یې د قریشو سترګې ړندیدل، همدا راز د غار په خوله د غنې تارونه اچول، او د مرغانو هګۍ اچول او ځالې جوړول، په رسول (صلی الله علیه وسلم) باندې د الهي عنایت او رحمت دومره لوی مثال دی چې زړونه ریږدوي او دا راښیي لکه څرنګه چې الله (جل جلاله) خپل رسول (صلی الله علیه سلم) د مشرکینو له لاسه وساته، همداسې په هر عصر کې هر مخلص داعي د شدت، غم او سختو حالاتو په وخت کې د الله له خوا ساتل کیږي، ډیر ځله د دښمنانو سترګې پرې ړندیږي، زیان او شر نشي ورسولی. د ثور په غار کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) او ابوبکر (رضي الله عنه) ساتنه د الله (جل جلاله) ددې ارشاد تصدیق کوي چې فرمايي: ((إِنَّا لَنَنصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ

يَقُومُ الأَشْهَادُ)). (المؤمن ٥١) (باور ولرئ چې مونږ د خپلو پیغمبرانو او مؤمنانو مرسته ارو مرو ددې دنیا په ژوند کې هم کوو او په هغه ورځ به یې هم وکړو چې کله شاهدان ولاړ وي).

او هم: ((إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنْ الَّذِينَ آمَنُوا...)) (الحج: ٣٨)

(بیشکه چې الله له هغو کسانو څخه دفاع کوي چې ایمان یې راوړیدی تصدیق کونکي دي).

٩- د ثور په غار کې د مشرکینو له لیدو نه د ابوبکر (رضي الله عنه) ویره دعوت هر وفادار با درده او ریښتني عسکر لپاره لوی مثال دی، مخلص سپاهي باید د خپل امین رهبر له خطر سره مخامخ کیدل د ځان لپاره ډیر مشکل و بولي او د مشکلاتو په وخت کې په هغه شفقت او زړه سوی ولري. ابوبکر (رضي الله عنه) هغه وخت پخپل ځان نه ویریده، ځکه که د ځان د مرګ ویره ورسره وای، نو پدې خطرناک هجرت کې به یې له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره ملګرتیا نه کوله، هغه ښه پوه ؤ چې که مشرکینو ته په لاس ورغی نو جزاء یې مرګ ده ، نو حقیقت دا دی چې هغه د رسول (صلی الله علیه وسلم) په ژوند ډاریده او د اسلام دراتلونکي تشویش ورسره ؤ او پدې فکر کې و که چیرې رسول (صلی الله علیه وسلم) مشرکینو ته په لاس ورشي نو د اسلام آینده به څنګه وي؟

١٠- د رسول الله (صلی الله علیه وسلم دا قول چې ابوبکر (رضي الله عنه) ته د ثور په غار کې فرمایي: ((اې ابوبکره! د هغه دوو په

هکله چې دریم یې الله وي څه فکر کوې؟ ›› دا په الله باندې د پوره باور او په الهي نصرت د کامل ډاډ، لوی او ښکاره مثال دی. هغه (صلی الله علیه وسلم) د مشکلاتو په دومره شدت کې هم له الهي امداد نه مطمئن دی په الله (جل جلاله) یې پوره تکیه کړې، له هیڅ شي نه ویریږي، نو دا هم دهغه (صلی الله علیه وسلم) د نبوت د صدق یو بل دلیل او ثبوت دی ځکه نبي (صلی الله علیه وسلم) پدې سخت حال کې هم داسې مطمئن ښکاري لکه چې هیڅ خبره هم نه وي.هغه (ص) پوره یقین لري چې الله (جل جلاله) ددې خلکو د هدایت او رحمت لپاره استولی دی، نو یوازې یې نه پریږدي. آیا دا امکان لري چې پداسې حال کې له صادق نبي (صلی الله علیه وسلم) نه پرته د بل چا نه چې په دروغو د نبوت داعي وي دومره اطمینان ولیدای شي؟!په همدې ډول مشکلو حالاتو کې د رینښتني او دروغجن داعي او دعوتګر تر مینځ توپیر هم کیدای شي، پدې معنی چې رښتنی هغه څوک دی چې تل د الله (جل جلاله) رضا غواړي په الله یې پوره باور او توکل وي، له الهي مدد او نصرت نه پوره مطمئن وي، له چا نه یې ویره نه وي، خو تش په نامه داعي د مشکلاتو په وخت کې په شا ځي، د لږ فشار په مقابل کې تسلیمیږي د ویرې په حالاتو کې له هر څه تیریږي او همدا وجه ده چې لدې ډول دروغجنو کله هم الهي مرسته او کمک نه وي.

۱۱- دا چې سراقه ونه توانید رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته

څه زیان او ضرر ورسوي، داپخپله د (صلی الله علیه وسلم) د نبوت یو بل ښکاره دلیل دی. سراقه چې په رسول (صلی الله علیه وسلم) پسې روان ،کله به چې ورلنډ شو نو د آس پښې به یې به شګو کې ننوتې، قدم یې نه شوی پورته کولی خو کله به چې ترې نه کوز شو او د مکې په لور به یې روان کړ، آس به سم صحیح روامن ؤ، او که به یې بیا وغوښتل چې په رسول (صلی الله علیه وسلم) پسې یې بوزي، نو بیا به همغه حال ؤ، قدم به یې نه شوی اخیستی..... ایا له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه پرته د بل چا په حق کې داسې پیښیږي؟ نه کله هم نه، نو ثابته شوه چې هغه د الله رسول او د الهي نصرت تر سیوري لاندې روان ؤ. سراقه هم پدې حقیقت پوه شو، له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه یې د امان غوښتنه وکړه، پوه شو چې له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره دومره الهي مرسته ده چې بشر یې له ادراک نه عاجز دی، او په همدې دلیل له جایزې تیر شو او د راتلونکي لپاره په وعده راضي شو.

۱۲- سراقه ته د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د کسری د وښیو وعده یوه بله معجزه ده، څوک چې له یوې خوا له خپل کور او قوم نه هجرت کوي، او له بلې خوا د فارس د فتحه کیدو او د کسری د خزانو طمعه لري، دا ددې ښکاره دلیل دی چې هغه به د خدای رسول وي او که نه نو بل څوک خو دا ډول آرزو هغه هم پدې ډول حالاتو کې کله هم نه شي کولای. د رسول (صلی

الله علیه وسلم) نوموړي وعده ترسره هم شوه کله چې سراقه د
کسرى کړې (وښيي) په غنيمتونو کې وليدل له عمر (رضي الله
عنه) نه يې وغوښتل چې د رسول (صلى الله عليه وسلم) وعده
ترسره کړي. عمر (رضي الله عنه) هم د اصحابو (رضي الله عنهم)
په وړاندې د کسرى وښيي سراقه ته ور په لاس کړل او ويې
فرمايل: ((ثنا ده هغه الله (جل جلاله) لره چې له کسرى نه يې خپل
وښيي واخيستل او اعرابي سراقه بن جعشم ته يې ور په لاس
کړل)).

په همدې ترتيب په هجرت کې معجزې يوه په بله پسې راځي تر
څو د مؤمنانو يقين پوخ شي، او د اهل کتابو شکمن او سر زوري
خلک پدې باور پيدا کړي چې محمد (صلى الله عليه وسلم) د الله
(جل جلاله) له خوار اليږل شوی رسول دی.

۱۳- مدينې منورې ته رسول (صلى الله عليه وسلم) روغ رمټ
ورسيد د هغه ځای اوسيدونکي مهاجر ؤ که انصار دومره
خوشحاله شول چې ښځې او ماشومان له کورو راووتل، خلکو
خپل کارونه پريښودل، يهودانو هم په ظاهر کې د خوښۍ اظهار
کاوه او له مسلمانانو سره يې پدې خوشالۍ کې ګډون وکړ، خو
په زړه کې له نوي رهبرۍ سره د مسابقې له امله ډير خفه وو.... د
مسلمانانو په خوشالۍ کولو کې خو څه د تعجب او پوښتنې وړ
شی ځکه نشته چې له هغوی سره خو خپل رسول (صلى الله عليه
وسلم) يو ځای شوی ؤ، هغه رسول (صلى الله عليه وسلم) چې د

الله په اذن سره يې دوی له تيارو نه رڼا ته وايستل. همدا راز د
يهودو خوشالي هم څه د تعجب وړ او غريبه خبره ځکه نده چې
دا د هغې ټولنې په وړاندې چې نور د دوی له تسلط نه وتلې وه د
دوی د منافقت، چاپلوسۍ او غدارۍ يوه نمونه او طريقه وه،
پداسې حال کې چې له هغه چا سره يې بې حده زياته کينه او
دښمني درلوده کوم چې پر ملتونو يې د دوی تسلط او واکمني
له مينځه وړله. ددې سبب هم دا ؤ چې نوموړي نوي اسلامي
ځواک د خلکو هغه مالونه د يهودو له چور او چپاول نه ساتل
کوم چې د قرض تر پردې او نامه لاندې به يې په ناحقه ورنه
اخيستل، او وينو تويولو هغه لړۍ يې پای ته رسوله کومه چې
يهودو د نصيحت او مشورې په او عنوان سره روانه کړې وه. د
يهودو دا خاصيت اوس هم موجود دی هغوی له هر هغه چا سره
دښمني کوي څوک چې ملتونه د دوی له تسلط نه آزادوي، او
لدې ډول خلکو سره هره ممکنه ناروا کوي که توطئه وي يا مرګ
او يا ترور په هيڅ صرفه نه کوي دا د يهودو هميشنی صفت دی.
په مدينه کې يې له رسول (صلى الله عليه وسلم) سره همدا ډول
کار کړی، سره لدې چې له هغه (صلى الله عليه وسلم) سره يې د
همکارۍ او سلامتيا نه ډک ګډ ژوند تيرولو ډير پيمانونه يې
ورسره لاسليک کړي دي. لنډه دا چې يهود په هر وخت کې يو اور
بلوونکی قوم دی. ((كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَاراً لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ ...)) هرکله
چې دوی د جنګ اور په لمبو راولي، الله هغه مړ کړي.

۱۴- مدينې ته د هجرت له پيښو نه دا معلوميږي چې رسول (صلی الل عليه وسلم) به هر چيرته چې تم کيده نو لومړی به يې هلته جومات جوړاوه تر څو هلته اوسيدونکي مسلمانان پکې راټول شي. د قبا جومات يې جوړ کړ او هلته څلور ورځې پاتې شو او د لارې په نيمايي کې يې د جمعې لمانځه د ادا کيدو په خاطر د مدينې او قبا تر مينځ د ((رانوناء)) په دره کې چيرته چې بني سالم بن عوف اوسيدل جومات جوړ کړ، همدا ډول کله چې مدينې ته ورسيد نو هلته يې هم اولنی کار د جومات جوړول ؤ.

دا ټول په اسلام کې د جومات په اهميت دلالت کوي، اسلامي عبادت نفس پاکوي، د اخلاقو تزکيه کوي، د مسلمانانو تر مينځ همدردي او همکاري زياتوي، د جمعې او اخترونو لمونځونه خو له هر څه نه زيات د مسلمانانو د غونډيدو، يووالي، اسلامي همکارۍ او د اهدافو د اشتراک څرګندوی دي.

همدا راز جومات د مسلمانانو په ژوند کې لوی اجتماعي او روحي رسالت لري، همدا جومات دی چې مسلمانان سره يو کوي، نفسونه يې پاکوي، زړونه او عقلونه يې بيداروي، مشکلات يې حلوي او د قوت او يووالي څرګندونه يې کوي. په اسلام کې د جومات تاريخ دا ثابته کړيده چې همدې جومات د ځمکې پرمخ د الهي نور او هدايت، د خورولو پخاطر ډيرې لښکرې له خپل زړه نه قومانده کړيدې، او همدا جومات د اسلامي هداياتو روښانه څراغ ؤ، او د همدې جومات په غيږ کې

درسونه عبرتونه

د اسلامي تمدن لوی لوی قوماندانان روزل شويدي، ابوبکر، عمر،عثمان، علي، خالد، سعيد، ابو عبيده، او د اسلامي تاريخ دوی ته ورنه نور قهرمانان په نبوي جومات کې د محمدي مدرسې شاګردان وو. په اسلام کې د جومات يوه ځانګړتيا او خصوصيت دا دی چې له هغه ځای نه هره هفته (د جمعی په ورځ) د حق لوړ او قوي آواز پورته کيږي، دا آواز بد او منکر غندي، په نيکۍ سره امر کوي، خلک له غفلت نه راويښوي، د وحدت لور ته بلنه ورکوي د ظالم په وړاندې د احتجاج مظاهره کوي، طاغي ته ګوش مالي ورکوي.... مونږ په خپل وړکتوب کې ليدلي چې د فرانسوي استعمار په ضد د وطني اوملي حرکتونو د خوځيدو او د صهيونيزم په خلاف د جهادي مشرانو د پناه يوازينی ځای جومات ؤ، خو دا چې اوس جومات د تعطل په حالت کې قرار لري خپله لويه دنده نه شي تر سره کولای، نو ددې ټوله ګناه د مزدورو او يا ناپوهه او غافلو خطيبانو په غاړه ده. او که دا نن هم د شريعت واقعي علماء د حق ريښتني داعيان، الله او رسول ته مخلص او د مسلمانانو په حال زړه سواندي رهبران منبر ته جګ شي نو د جومات پخوانی دور بيرته را ژوندی کيدای شي، بيرته په ټولنه کې د صدارت او مشرتابه عهده په غاړه اخلي، د خلکو د تربيې، او د الله په لار د برابرو انسانانو جوړولو مدرسه ګرزي مونږ داسې ورځې راتلو ته سترګې په لار يو، چې دا د مؤمنو با اخلاقه، پوهو او مخلصو ځوانانو ډله د

جومات منبر ته وخيژي او د حق آواز يو ځل بيا د هر چا غوږ ته ورسوي.

۱۵- د مهاجرينو او انصارو تر مينځ ورور ګلوي، د اسلامي انسان جوړونکي عدالت يوه نمونه ده مهاجرين داسې کسان وو چې د الله (**جل جلاله**) په لار کې يې وطن، مال او هر څه پريښي وو، او مدينې ته په داسې حال کې لاړل چې له دنيوي شيانو نه يې هيڅ هم نه درلودل، خو انصار د مال، کرهڼې او صنعت درلودونکي شتمن خلک وو، نو د همدې وروري په اساس به انصاري د خپل مهاجر ورور پيټي وړي، غم او خوشالي به ور سره شريکوي د امکان په صورت کې به پخپل کور کې ځای ورکوي، د شتمنۍ په صورت کې به د مال نيمايي برخه ورکوي، وګورئ د دنيا کوم عدالت لدې ډول ورور ګلوۍ سره برابريدی شي؟

هغه کسان چې د اسلامي دين له اجتماعي عدالت نه سترګې پټوي، نه غواړي د اسلام نور د خلکو سترګې روښانه کړي، زړونه يې تسخير کړي او يا خو دا ډله داسې جامد او وچ خلک دي چې هر نوی شی او لفظ ردوي که هر څو يې خلک خوښ کړي. او په اسلام کې يې مدلول هم وجود ولري، که داسې نه وي نو په اسلام کې له اجتماعي عدالت نه څنګه او ولې سترګې پټوي او انکار ور نه کوي؟ حال دا چې په وړاندې يې ذکر شوې وروړګلوي هم موجوده ده، هغه وروړګلوي چې د شريعت څښتن

درسونه عبرتونه

محمد (صلی الله عليه وسلم) پخپل لاس مينځته راوستې او دده تر رسالت او اشراف لاندې تطبيق شوه او همدا وروړګلوي د لومړني اسلامي دولت تهداب هم وه.

۱۶- په هغه ليک کې چې د مهاجرينو او انصارو د وروړګلوۍ، او د مسلمانانو او نورو تر مينځ د همکارۍ تړونونه پکې ليکل شوي ؤ، ډير داسې دلايل شته چې دا ثابتوي چې اسلامي دولت په اجتماعي عدالت باندې ولاړ دی.

د مسلمانانو او نورو تر مينځ د اړيکو اساس صلحه ده، که يې صلحه سره وکړه، حق، عدالت، په نيکۍ کې يوله بل سره همکاري، او له ټولنې نه د اشرارو لاس لنډول د اسلامي دولت لومړنی او اساسي شعار دی، او د همدې شعار په اساس په هر وخت کې او هر چيرته چې وي يو دولت اسلامي دولت ګڼل کيږي ، همدا شعار د اسلامي دولت پښې ټينګوي او د ننې عصر تر ټولو لوړ او اوچت اصل هم دی. په اسلامي ټولنه کې ددې اصولو په رڼا کې د دولت تشکيل له انساني فکر او تصور سره پوره برابري لري او مسلمانان له ټولو نه د قوي، نيکبخته او پرمخ تللي دولت خاوندان ګرزوي.

مونږ ته په کار ده چې خپل دولت د اسلام په رڼا کې تشکيل کړو او که لدېنه پرته په بل کوم اساس دولت جوړ کړای شي، نو له ورانۍ او بربادۍ پرته بل څه په لاس نه راځي. اسلام په اسلامي هيواد کې نا مسلمانانو ته ضرر نه رسوي، عقيده يې تر فشار

لاندې نه نیسي، حقوق یې نه خوري، نو په اسلامي هیوادو کې د شریعت له تطبیق نه ولې او په څه ویره لري؟حال دا چې اسلامي شـریعت ټـول حـق دی، عـدل دی او ورورګلـوي او هلتـه داسـې اجتماعي تکافل وجود لري چې اساس یې محبت ورورګلوي او همکاري ده.

تر هغې به له استعمار نه آزاد نه شو، تر څو مود اسلام لوړ شعار نه وي اوچت کړی، مټې مـو نـه وي رانغښتـې او د کـار او عمل ډګر ته نه وو داخل شوي. الله تعالی فرمایي:

((وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَـاتٍ مِـنْ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِـنْ السَّـمَاءِ وَالأَرْضِ))(الاعراف: ٩٦)

(که د سیمو خلکو ایمان راوړی وای او د تقوی کړنلاره یې غوره کړې وای نو مونږ به پر هغوی باندې د آسمان او ځمکې د برکتونو دروازې پرانستې وای).

بل ځای فرمایي: ((وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيماً فَاتَّبِعُوهُ وَلا تَتَّبِعُـوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ)). (الانعام: ١٥٣)

(دغه راز د هغه لارښوونه دا ده چې همدا زما سمه لاره ده نو تاسې په همدې باندې لاړ شئ او په نورو لارو باندې مه ځئ چې هغه به تاسې له هغې لارې واړوي تیت پرک به مو کړي.

همدا راز فرمایي: ((وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجاً (٢) وَيَرْزُقْهُ مِنْ

حَيْثُ لا يَحْتَسِبُ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْراً (٣). الطلاق: ٢-٣)

(څوک چې له الله نه په ویریدو کار وکړي الله به د هغه لپاره له ستونزو نه د وتلو کومه لاره پیدا کړي او هغه ته به له داسې لارې نه روزي ورکړي چې هغه لوري ته د هغه ګومان هم نه رسیږي او څوک چې په الله باندې توکل وکړي د هغه لپاره هغه کافي دی، الله د خپل کار پوره کوونکی دی، الله د هر شي لپاره یوه اندازه ټاکلې ده).

وریسې فرمایي: ((... وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْـرِهِ يُسْـراً)). (الطلاق – ٤)

(څوک چې له الله وویریږي هغه یې په کار کې اسانتیا پیدا کوي).

((...وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْراً)). (الطلاق – ٥)

(څوک چې له الله نه وویریږي الله به هغه بدي له هغه نه ایسته کړي او اجر به یې ورته زیات کړي).

پنځم فصل

د رسول (صلی الله علیه وسلم) غزاګانې

الف- تاریخي پیښې:

١- په مدینه کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) دمه لانه وه جوړه شوc چې له قریشو او نورو عربي قبیلو سره د اسلام جګړې پیل شوې. مسلمانو مؤرخینو د مسلمانانو او مشرکینو تر مینځ هره هغه جګړه چې رسول (صلی الله علیه وسلم) پخپله پکې برخه درلوده ((غزا))، او په کومه جګړه کې یې چې په خپله ونډه نده اخیستې ((سریه)) بللې ده. د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د غزواتو شمیر (٢٦) او د سرایاؤ شمیر یې (٣٨) ته رسیږي. مونږ دلته مشهورې غزاګانې چې شمیر یې (١١) ته رسیږي په لاندې ډول سره بیانوو:

١- د بدر لویه غزاء

دا غزا د هجرت په دوهم کال د روژې د میاشتې په (١٧) مه نیټه پیښه شوې وه. سبب یې دا ؤ چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) یو شمیر اصحاب (رضي الله عنهم) د قریشو د هغې قافلې مخې ته کومه چې له شام نه مکې ته روانه وه پداسې حال کې ورولیږل ، چې د جنګ اراده یې نه درلوده. که څه هم د ابو سفیان تر مشرۍ لاندې دې قافلې

نجات و موند ، خو هغه له وړاندې نه له قریشو نه مدد او کومک غوښتنی ؤ، چې په نتیجه کې د قریشو زرکسه چې شپږ سوو یې زغرې اغوستې وي، سل آسونه چې ورباندې سل نور زغروال کسان وو، اوه سوه اوښان له یو شمیر ښځو سره چې دایره به یې وهله او په مسلمانانو پسې به یې بد او رد ویل راووتل. د مسلمانانو شمیره (٣١٣) یا (٣١٤)کسه وو چې زیاته برخه یې انصار وو، له دوی سره (٧١) اوښان دوه یا درې آسان وو او بس چې پر اوښانو باندې به په نوبت سره سپریدل. مخکې لد ښه چې جګړه پیل شي رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وغوښتل له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) په خاص ډول انصارو سره د جګړې په اړوند سلا او مشوره وکړي، مهاجرینو د جنګ کولو مشوره وړاندې کړه، کله چې انصار پوه شول چې مهاجرین جنګ کول غواړي نو د انصارو مشر سعد بن معاذ (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله! مونږ په تا ایمان راوړی، ستا تصدیق مو کړی او پدې پوره باور لرو کوم شی چې تا راوړي هغه حق دي، ددې ټولو تړون مو درسره کړی، د اطاعت عهد مو درکړی، نو اې د خدای رسوله هر څه چې غواړې هغه وکړه مونږ درسره یو، قسم په هغه ذات چې ته یې په حق راستولی یې که په بحر کې د ځان غورځولو امر راته وکړې، مونږ به ټول له تاسره یو ځای بحر ته ځانونه واچوو، بده نه ده که سبا له خپل دښمن سره مخامخ شو مونږ د جنګ په میدان کې د زیات صبر خاوندان یو، کیدای شي الله (جل جلاله) زمونږ په واسطه ستا سترګې روښانه او یخې کړي، د خدای په برکت سره حرکت وکړه...... بل انصاري هم همدا ډول خبرې وکړې، نو رسول الله (صلی الله

عليه وسلم) ډير خوشحاله شو او ويې فرمايل:((**سيروا على بركة الله وابشروا، فان الله وعدني احدى الطائفتين اما العير و اما النفير**)).د خداى په بركت سره حركت وكړئ او زيرى مې درباندې چې خداى راسره له دوو نه د يوه شي چې يا به قافله وي او يا به جنګي لښكر وعده راسره كړې.

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) حركت وكړ، لاړ او د بدر اوبو سره نژدې يو ځاى كې يې واړول، دلته حباب بن منذر(رض) ورته وويل: يا رسول الله (صلى الله عليه وسلم)! ايا پدې ځاى باندې د اړولو امر د الله (جل جلاله) له طرفه دى، چې بايد همدلته وي، اخوا ديخوا به نه كيږي؟ او كه نه دا يو نظر، تكتيك، جنګ او چل دى؟ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: نه دا زما رايه ده او دا جنګ دى او چل. نو حباب بن منذر داسې ځاى ورته په ګوته كړ چې له هغه ځايه مسلمانانو كولاى شواى په مشركينو اوبه بندې كړي. رسول الله (صلى الله عليه وسلم) او اصحاب همغه ځاى ته لاړل او هلته يې واړول. بيا سعد بن معاذ نظر وركړ چې بايد رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته د مسلمانانو د ليكو تر شا يوه څپره جوړه كړاى شي، كه فتحه وه نو ښه زما او ښه ستا او كه نه نو پخپل مركب به سپور شي او په مدينه كې به له خپلو پاتې اصحابو (رضي الله عنهم) سره يو ځاى شي. سعد (رضي الله عنه) رسول الله صلى الله عليه وسلم) ته وويل: له مونږ نه داسې قومونه پاتې شوي چې له مونږ نه زيات محبت درسره لري، او كه پوه شي چې ته جنګ كوې نو درنه وروسته به نه شي. رسول الله (صلى الله عليه وسلم) سعد (رضي الله عنه) ته دعا وكړه او امر يې وكړ چې څپره

جوړه كړي، كله چې جګړه پيل شوه رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د مسلمانانو ليكې برابرې كړې او هغوى يې جنګ ته تشويقول او د شهادت لور ته يې هڅول او دايې وفرمايل:((**والذي نفسي بيده لا يقاتلهم اليوم رجل فيقتل صابرا محتسبا، مقبلا غير مدبر الا ادخله الله الجنة**)).(قسم په هغه ذات چې زما نفس يې په لاس كې دى، هر هغه سړى چې نن له هغوى (مشركينو) سره جنګ كوي، بيا ووژل شي پداسې حال كې چې صابر وي او محتسب (خپل اجر له خداى نه غواړي)، مخ په مخ وي نه د تيښتې په حالت كې نو حتمي به يې خداى (جل جلاله) جنت ته داخلوي). بيا خپلې څپرې ته لاړ، ابوبكر (رضي الله عنه) هم ورسره ؤ،سعد بن معاذ (رضي الله عنه) توره په لاس پيره وړباندې كوله، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د الله (جل جلاله) دربار ته لاسونه اوچت كړل او د خپلې دعا په يوه برخه كې يې وفرمايل: ((**اللهم انشدك عهدك و وعدك، اللهم ان تهلك هذه العصابة لا تعبـد في الارض**)).(خدايه له تا نه خپله وعده او تړون غواړم، يا خدايه! كه دا ټولګى مړه او هلاك شي، نو بيا به د ځمكې پر مخ ستا عبادت ونه شي. بيا په سجده پريوت دومره ځنډيې وكړ چې ابوبكر (رضي الله عنه) ورته وويل: بس دى الله حتما خپله وعده تر سره كوي.

جنګ شدت وموند، چې بالاخره د مسلمانانو په بري سره پاى ته ورسيد، له مشركينو نه د ((٧٠)) تنو په شا او خوا كې ووژل شول، او په وژل شويو كسانو كې لوى مشرك (ابوجهل) او نور مشران هم وو او

د (۷۰) کسو په شا او خوا کې نور ورڅخه ژوندي ونيول شول. رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د مړو د ښخولو امر وکړ، بيا مدينې ته راستانه شول. دلته يې د بنديانو په هکله له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه، عمر (رضي الله عنه) يې د وژلو رايه وړاندې کړه، خو ابوبکر (رضي الله عنه) د فديې اخيستلو نظريه پيش کړه، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د ابوبکر (رضي الله عنه) مشوره او رايه قبوله کړه او له مشرکينو نه يې د بنديانو په بدل کې فديه واخيسته.

د بدر غزا په اړه د خدای د کتاب (قرآنکريم) دا آياتونه را نازل شوي:

الله تعالی د آل عمران په سورت کې فرمايي: ((وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ (۱۲۳) إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُمِدَّكُمْ رَبُّكُمْ بِثَلاثَةِ آلافٍ مِنَ الْمَلائِكَةِ مُنْزَلِينَ (۱۲۴) بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُمْ مِنْ فَوْرِهِمْ هَذَا يُمْدِدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ آلافٍ مِنَ الْمَلائِكَةِ مُسَوِّمِينَ (۱۲۵) وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلاَّ بُشْرَى لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُمْ بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ (۱۲۶) لِيَقْطَعَ طَرَفاً مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا خَائِبِينَ (۱۲۷).

(آل عمران: ۱۲۳-۱۲۷).

(له دېنه مخکې د بدر په جګړه کې الله له تاسې سره مرسته کړې وه پداسې حال کې چې په هغه وخت کې تاسې ډېر زيات کمزوري وئ نو اوس پر تاسې لازمه ده چې د الله د ناشکرۍ نه ځان وژغورئ، هيله ده

چې اوس تاسې شکر وباسئ، ياد کړه هغه وخت چې تا مؤمنانو ته ويل (آيا تاسې ته دا کافي نده چې الله د درې زره پرښتو په رالېږلو درسره مرسته وکړي)؟ بيشکه، که تاسې د زغم په لرلو له الله څخه په ويرېدو کار وکړئ نو په کومه شيبه کې چې دښمنان درباندې يرغل وکړي بيدو په هماغه شيبه کې به ستاسې رب (درې زره نه) پنځو زرو نښنه داره پرښتو په وسيله درسره مرسته وکړي دا خبره الله د دې لپاره درته کړې ده چې تاسې خوشاله شئ او ستاسې زړونه ډاډه شي بر لاسي هر څه چې دي د هغه الله له خوا دي چې ډېر زورور او پوهيدونکی دی. (او دا مرسته به هغه ددې له پاره درسره وکړي) تر څو چې د کفر په لاره د تلونکو يو مټ غوڅ کړي، يا هغو ته داسې رسوا کوونکې ماتې ورکړي چې هغوی ناکام خړ سترګي بيرته ستانه شي).

د مشرکينو د اسيرانو په بدل کې د فديې اخيستلو په هکله خدای پاک رسول (صلی الله عليه وسلم) ته عتاب کوي او فرمايي:

((مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۶۷) لَوْلا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۶۸) فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلالاً طَيِّباً وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۶۹).

(الانفال: ۶۷-۶۸)

(له هيڅ پيغمبره سره دا نه ښايي چې له هغه سره بنديان وي تر څو پورې چې هغه په ځمکه کې دښمنان په ښه شان ونه ټکوي تاسې د دنيا ګټه غواړئ په داسې حال کې چې د الله تر نظر لاندې آخرت دی او

الله برلاسی او حکیم دی، که الهي لیکنه مخکې نه وای شوې نو څه چې تاسې اخستې دي د هغه په مجازات کې به تاسې ته ډیره لویه سزاء درکړه شوې وای نو کوم مالونه چې تاسو د ولجې په ډول په لاس راوړي دي هغه خورئ هغه حلال او پاک دي او له الله نه په ویره کې اوسئ په یقیني توګه الله تیریدونکی او رحم کوونکی دی).

۲- د احد غزا:

د هجرت په دریم کال د شنبې په ورځ د شوال په لسمه نیټه واقع شویده، سبب یې دا ؤ چې قریشو غوښتل د بدر انتقام واخلي، نو له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سره د جګړې پخاطر یې پوره آمادګي ونیوه. په پای کې د قریشو درې زره جنګیالي برسیره په احابیشو (۱) را ووتل، اوه سوه (۷۰۰) زغره لرونکي، دوه سوه آسونه، (۱۷) ښځې چې هنده بنت عتبة د ابو سفیان ښځه هم پکې وه. د نوموړې پلار د بدر په غزا کې وژل شوی ؤ، روان شول مخکې لاړل د احد له خوا د وادي زړه ته ورسیدل. احد یو لوړ غر دی چې د مدینې شمالي لوري ته درې میله لیرې پروت دی، دلته په مدینه کې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او یو شمیر اصحابو (رضي الله عنهم) دا نظریه وه چې مسلمانان باید د کفارو مخې ته ورنه شي، مدینه کې دې پاتې شي که مشرکینو په مدینه حمله وکړه نو دفاع به ورنه کوي، خو ځینو مهاجرو او انصارو ځوانانو او خصوصاً هغو کسانو چې په بدرکې یې برخه نه وه اخیستې، او دا شرف یې نه ؤ ګټلی د مشرکینو مخې ته په وتلو باندې پافشاري او ټینګار کاوه بالاخره رسول الله (صلی الله علیه

وسلم) هم د دوی نظریه ومنله، کور ته ننوت او خپله زغره یې واغوستله، سپر یې په شا کړ، توره او نیزه یې په لاس راووت. دلته هغه کسان چې له مدینې نه د وتلو غوښتنه یې کړې وه پدې خاطر پښیمانه شول چې، ګویا خپل نظر یې په رسول الله (صلی الله علیه وسلم) باندې تحمیل کړ، نو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته یې وویل: مونږ ته مناسبه نده چې ستا له نظر سره مخالفت وکړو، څه چې غواړې هغه وکړه. رسول الله (صلی الله علیه وسلم) داسې ځواب ورکړ: **((ماکان ینبغي لنبي اذا لبس لامته ان یضعها حتی یحکم الله بینه و بین عدوه))**. (د نبي له شان سره نه ښایي چې یو ځل خپله زغره واغوندي او بیا یې بیرته وباسي تر څو چې خدای د ده او دښمن تر مینځ فیصله نه وي کړې).

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له مسلمانانو سره یو ځای د جنګ په لور روان شو، د اسلامي لښکر شمیر د زرو (۱۰۰۰) تنو په شا او خوا کې ؤ چې پکې سل زغري او دوه آسان وو.

کله چې مسلمانان جګړې ته د تلو په خاطر سره راټول شول، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ولیدل چې یوه ډله یهودیان هم د منافقینو له رئیس عبدالله بن ابي بن سلول سره د وتلو اراده لري، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل: آیا دوی مسلمانان شویدي؟ ورته ویې ویل: نه، یا رسول الله. ویې فرمایل: پرې ایږدئ چې بیرته لاړ شي مونږ د مشرکینو د مقابلې لپاره له نورو مشرکینو نه کومک نه غواړو.

عبدالله بن ابي بن سلول هم د لارې په نیمایي کې له مسلمانانو نه بیل شو او پدې سره د مسلمانانو شمیر اوه سوه تنو ته راکوز شو. رسول

الله (صلی الله علیه وسلم) مخکې لاړ تر څو د احد ساحې ته ورسيد ، دلته يې مخ د قريشو په خوا او شا يې د غره په طرف کړه، لښکر يې ليکې، ليکې کړ د هرې ډلې لپاره يې يو قوماندان وټاکه، او د عبدالله بن جبير تر مشرۍ لاندې يې يو پنځوس کسيز غشي ويشتونکي ګروپ ته وظيفه ورکړه چې د شا له خوا د مشرکينو له حملو نه د مسلمانانو دفاع وکړي او داسې امر يې ورته وکړ: **((احموا ظهورنا، لا ياتونا من خلفنا وارشقوهم بالنبل، فان الخيل لا تقوم على النبل، انا لا نزال غالبين ما ثبتم مكانكم، اللهم اني اشهدک عليهم)).**

(د شا له خوا زمونږ دفاع وکړئ، مه پرېږدئ چې هغوی زمونږ له شا راشي، په غشو يې ولئ، آسونه په غشو نه شي ورتلای، مونږ تر هغې بريالي يو تر څو تاسې پخپل ځای ثابت وئ، اې خدايه زه تا پردوی ګواه نيسم.

په بل روايت کې راځی: **((ان رايتمونا تخطفنا الطير، فلا تبرحوا مكانكم هذا حتى ارسل اليكم، و ان رايتمونا هزمنا القوم او ظاهرناهم و هم قتلى فلا تبرحوا مكانكم حتى ارسل اليكم)).**

(که مو وليدل چې مرغان زمونږ غوښې وړي، تر هغې خپل ځای مه پرېږدئ تر څو مې څوک درلېږلي نه وي او که مو وليدل چې هغوی ته مو ماتې ورکړه، ورباندې غالب شو او هغوی مړه شول، بيا هم تر هغه وخته خپل ځای مه پرېږدئ تر څو مې احوال نه وي دراستولی).

جنګ پيل شو، الله (جل جلاله) مسلمانان بريالي کړل، يو شمير

مشرکان يې ووژل او نورو يې تيښتې ته مخه کړه، مسلمانانو د غنيمت ټولول شروع کړل، د هغه غشي ويشتونکي ګروپ هم دېخوا ته نظر شو، سره ويې ويل نور دلته څه کوو الله (جل جلاله) خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) بريالی کړی؟! د ګروپ مشر عبدالله بن جبير (رضي الله عنه) د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) امر او توصيه ور په ياد کړه، خو دوی ځواب ورکړ چې جنګ نور خلاص شوی دی، او دلته د پاتې کيدو څه ضرورت نشته، عبدالله بن جبير او ورسره نورو لسو کسانو دا نظر و نه مانه او خپل سنګر يې پرې نښود ، کله چې خالد بن وليد چې هغه وخت د مشرکينو د ښۍ خوا قوماندان ؤ، دا حال وليد او پوه شو چې مسلمانان د شا لوری نور له غشو ويشتونکو مدافعينو څخه خالي دی، نو د شا له خوا په مسلمانانو باندې راغبرګ شو، او مسلمانان تر هغې پورې ورباندې پوه نه شول تر څو يې توري له بدن سره نه وې لګيدلې، پدې سره ډير وارخطا شول او په همدې وخت کې داسې آوازه هم خوره وه چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) شهيد شوی دی، مسلمانان د مدينې په لوري وتښتيدل، مشرکين رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته ور ورسيدل او نيزې يې دده په مبارک وجود ننوتې، تر څو په ځمکه راولويد او بې هوشه شو مبارک مخ يې زخمي شو، ګونډې يې هم وينې شوې، لاندينۍ شونډه يې هم ټپي شوه د سر خولۍ يې ماته شوه او دوې کړۍ يې په مخ کې ننوتې، مشرکين له هرې خوا ور باندې راولويدل تر څو په شهادت يې ورسوي، خو د الله رسول (صلی الله علیه وسلم) له يو شمير مسلمانانو سره يو ځای د غره په شان ولاړ ؤ، د مؤمنانو له جملې نه يو ورسره ابو د جانه ؤ چې ځان يې د مشرکينو د غشو په وړاندې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم)

سپر ګرزولی ؤ، غشي يې په شا لګيدل او دفع کول يې، بل ورسره سعد بن ابي وقاص ؤ چې هغه ورځ يې تقريبا زر غشي وار کړل، همدا راز هلته نسيبة ام عمارة الانصارية وه د زخميانو خړوبول يې پرېښودل، توره يې واخيسته جنګ يې پيل کړ، په توره وهل کوي او غشي ولي تر څو له رسول الله (صلی الله عليه و اله وصحبه و سلم) نه دفاع وکړي په پای کې په غاړه کې ولګيده سخته ټپي شوه، لدې سره يې مېړه او دوه زامن هم وو، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ورته وفرمايل:

((بارک الله عليکم اهل بيت)) فقالت له نسيبة: ادع الله ا ن نرافقک في الجنة فقال:((اللهم اجعلهم رفقائي في الجنة)).

(خدای دې په تاسې اهل بيت برکت واچوي، نسيبې ورته وويل: له خدای نه سوال وکړه چې په جنت کې ستا ملګري شو، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) وفرمايل: خدايه هغوی په جنت کې زما ملګري کړې.
پدې سره نسيبې (رضي الله عنها) وويل: په دنيا کې په رارسيدلي حال مې څه پروا نشته. همدا راز رسول الله (صلی الله عليه وسلم) يې په حق کې فرمايلي: ((که ښي طرف ته به مې کتل او که چپ طرف ته هغې (رضي الله عنها) به زما په دفاع کې جنګ کاوه)). نسيبه (رضي الله عنها) هغه ورځ د تورو او نيزو دوولس زخمه خوړلي وو.
د جنګ په همدې سخت حالت کې ابي بن خلف ډېر کوښښ وکړ چې رسول الله (صلی الله عليه وسلم) ته ځان ورسوي تر څو شهيد يې کړي، قسم يې وخوړ چې په شا به نه ځي، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) له خپلو ملګرو نه نيزه واخيسته او د هغه په ستوني کې يې ووهله چې

وروسته له همدې امله مړ شو، او همدا يوازينی انسان دي چې په ټول ژوند کې د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) په لاس وژل شويدي.
لدېنه وروسته رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د طلحة بن عبيدالله په اوږو راپورته شو، ودريد او مشرکينو ته يې وکتل، د هغوی يو ټولی يې د غره په سر کې وليد، څوک يې ورولېږل چې هغوی راکوز کړي او ويې فرمايل: **((لا ينبغي لهم ان يعلونا، اللهم لا قوة لنا الابک)).**
نه ښايي چې هغوی زمونږ نه لوړ وي، يا خدايه بيله ستا مونږ هيڅ قدرت او قوت نلرو.
جنګ ختم شو، ابوسفيان د ځان او مشرکينو د زړه يخوالي پخاطر وويل: دا ورځ د بدر د ورځې په بدل کې.
ددې غزا د شهيدانو په ډله کې د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) تره حمزه (رضي الله عنه) هم ؤ نوموړی محبوب شهيد د ابو سفيان ښځې (هندې) مثله کړ، يينه يا زړه يې راويوست او ويې ژوواه، خو د تريخوالي له امله يې بيرته توکړ، رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د خپل تره په حالت سخت خفه شواو ويې فرمايل: **((لئن اظهرني الله علي قريش في موطن من المواطن لامثلن بثلاثين رجلا منهم ولکن الله نهی عن المثلة بعد ذلک)).**(که خدای په يو ځای کې په قريشو بريالی کړم نو ديرش کسه به ورنه مثله کوم، خو خدای پاک وروسته مثله کول منع کړل).
پدې جګړه کې له مسلمانانو څخه (۷۰) تنه شهيدان او له مشرکينو نه (۲۳) کسه مړه شول.
الله (جل جلاله) ددې جګړې په هکله څو آيتونه نازل کړل مسلمانانو ته

يې ډاډينه ورکړه، او هر يو يې د هغوی د زخمونو لپاره لکه پټۍ داسې و، همدا راز د ا مبارک آيتونه د دوی د ماتې سبب هم په ګوته کوي فرمايي: ((وَلا تَهِنُوا وَلا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ (١٣٩) إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ (١٤٠) وَلِيُمَحِّصَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَ الْكَافِرِينَ (١٤١) أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمْ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الصَّابِرِينَ (١٤٢) (آل عمران ١٣٩ / ١٤٢)

بې زړه کيږئ مه انديښمن کيږئ مه همدا تاسې برلاسي ياست که تاسې مؤمنان اوسئ اوس که تاسې ټپي شوي يئ نو له دينه مخکې ستاسې دښمنه ډله هم همداسې ټپيان شوي دا د زمانې خوږې ترخې دي چې مونږ يې د خلکو تر مينځه اړوو را اړوو. پر تاسې دا مرحله ځکه راوستل شوه چې الله دا کتنه غوښتله چې په تاسې کې رېښتيني مؤمنان څوک دي، او د هغو خلکو ټاکل يې غوښتل چې په واقعي توګه (د رېښتينولۍ) شاهدان وي ځکه چې ظالمان د الله نه خوښيږي او هغه ددې ازموينې په وسيله د مؤمنانو چاڼول او د کافرانو ځپل غوښتل آيا تاسې دا ګڼلې ده چې همداسې به جنت ته لاړ شئ پداسې حال کې چې لا تر اوسه پورې الله دا نده ليدلی (دا ازماښت يې نه دی کړي) چې په تاسې کې څوک هغه خلک دي چې د هغه په لاره کې جهاد کوونکي او صبر کوونکي دي.

له څو آيتونو وروسته فرمايي: ((وَلَقَدْ صَدَقَكُمْ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحُسُّونَهُمْ بِإِذْنِهِ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ حَتَّى إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الأَمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا أَرَاكُمْ مَا تُحِبُّونَ مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُمْ عَنْهُمْ لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ (١٥٢) إِذْ تُصْعِدُونَ وَلا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَثَابَكُمْ غَمّاً بِغَمٍّ لِكَيْلا تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ (١٥٣).

(آل عمران :١٥٢-١٥٣)

(الله چې د ((مرستې او نصرت)) کومه وعده له تاسې سره کړې وه هغه خو يې پوره کړې لومړی خو د هغه په حکم همدا تاسې هغوی وژل خو کله چې تاسې همت له لاسه ورکړ او په خپل کار کې مو سره اختلاف وکړ او له هغه وروسته چې الله تاسې ته هغه دروښوده چې تاسې يې په مينه کې راګير وئ (ولچې مالونه) تاسې د خپل مشر له امر څخه غاړه وغړوله ددې له پاره چې له تاسې څخه ځينې خلک د دنيا غوښتونکي وو او ځينو د آخرت هيله لرله نو الله تاسې د کافرانو په مقابله کې په شا وتمبولئ تر څو چې پر تاسې ازميښت وکړي. او حقه داده چې الله جل جلاله) بيا هم تاسې ته معافي وکړه ځکه چې د الله پر مؤمنانو د پيرزوينې ډير لوی نظر لري در په زړه کړئ هغه وخت چې تاسې په تيښته ځغليدئ هيچا ته مو بيرته د کتلو قدرې پام نه ؤ او پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) له شا درپسې (تاسې ته) نارې وهلې په هغه وخت ستاسې ددې چال چلند بدله الله در کړه چې تاسې يې پر غم د

پاسه په غم اخته کړئ تر څو د آینده لپاره دا درس واخلئ چې که څه شي ستاسې له لاسه ووځي یا کوم تکلیف درته ورسیږي چې پر هغه خپه نشئ الله (جل جلاله) ستاسې د ټولو کړو وړو څخه خبر دی.

۳- د بني نضیر غزا:

بني نضیر له مدینې سره خوا کې یوه یهودي قبیله وه، چې له خزرج قبیلې سره یې تړون درلود، او له مسلمانانو سره یې هم د صلحې او همکارۍ تړون لاسلیک کړي ؤ، خو یهودي له غدر او شر نه ډک طبیعت دېته اړ ایستل چې تړون مات کړي. یو وخت رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او ورسره څنې اصحابو (رضي الله عنهم) د بني نضیر په مېنه کې یوه دیوال ته ناست ؤ چې د همدې قبیلې یهودو د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د قتل توطئه جوړه کړه او غوښتل یې د یوې تیږې په راغورځولو سره دا شوم کار تر سره کړي، خو نبي (صلی الله علیه وسلم) پرې پوه شو، په چټکۍ سره راولاړ شو او د مدینې په لور وخوځید، اصحاب (رضي الله عنهم) هم ورپسې لاړل. بیا یې له هغه ځایه محمد بن مسلمة د بنو نضیر یهودانو ته ورولیږه او ورته ویې ویل چې نور زما له ښار (وطن) نه ووزئ، دلته نور د پاتې کېدو حق نلرئ، تاسې خپل غدر او شیطانت تر سره کړ. د وتلو لپاره یې لس ورځې مهلت ورکړ، بنو نضیرو پدې اخطار سره د تلو ترتیبات ونیول، خو د منافقینو رئیس عبدالله بن ابي بن سلول پیغام ورواستوه چې باید له مدینې نه لاړ نه شي، او د دوو زرو (۲۰۰۰) کسانو وعده یې ورسره وکړه چې د دوی د دفاع پخاطربه یې وراستوي، پدې سره

یهودان بیرته کیناستل او په خپلو قلاګانو کې یې سنګرونه ونیول او رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته یې داسې پیغام ولیږه: موږ له خپل وطن نه وزو څه دې چې د لاسه کیږي ویې کړه. رسول الله (صلی الله علیه وسلم) هم له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د دوی په خوا وخوځید: بیرغ یې علي بن ابي طالب (رضي الله عنه) ته ورکړ، یهودانو چې کله دوی ولیدل نو د غشو او تیږو باران یې پرې جوړ کړ، خو د منافقینو د مشر وعده کړي لښکر ور ونه رسید او د کومک یې څه درک و نه لګید. رسول الله (صلی الله علیه وسلم) محاصره کړل او محاصره اوږده شوه بالاخره دېته مجبور شو چې د یهودانود خرما ونې ووهي، دلته وه چې دوی (یهودانو) د مجبورۍ له مخې ورته وویل: اوس ستا له وطن نه وځو. خو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) دا شرط ورباندې کیښود چې وسلې به له ځان سره نه وړي، او هر څوک، فقط د یوه اوښ د بار په اندازه مال ورسره وړی شي، وینې یې په امن دي څوک یې یو څاڅکی وینه هم نه شي تویولی، خو کله یې چې د وتو اراده وکړه ټول هغه څه یې راوایستل چې وړی یې شوی، بیا یې خپل کورونه ړنګ کړل تر څو مسلمانان ورڅخه ګټه وانخلي او روان شول، له مدینې نه ووتل څوک په خیبر کې چې له مدینې نه (۱۰۰) میله لیرې دی ځای په ځای شول، او څنې نور یې د شام جنوبي خوا (جرش) نومي ځای کې میشت شول او یوازې دوه کسان ورنه مسلمانان شول.

ددې غزا په هکله د حشر سورت نازل شو چیرته چې خدای (جل جلاله) فرمایي:

((هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لأَوَّلِ

الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي الْمُؤْمِنِينَ فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِي الْأَبْصَارِ (۲) وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابُ النَّارِ (۳) ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (٤)). (الحشر: ۲-٤)

(هغه ذات دی چې اهل کتاب کافران يې په همدې لومړي حمله کې له خپلو کورونو څه وايستل ستاسې هيڅ دا ګومان نه ؤ چې هغوی به ووځي او هغوی هم دا ګڼله چې د هغوی کلاوې به هغوی له الله نه وژغوري خو الله له داسې لوري په هغو راغی چې هغې خوا ته د هغوی خيال هم نه ؤ. د هغو په زړونو کې يې ويره واچوله نتيجه دا شوه چې هغوی خپله پخپلو لاسونو سره هم خپل کورونه ورانول او د مؤمنانو په لاسونو سره يې هم ورانول نو عبرت واخلئ اې د بينا سترګو لرونکو که الله د هغوی په حق کې جلا وطني نه واې ليکلې نو په همدې دنيا کې به يې هغوی ته عذاب ورکړی ؤ او په آخرت کې خو د هغو لپاره د دوزخ عذاب دی دا هر څه لدې امله وشول چې هغوی له الله او د هغه له رسول سره دښمني وکړه، او هر څوک چې له الله سره دښمني وکړي الله هغه ته په سزا ورکولو کې سخت دی).

۴- د احزاب غزا:

د احزاب غزا د خندق غزا هم بلله کيږي، نوموړې غزا د هجرت په

درسونه عبرتونه

پنځم کال د شوال په مياشت کې شوې وه. سبب يې دا ؤ کله چې بني نضير له وطن نه وشړل شول، څو مشران يې مکې ته له قريشو سره د خبرو اترو لپاره لاړل، تر څو هغوی له رسول الله (صلی الله عليه وسلم) سره د جګړې لپاره ولمسوي، قريشو موافقه ور سره وکړه. بيا يهودي مشران غطفان ته ورغلل چې بنو فزاره او بنو مرة او اشجع ورسره موافق شول او پدې ترتيب سره ټول د مدينې په لور روان شول. کله چې رسول (صلی الله عليه وسلم) لدې پيښې نه خبر شو نو يې له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره مشوره وکړه، پدې جريان کې سلمان (رضي الله عنه) له مدينې نه شا او خوا د خندق کيندلو رايه وړاندې کړه. رسول الله (صلی الله عليه وسلم) دا نظريه تائيد او د خندق کيندلو امر يې وکړ، او پخپله يې هم پکې کار کاوه. کله چې قريش او ورسره ملګري احزاب (ډلې) مدينې ته راورسيدل د خندق په ليدلو حيران شول او وويريدل ځکه عربو لدينه مخکې دا شان خندق نه ؤ ليدلی. د قريشو او ملګرو شمير يې لس زره کسه او د مسلمانانو شمير درې زره کسان وو. د يهودو له مشرانو نه يو تن چې حيي بن اخطب نوميده د بني قريظه مشر کعب بن اسد ته ورغی او ور نه ويې وغوښتل چې له مسلمانانو سره خپل د سولې تړون مات کړي، هغوی يې بالاخره په چل او ول کې ديته آماده کړل چې تړون مات کړي او له احزابو سره يو ځاې شي، نو حالت پر مسلمانانو نور هم سخت شو. پدې وخت کې رسول الله (صلی الله عليه وسلم) له بني قريظه سره د سولې پخاطر داسې نظريه وړاندې کړه چې که هغوی سوله ومني نو د مدينې د ميوو دريمه برخه به ورکړي ، خو انصارو د ديني عزت او غيرت په وجه دا و نه منله او قبوله يې نکړه چې خائنو، عهد

ماتوونکو ته دا شي ورکړي. نو جنګ پيل شو د قريشو ځنې سپاره د خندق له يو تنګ ځاې نه مدينې ته ننوتل، مسلمانانو يې مقابله وکړه. جنګ يې ورسره وکړ. بيا نعيم بن مسعود بن عامر رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ته راغى او ورته ويې ويل: زه مسلمان يم خو قوم مې تر اوسه په اسلام نه دى خبر شوى، زه د بني قريظه ملګرى يم، هغوى راباندې پوره باور او اعتماد لري، نو امر راته کوه چې څه وکړم؟ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل: ((**انما انت فينا رجل واحد، فخذل عنا ان استطعت فان الحرب خدعة**)). (ته په مونږ کې يو کس يې، نو په هر څه دې چې وس وي زمونږ کومک وکړه، جنګ خو چل دى).

نعيم له خپلې پوهې او ځيرکۍ نه کار واخيست، قريشو او د هغوى د حليفانو او بني قريظه تر مينځ يې درز پيدا کړ، يو پر بل يې اعتماد ختم شو، الله (جل جلاله) په احزابو باندې په توره او ډيره يخه شپه کې شديد باد او طوفان مسلط کړ، باد يې خيمې ښيرې کړې، ديګونه يې چپه کړل، په زړونو کې يې ويره ولويده او په همدې شپه کې يې مخه واخيسته، کله چې سهار شو مسلمانانو وکتل چې يو مشرک هم نشته، ټولو کوچيدلي دي.

ددې جګړې په اړه الله (جل جلاله) پخپله کتاب کې دا آيتونه نازل کړيدي: ((**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحاً وَجُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيراً** (٩) **إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتْ**

الأَبْصَارُ وَبَلَغَتْ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَ (١٠) **هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً** (١١)). (الاحزاب: ٩-١١)

(اې مؤمنانو د الله هغه پيرزوينه در په زړه کړئ چې (همدا اوس اوس) هغه پر تاسې کړې ده، کله چې لښکرو پر تاسې يرغل وکړ نو مونږ پر هغو يو سخت طوفان وليږه او داسې پوځونه مو وليږل چې ستاسې په نظر نه راتلل الله هغه هر څه ليدل چې تاسې په دې وخت کې کول کله چې هغوى له پاسه او له لاندې پر تاسې يرغل وکړ کله چې سترګې له ويرى ټيغې وختلې، زړونه خولې ته راغلل او تاسې د الله په باب راز راز ګومانونه وکړل په هغه کې مؤمنان ښه وآزمايل شول او سخت ولړزول شول). وروسته د منافقينو دريز او له ميدانه (جنګ) نه تيښته بيانوي، بيا د مؤمنانو په وصف کې وايي: ((**وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَاناً وَتَسْلِيماً** (٢٢) **مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً** (٢٣) **لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً** (٢٤) **وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْراً وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيّاً عَزِيزاً** (٢٥) **وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلاَّ إِيمَاناً**

وَتَسْلِيماً (٢٢) مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً (٢٣) لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَحِيماً (٢٤) وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْراً وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيّاً عَزِيزاً (٢٥)). الاحزاب: ٢٥/٢٢)

(او د ريښتينو مؤمنانو (حال هغه وخت کې دا ؤ) چې کله هغوی يرغلګر وليدل نو ويې ويل چې ((دا هماغه څه دي چې الله او د هغه رسول له مونږ سره د هغه وعده کړې وه د الله او د هغه رسول (صلى الله عليه وسلم) خبره رښتيا وه)) دغې پيښې د هغو ايمان او غاړه ايښودل لا زيات کړل.له مؤمنانو څخه چې هغوی له الله سره کړې ژمنه رښتيا کړې ده له هغو نه چا خپل نذر پوره کړ او څوک د وخت راتلو ته انتظار باسي هغوی په خپله کړنلاره کې هيڅ تبديلي رانه وستله (دا هر څه ددې لپاره وشول) تر څو چې الله صادقانو ته د هغو د صداقت مکافات ورکړي او منافقانو ته که يې خوښه شي سزا ورکړي او که يې خوښه شي نو د هغو توبه قبوله کړي بيشکه الله غفور او رحيم دی. الله د کافرانو مخ واړوه هغوی له کومې ګټې تر لاسه کولو پرته د خپلو زړونو له تاو سره همداسې بيرته ستانه شول، او د مؤمنانو لخوا هماغه الله د جنګيدو لپاره کافي شو الله ډير زورور او برلاسی دی).

۵- د بني قريظه غزا:

دغه غزا د هجرت په پنځم کال د احزاب په غزا پسې وروسته له هغه

چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د بني قريظه فطرتي غدر،پستي او له قريشو سره د هغوی پوره همکاري او مرسته وليده، او دوی پخپله هم د احزابو د غزا په سخت حالت کې له مسلمانانو سره خپل تړون مات اعلان کړ. بني قريظه چې لا تر اوسه په مدينه کې اوسيدل د داسې لوی شر او بربادۍ ملا يې تړلې وه چې که چېرې د احزابو غزا په ياد شوي شکل پای ته نه وای رسيدلی نو ددې امکان موجود ؤ چې مسلمانان له مينځه لاړ شي، بناء رسول الله (صلى الله عليه وسلم) لاژمه وليده چې دې خائنانو ته د عبرت درس ورکړي،د جهاد او دعوت مرکز (مدينه) يې له شر او کثافت نه پاک کړي، تر څو په راتلونکې کې بيا له شرائطو نه په استفادې سره پخپلو همسايه مسلمانانو تيری ونکړي، او د يهودي غدر په واسطه يې درپدر او تباه نکړي.

امام بخاري (رحمة الله عليه) له حضرت عائشې (رضي الله عنها) نه روايت کوي، کله چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) له غزا نه راوګرځيد سلاح يې کيښوده، غسل يې وکړ، جبرائيل (عليه السلام) ورته راغی په سر يې ګرد او دوړې وې او ويې ويل: سلاح د ايښودې ده، قسم په خدای چې ما تر اوسه خپله وسله نده ايښې. رسول الله (صلى الله عليه وسلم) ورته وفرمايل: نو چيرته؟ ويې ويل: هلته او د بني قريظه په خوا يې اشاره وکړه، عائشه (رضي الله عنها) فرمايي: نو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) فورا د بنو قريظة په لور ور ووت.

رسول الله (صلى الله عليه وسلم) امر وکړ چې خلکو ته خبر ورکړل شي چې ټول د لمازديګر لمونځ بني قريظه ته ورسوي. رسول الله (صلى الله عيه وسلم) راووت او علي (رضي الله عنه) بيرغ نيولی ؤ، دری زره

مسلمانان راټول شول چې ورسره (۲۲) آسان هم وو. کله چې علي (رضي الله عنه) د بني قريظه خوا ته نژدې شو د رسول (صلی الله عليه وسلم) او د هغه د سپېڅلوميرمنو په هکله يې له يهودو نه ډېره بده خبره واوريده، نو فورا يې رسول الله (صلی الله عليه وسلم) پدې خبر کړ او ورنه يې وغوښتل چې دې خبيثانو ته ورنږدې نه شي، خو رسول (صلی الله عليه وسلم) په ځواب کې ورته وويل: چې کله ما ووينې لدې خبرو نه به يوه هم ونکړي، زه د هغوی په منافقانه او چاپلوسانه طبيعت ښه پوه يم، او همداسې هم شوه. مسلمانانو هغوی (۲۵) شپې محاصره کړل، او بالاخره د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) حکم ته يې غاړه کېښوده او راکوز شول، نو سعد بن معاذ د اوس قبيلې رئيس چې له بني قريظه سره يې تړون درلود داسې فيصله: وکړه جنګ کونکې دې ووژل شي، اولادونه يې دې اسيران يا غلامان وي، مالونه يې دې وويشل شي. رسول الله (صلی الله عليه وسلم) همدا فيصله نافذه کړه او په همدې سره د يهودو غدر، توطئې او فريبونه له مدينې او شا او خوا منطقو نه پوره او مکمل ختم شول.

ددې غزا په هکله هم د قرآنکريم څو آيتونه نازل شوي چې د يهودانو غدر او منافقت بيانوي، د هغوی تړون ماتونه او د احزاب په غزا کې له مسلمانانو سره د دوی نامردي په ګوته کوي: **((وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمْ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِنْ يُرِيدُونَ إِلاَّ فِرَاراً (۱۳) وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لآتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا**

بِهَا إِلاَّ يَسِيراً (۱٤) وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لا يُوَلُّونَ الأَدْبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولاً (۱٥) قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنْ الْمَوْتِ أَوْ الْقَتْلِ وَإِذاً لا تُمَتَّعُونَ إِلاَّ قَلِيلاً (۱٦)).
(الاحزاب ۱۳/۱٦)

کله چې له هغوی نه يوې ډلې وويل چې ((اې د يثرب خلکو! ستاسې لپاره نور د ايساريدو موقع نشته بيرته وګرځئ کله چې د هغوی يوې ډلې په دې وينا سره له پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) نه د رخصت غوښتنه کوله چې ((زمونږ کورونه تر خطر لاندې دي)) په داسې حال کې چې تر خطر لاندې نه وو په اصل کې هغوی غوښتل چې (د جنګ له محاذ نه) وتښتي، که د ښار له اطرافو نه دښمن رانتوتلی وای او په هغه وخت کې هغوی ته د فتنې په لوري بلنه ورکړی شوی وای نو دوی به په کې ځان غورځولی ؤ او ګرانه وه چې دوی دې د فتنې په شريکيدو کې څه درنګ دريغ کړی وای دغو خلکو له دې نه مخکې له الله سره ژمنه کړې وه چې دوی به شا نه اړوي او له الله سره د شوې وعدې پوښتنه خو ارو مرو کيدونکې ده.اې پيغمبره! دوی ته ووايه که تاسې له مرګ يا وژل کيدو نه وتښتئ نو دغه تيښته به ستاسې لپاره هيڅ ګټه رسونکې نه وي له هغه وروسته د ژوند د خوندونو اخستلو ډير لږ فرصت به تاسې ته در په برخه شي. تر دې چې فرمايي: **((وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمْ الرُّعْبَ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمْ الرُّعْبَ فَرِيقاً تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقاً (۲٦) وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضاً**

لَمْ تَطَئُوهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيراً ﴿٢٧﴾).(الاحزاب ٢٧/٢٦)

(او له اهل کتاب نه چې کومو کسانو د دغو يرغلګرو ملګرتيا کړې وه الله د هغو له کلاګانو څخه هغوی راکوز کړل او د هغوی په زړونو کې يې داسې ويره واچوله چې نن تاسې له هغوی نه يو ډله وژنئ او بله ډله بندي کوئ تاسې يې د هغوی د ځمکې او د هغوی د کورونو او د هغوی د مالونو وارثان وګرځولئ او هغه سيمه يې تاسې ته درکړه چې تاسې هغه هيڅکله تر پښو لاندې نه وه کړې الله په هر څه باندې قادر دی.

٦- د حديبيې غزا:

دا غزا د هجرت په شپږم کال د ذي الحجې په مياشت کې شويده – او علت يې دا و چې محمد (صلی الله عليه وسلم) خوب وليد چې ده او اصحابو (رضي الله عنهم) سرونه خريیلي په پوره امن سره بيت الله شريف ته ننوزي، له هيڅ شي ويره ورسره نه وي، نو خلکو ته يې امر وکړچې مکې ته د عمرې پخاطر حرکت وکړي. له قريشو سره يې د جنګ اراده نه درلوده، انصار او مهاجرين په ډير شوق سره د مکې په لور روان شول، ځکه دا لومړی ځل ؤ چې له شپږ کلن حرمان نه وروسته د بيت الله په لور د تللو فرصت پيدا کوي، پدې سفر کې يو شمير اعراب هم شريک وو. محمد (صلی الله عليه وسلم) د بيت الله د تکريم او احترام پخاطر يو شمير اوښان او نور حيوانات هم تر مخ کړل، او له ذي الحليفې نه يې د عمرې احرام وتاړه تر څو قريش او نور

پدې پوه شي چې نبي (صلی الله عليه وسلم) د جنګ نيت نلري. له رسول الله (صلی الله عليه وسلم) سره تقريبا (١٥٠٠) کسه ملګري وو، له تورو پرته چې هغه هم په تيکيو کې وې نور هيڅ ډول وسله ورسره نه وه او هغه وخت دهر مسافر لپار د تورې وړل يوه لازمې خبره وه. کاروان د نبي (صلی الله عليه وسلم) تر مشرۍ لاندې مخ په وړاندې لاړ تر څو ((عسفان)) ته ورسيد، هلته څوک ورته راغی او ورته ويې ويل! قريش ستا له راتګ نه خبر شوي د پړانګانو پوستکې يې اغوستي او قسم يې خوړلی چې مکې ته به ورڅخه داخل نه شې. محمد (صلی الله عليه وسلم) وفرمايل:

((يا ويح قريش، لقد اكلتهم الحرب! ماذا عليهم لو خلوا بيني و بين سائرالعرب فان هم اصابوني، كان ذلک الذي ارادوا وان اظهرني الله عليهم دخلوا في الاسلام وافرين وان لم يفعلوا قاتلوا و بهم قوة، فما تظن قريش؟ فوالله لا ازال اجاهد علي الذي بعثني الله حتى يظهره الله، او تنفرد هذه السالفة)).

(افسوس د قريشو په حال، جنګ وخوړل، څه به شوي ؤ که هغوی زه او نور عرب سره پرې ايښې وای، که بيا هغوی زه مات کړی وای، نو د دوی هدف به پوره شوی ؤ او که الله زه وربانديې غالب کړی وای نو په اسلام کې به داخل شوي ؤو او که يې اسلام نه قبلولی، نو جنګ به يې کړی وی پداسې حال کې چې څه زور به ورسره وی، قريش څه فکر کوي؟ قسم په خدای تر هغې به د هغه څه په لار کې چې خدای پرې راليږلی يم جهاد کوم، تر څو خدای (جل جلاله) بريالی کړی نه وی ، او

یا مې غاړه نه وي پرې شوې.
کله چې حدیبې ته ورسید (حدیبیه مکې ته نژدې یو ځای دی چې اوس د مکې او د جدې تر مینځ پروت دی) د خزاعه له قبیلې نه ځنې کسان ورته راغلل او د راتلو د هدف او سبب پوښتنه یې ترې وکړه نبي (صلی الله علیه وسلم) ورته وویل: یوازې د بیت الله شریف د زیارت او عمرې لپاره راغلی یم. هغوی بیرته لاړل او قریشو ته یې وویل: تاسې په محمد (صلی الله علیه وسلم) بیځایه تیری کوئ، هغه د جنګ لپاره ندی راغلی، غواړي عمره وکړي او بس. قریشو وویل: نه قسم په خدای چې په زور به هیڅکله هم مکې ته داخل نه شي عرب به پدې هکله زمونږ په اړه خبرې ونکړي.
بیا یې عروه بن مسعود الثقفي د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) حضور ته ورولیږه تر څو پدې هکله ورسره خبرې وکړي. عروه له ځینو اصحابو (رضي الله عنهم) سره له خبرو اترو سوال او ځواب نه وروسته بیرته قریشو ته ورغی، د اصحابو (رضي الله عنهم) او رسول (صلی الله علیه وسلم) تر مینځ د موجودې بی کچه مینې خبرې یې ورته وکړې، هغوی یې وویرول او سولې ته یې تشویقول، خو قریشو دا خبره ونه منله. بیا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) عثمان بن عفان (رضي الله عنه) ورواستاوه چې قریشو ته یې د راتګ، هدف او غرض تشریح کړي. عثمان (رضي الله عنه) هلته مکه کې څه ځنډ وکړ او دلته د مسلمانانو په منځ کې داسې آوازه تیت شوه چې ګویا عثمان (رضي الله عنه) وژل شویدی، نو پدې حساس وخت کې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل: تر هغې به بیرته نه ځو تر څو مو ورسره جنګ نه وي کړی، له مسلمانانو نه یې د خدای (جل جلاله) په

لاره کې د جهاد او شهادت لپاره بیعت واخیست هلته یې تر طلح (چې یو ډول و نه ده) لاندې دا ژمنه ور نه واخیسته چې له جنګ نه به تیښته نه کوي یا به صلحه وي او یا شهادت. کله چې قریش له دې بیعت نه خبر شول وویریدل او د صلحې داسې پیشنهاد یې وکړ: نبي (صلی الله علیه وسلم) دې سږ کال بیرته لاړ شي او په راتلونکي کال کې دې مکې ته راشي، درې ورځې دې دلته پاتې شي او ورسره دې د یوه سواره سلاح وي چې هغه نیزه او توره ده، خو توره دې په تیکیو کې وي، ددې مطلب د اعلانولو او لاسلیک کولو لپار یې سهیل بن عمرو راولیږلو، په پای کې د قریشو په خوښه صلحه وشوه، لس کاله د دواړو خواو تر مینځ د جنګ نه کولو یا اوربند تړون هم وشو، او دا هم ولیکل شول چې که څوک د محمد (صلی الله علیه وسلم) له خوا نه مکې ته راغی هغه به بیرته نه ورکول کیږي، خو که څوک له مکې نه محمد (صلی الله علیه وسلم) ته ورغی هغه به بیرته قریشو ته سپارل کیږي، پر مسلمانانو باندې دا خبره ډیره ګرانه تمامه شوه ځینو له رسول الله (صلی لله علیه وسلم) سره مجادله هم وکړه خصوصا عمر (رضي الله عنه) چې دا ورباندې ډیره درنه تمامه شوه، ان تر دې چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: ((**اني عبدالله، و لن یضیعني**)). (زه د خدای بنده یم هغه مې نه ضایع کوي)
بیا نبي (صلی الله علیه وسلم) اصحابو (رضي الله عنهم) ته له عمرc نه د تحلل او خلاصولو امر وکړ، خو هغوی له ډیر درد او غصې نه دا کار ونکړ، ځکه له مکې نه د هغوی منع کول او د صلحې ځنې شرطونه ډیر سخت ورباندې تمام شوي وو، نو رسول الله (صلی الله

عليه وسلم) پخپله له عمرې نه ځان حلال کړ، مسلمانانو یې هم پیروي وکړه. دا شرطونه که څه هم په پیل کې پر مسلمانانو ډیر سخت تمام شول ولې ګټې یې وروسته وروسته ښکاره شوې، نبي (صلی الله علیه وسلم) د خپل اوږد نظر درلودلو، کامل عقل او الهي مرستې له امله دا شرطونه منلي وو او وربانديې خوښ ؤ.

الله (جل جلاله) دا غزا (ښکاره فتحه) هم بللې ده هلته چې فرمايي:

((**إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحاً مُبِيناً** (١) **لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطاً مُسْتَقِيماً** (٢) **وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْراً عَزِيزاً** (٣)).(الفتح ١-٣)

(اې پيغمبره! مونږ تا ته ښکاره فتحه درکړه تر څو چې الله ستا له مخکينۍ وروستنۍ هرې کوتاهۍ نه در تير شي او پر تا باندې خپل نعمت بشپړ کړي او تا ته سمه لاره دروښيي او تا سره قوي مرسته وکړي).

بيا د رسول (صلی الله علیه وسلم) له بيعت اخستو نه خبرې کوي او فرمايي: ((**إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْراً عَظِيماً**)). (الفتح: ١٠)

(اې پيغمبره! کومو کسانو چې له تا سره بيعت کاوه هغوی په اصل کې له الله سره بيعت کاوه د هغو د لاسونو د پاسه د الله لاس ؤ اوس چې څوک دغه ژمنه ماته کړي د هغه تعهد د ماتولو وبال به پخپله پر همغه باندې وي او څوک چې پر هغې ژمنې باندې ودرېږي چې هغه له الله سره کړېده الله به ډير ژر هغه ته لوی ثواب ورکړي).

ورپسې تر ونې لاندې د بيعت الرضوان له بيعت کوونکو نه خپله رضامندي ښيي او فرمايي: ((**لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنْ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحاً قَرِيباً**)). (التفح: ١٨)

بيا د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له هغه خوب نه چې د حديبې د غزا سبب ؤ خبرې کوي او فرمايي: ((**لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُءُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحاً قَرِيباً**)). (التفح: ٢٧)

(په واقع کې الله خپل پيغمبر ته رېښتونی خوب ښودلی ؤ چې هو به هو له حق سر سم ؤ، ان شاء الله تاسې به هرومرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځئ، خپل سرونه به وخرئ او ويښته به لنډ کړئ او پر تاسې به هيڅ ويره نه وي هغه په هغې خبرې پوهيدو چې تاسې وربانديې نه پوهيدلی لدې امله هغه د خوب پوره کيدو نه مخکې تاسې ته دغه نږدې فتحه در په برخه کړه).

پدې پسې د اسلامي دين د غلبې او برې په هکله تاکيد کوي او فرمايي: ((**هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً**)) (الفتح: ٢٨)

(همغه د الله ذات دی چې خپل پيغمبر يې له هدايت او حق دين سره

لیږلی تر څو چې پر ټول جنس دین باندې یې غالب کړي او پدې حقیقت باندې د الله (جل جلاله) شاهدي کافي ده.

۷- د خیبر غزا:

دا غزا د هجرت په اووم کال د محرم د میاشتې په وروستیو کې شوې ده. خیبر د مدینې په شمال کې د شام طرف ته سل میله لیرې یوه پراخه منطقه ده چې یهود پکې اوسیدل.

سبب یې دا ؤ چې: رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وروسته له هغې چې د حدیبې د صلحې په نتیجه کې له قریشو نه مطمئن شو، نو د مدینې په شا او خوا کې میشته یهودو د تصفیې نیت یې وکړ، مدینه خو له مخکې نه له یهودانو څخه پاکه شوې وه، یهودانو په خیبر کې لویې او مستحکمې قلاګانې درلودې، د مکر، فریب، چل، وسلې او زیاتو مهماتو سره سره یې تقریبا لس زره کسیز لښکر هم ځای په ځای کړی ؤ، نو ضروري وه چې د اسلامي ریاست مرکز (مدینې) ته له خطر پیښیدو نه مخکې د هغوی حساب تصفیه شي. همدا وه چې نبي (صلی الله علیه وسلم) د محرم په آخرو شپو کې د هغوی د مقابلې لپاره (۱۲۰۰) سپاهیان تیار کړل، چې دوه سوو یې آسونه درلودل، د حدیبې د سولې برخه اخیستونکې یې له ځان سره کړل او روان شو، کله چې خیبر ته نژدې شو خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) ته یې وفرمایل: (قفوا) ودریږئ! بیا راوګرځید او ویې فرمایل:

((اللهم رب السماوات و ما اظللن، و رب الارضین وما اقللن، ورب الشیاطین وما اضللن، ورب الریاح وما ذرین، انا نسالک

درسونه عبرتونه

خیر هذه القریة و خیراهلها وخیرما فیها، ونعوذ بک من شرها و شر اهلها و شرما فیها، اقدموا باسم الله).

(اې د آسمانونو او تر هغوی لاندې د ټولو شیانو ربه، اې د ځمکو او هغه څه چې پکې دي ربه، اې د شیطانانو او هغه چې دوی ګمراه کړي دي ربه، اې د بادونو او په څه کې چې لیګدلي ربه، مونږ له تا نه ددې کلي خیر غواړو، د اهل او پکې د موجودو شیانو خیر یې، او له تا نه ددې کلي له شرنه پناه غواړو، د اهل او پکې د موجوده شیانو له شرنه ، وړاندې د خدای په نوم).

کله چې هلته ورسیدل، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له حصن النطاة نومې قلا سره نژدې کوز شو. یهودو په همدې قلا کې خپل جنګیالي راغونډ کړي وو، حباب بن منذر لدې ځایه د بیرته کیدو مشوره ورکړه ځکه هغه د نطاة خلک پیژندل، چې هغوی ډیر لیرې او ښه ننبه ویشتونکې دي، د هغوی ځای پر مسلمانانو لوړ دی، غشي یې په آسانۍ سره مسلمانانو ته رسیدی شي، او بل دا چې کیدای شي هغوی مسلمانانو ته دوکه ورکړي، د خرما د زیاتو ونو نه په استفادې سره د شپې پر مسلمانانو حمله وکړي، د همدې مشورې په اوریدو سره محمد (صلی الله علیه وسلم) بل ځای ته لاړ او جنګ پیل شو، مسلمانانو د یهودانو قلاګانې یو په بل پسې فتح کولې، ټولې قلاګانې فتحه شوې، یوازې دوه آخیرنۍ لا نه وې فتحه شوې چې اوسیدونکو یې د صلحې غوښتنه وکړه او داسې یې وویل: مونږ پریږدئ چې له خپلو اولادونو، او یو یو جوړه جامو سره له خیبر نه لاړ شو. مسلمانانو هم د دوی دا پیشنهاد ومانه، یهودان لدې دوو

قلاګانو څخه ووتل بیا مسلمانانو پکې ډیره وسله او د تورات ځنې نسخې وموندلې، وروسته یهودان راغلل او ددې شیانو غوښتنه یې وکړه محسن انسانیت (صلی الله علیه وسلم) د دې شیانو بیرته ورکولو امر وکړ. پدې جګړه کې (**۹۳**) یهودان ووژل شول، او (**۱۵**) کسه مسلمانان د شهادت په کاروان ورګډ شول.

۸- د مؤتة غزا:

مؤته شام ته نژدې د یوه کلي نوم ؤ او اوس د (کرک) په نامه یادیږي چې د بحر میت جنوب ختیځې خوا ته پروت دی. نوموړې غزا د هجرت په آتم کال د جمادي الاولی په میاشت کې شویده او سبب یې دا ؤ چې: رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د هرقل له خوا په بصره ټاکل شوي امیر حارث بن ابي شمر الغساني ته د حارث بن عمیر الازدي په لاس یو لیک واستوه او هغه یې اسلام ت راوباله، دا لیک د ستر داعي (صلی الله علیه وسلم) د هغو لیکونو له جملې څخه ؤ کوم یې چې د حدیبې له صلحې وروسته د نړۍ پاچایانو او د عربو امیرانو ته لیږلي وو. پدې وخت کې د روم تر لاس لاندې عربي قبیلې (غساسنه) یو امیر مؤته ته راغی او د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) قاصد ته یې وویل: چیرته ځې؟ لکه چې د محمد قاصد یې؟ هغه ورته وویل: هو، نو هغه یې ونیو او سر یې ورپرې کړ. کله چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) لدې واقعې خبر شو، خبره ډیره ګرانه ورته تمامه شوه، ځکه تر اوسه هیڅا د محسن انسانیت (صلی الله علیه وسلم) قاصد نه ؤ وژلی، سمدلاسه یې درې زره سپاهیان د هغوی مقابلې ته تیار کړل،

درسونه عبرتونه

زید بن حارثة یې د لښکر قوماندان وټاکه، لښکر ته یې توصیه وکړه که چیرې زید بن حارثة شهید شو نو جعفر بن ابي طالب به د لښکر امارت په غاړه اخلي او که جعفر هم شهید شو بیا به امارت عبدالله بن رواحة ته سپارل کیږي، بیا یې زید ته امر وکړ چې د حارث بن عمیر د شهادت ځای ته ورشي او هم هلته هغوی اسلام ته راوبولي، که یې دعوت ومانه خو ښه او که نه نو په خدای توکل وکړئ او ورسره وجنګیږئ، او دا توصیه یې ورته وکړه:

((اوصیکم بتقوی الله و بمن معکم من المسلمین خیرا، اغزوا باسم الله، و في سبیل الله، من کفر بالله، لاتغدروا، ولا تغلوا، ولاتقتلوا ولیدا، ولا امراة، ولا کبیرا فانیا، ولا منعزلا بصومعة، ولا تقربوا نخلا، ولاتقطعوا شجرا، ولا تهدموا بناءا))

له خدای نه د ویرې او له مؤمنانو سره د نیکۍ نصیحت درته کوم، د خدای په نامه او د خدای په لار کې له کافرانو سره غزا وکړئ، غدر ونکړئ، غلا ونکړئ، واړه، ښځې،بوډاګان او په عبادتخانو کې ناست مه وژنئ د خرما او نورې ونې مه پرې کوئ، کورونه مه رنګوئ.

لښکر حرکت وکړ، محسن انسانیت (صلی الله علیه وسلم) پخپله تر یوه ځایه ورسره لاړ، هغوی مخکې لاړل تر څو (معان) ته ورسیدل، هلته یې واوریدل چې هرقل د دوی د مقابلې لپاره ډیره لښکر راټول کړیدی او په (ماب) کې چې د عمان په شا او خوا کې د بلقاء ځمکې یوه ټوټه ده ځای په ځای شوی، په رومې لښکرو کې په رومیانو سربیره عرب هم وو، مسلمانانو مشوره وکړه، او ویې ویل راځئ له محمد (صلی الله علیه وسلم) نه د نورې مرستې غوښتنه وکړو او که

مرسته نه وي، نو بل هدایت به راته وکړي، پدې وخت کې عبدالله بن رواحة وویل: قسم په خدای (جل جلاله) دا تاسې چې اوس څه بد بولئ په حقیقت کې تاسې د همدې لپاره راوتلي یې، تاسې شهادت غواړئ، مونږ له خلکو سره د شمیر د زیاتوالي او قوت په اساس جنګ نه کوو ، بلکه مونږ د هغه دین په اساس کوم چې زمونږ د عزت سبب دی جنګ کوو، زمونږ لپاره خوامخوا له دوو نیکیو نه یوه نیکي شته، یا بریالیتوب او یا شهادت، نورو مجاهدینو هم ورسره پدې خبره موافقه وکړه. جګړه پیل شوه، زید (رضي الله عنه) تر هغې وجنګید ترڅو شهید شو، وروسته جعفر بن ابي طالب (رضي الله عنه) بیرغ پورته کړ، په آس سپور او د دښمن په سر یې ګوزارونه کول، تر څو مجبور شو چې له آس نه کوز شي او په پښو جنګ ته دوام ورکړي، د جنګ په جوش کې یې ښی لاس قطع شو خو بیرغ یې په چپ لاس ونیو هغه هم پرې شو، بیرغ یې پخپله غیږ کې واخیست، تر څو د شهادت تاج یې پر سر شو، هغه مبارک څو اویا د تورو او نیزو زخمونه خوړلي ؤ، بیا عبدالله بن رواحة د اسلام بیرغ پورته کړ، هغه هم تر هغې وجنګید تر څو شهید شو. وروسته مسلمانانو خالد بن ولید (رضي الله عنه) خپل امیر وټاکه، او دا د خالد (رضي الله عنه) له اسلام راوړلو نه وروسته لومړۍ جګړه وه چې پکې برخه اخلي، هغه (رضي الله عنه) د خپل جنګي استعداد نه په استفادي کولو سره وکولای شول اسلامي لښکر له نابودی نه وساتي او مدینې ته یې راورسوي.

دا د عربي ټاپووزمې نه د باندې له رومیانو سره د مسلمانانو لومړنۍ جګړه وه او د غزا لقب ورته ورکړ شویدی سره لدې چې پخپله محمد (صلی الله علیه وسلم) پکې برخه نه وه اخیستی او ددې سبب د

مجاهدینو د شمیر زیاتوالی دی ځکه د (سریې) په خلاف پدې جګړه کې د مجاهدینو شمیر دری زره سپاهیان وو. نبي (صلی الله علیه وسلم) له همدې جګړې نه وروسته خالد بن ولید (رضي الله عنه) ته د سیف الله لقب ورکړیدی.

۹- د فتحې غزا:

مکه د هجرت د اتم کال د روژې په میاشت کې فتحه شوه. ددې غزا سبب دا ؤ: د حدیبې له صلحې نه وروسته هرې عربي قبیلې ددې حق درلود چې د خپلې خوښې سره سم له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او یا که غواړي له قریشو سره تړون او ائتلاف وکړي، د همدې فیصلې په اساس د بنوبکر قبیلې له قریشو او خزاعه قبیلې له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سره تړون اعلان کړ. په همدې (اتم) کال کې بنوبکر قبیلې پر خزاعه باندې حمله وکړه او نژدې شل کسان یې ورنه ووژل قریشو هم له بنوبکر سره د مال او وسلې مرسته وکړه، خو کله چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له پیښې نه خبر شو ډیرپه غصه شو او فوراً یې له قریشو سره د جګړې تیاري ونیوله خو خبره یې پټه وساتله تر څو قریش خبر نه شي او د مقابلې تیاري ونه شي نیولی، ځکه که هغوی هم تیاري ونیسي او جګړه وشي نو پدې سره له یوې خوا د بلدالحرام حرمت له مینځه لاړ شي او له بله پلوه به ډیر مرګ او ژوبله هم وشي. په دې وخت کې خاطب بن ابي بلتعه په پټه مکې ته یو لیک واستوه چې پکې یې قریشو ته د ستر داعي (صلی الله علیه وسلم) د نیت او ارادې په هکله معلومات لیکلي ؤو، الله (جل جلاله)

خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) لدینه خبر کړ، رسول الله (صلی الله علیه وسلم) اصحاب (رضي الله عنهم) د لیک د نیولو او لیک وړونکې ښځې د تلاشۍ لپاره واستول، هغوی له ښځې سره لیک پیدا کړاو ورنه وایې خیست. بیا رسول (صلی الله علیه وسلم) حاطب راوغوښت او ورته ویې ویل: ولې دې دا کار وکړ؟ هغه وویل: یا رسول الله قسم په خدای چې زه په الله او رسول پوره ایمان لرم، دین مې ندی بدل کړی، خو زه یو بې بیخه سړی وم په قوم کې مې څه اثر او رسوخ نه درلود او هلته د دوی (قریشو) په مینځ کې زما اهل او اولاد ؤ، د خپل اولاد پخاطر مې دا کار وکړ. پدې وخت کې عمر (رضي الله عنه) وویل: یا رسول الله (صلی الله علیه وسلم) اجازه راکړه چې سر یې پرې کړم، سړی منافق شویدی. رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته وفرمایل: ((**انه شهد بدرا، و ما یدریک لعل الله قداطلع علی اصحاب بدر فقال: اعملوا ماشئتم فقد غفرت لکم**)).(هغه په بدر کې برخه اخیستې، څه خبر یې چې خدای (جل جلاله) د بدر غازیانو ته خبر ورکړې: چې هر څه کوئ ویې وکړئ ما ښښلي یاست).

رسول (صلی الله علیه وسلم) د روژې په لسمه له مدینې نه وخوځید، په لاره کې یې روژه وخوړه، اصحابو (رضي الله عنهم) هم د سفر د مشکلاتو له امله روژه وخوړه، له مدینې نه د حرکت په وخت کې د اسلامې لښکر شمیر لس زره عسکر ؤ په لار کې ورسره ځنې نورې قبیلې هم یو ځای شوی او په (الظهران) کې د محمد (صلی الله علیه وسلم) سپاهیانو ابوسفیان له دوو نورو کسانو سره یوځای ونیو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته یې راووست، ابو سفیان اسلام راووړ

درسونه عبرتونه

عباس (رضي الله عنه) چې مسلمان شوی او مدینې ته د هجرت کولو په نیت روان ؤ له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سره په لاره کې مخامخ شو او دغه وخت یې داسې وویل: ابو سفیان فخر خوښوي، نو څه شی ورکړه چې فخر پرې وکړي، نو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل ((څوک چې د ابوسفیان کور ته ننوت هغه په امن دی)). په پای کې اسلامي لښکر مکې ته ورسید او رسول (صلی الله علیه وسلم) داسې اعلان وکړ: ((څوک چې خپل کور ته ننوت او دروازه یې ځان پسې بنده کړه هغه په امن دی، څوک چې جومات ته ننوت هغه هم په امن دی، او که څوک د ابوسفیان کور ته ننوت هغه هم په امن دی)).

خو لدې فیصلی نه یې (۱۵) هغه کسان چې د اسلام او رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په حق کې یې ډیر تیری کړي ؤ مستثنی وبلل، بیا رسول (صلی الله علیه وسلم) د بیت الله شریف طواف وکړ، او ټول (۳۶۰) بتان یې دری وړی کړل بیا کعبی شریفی په دروازه کې ودرید، قریش ټول ورته ګوري چې اوس به له دوی سره څه ډول چلند کوي، نو ویې فرمایل: اې قریشو څه فکر کوئ چې زه به څه درسره وکړم؟ هغوی وویل: حتما به ښه راسره کوې، ته زمونږ کریم ورور او کریم وراره یې. رسول (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل: ((زه نن تاسې ته هغه څه وایم، کوم چې زما ورور یوسف (علیه السلام، مخکې ویلي وو:

((**قَالَ لا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ**)).(یوسف: ۹۲)

(ویې ویل نن پر تاسې کومه پړه نشته، الله دې تاسې ته ښښنه وکړي

هغه تر ټولو زيات رحم كوونكى دى)) ورځئ تاسې آزاد ياست.)
لدېنه وروسته خلک د صفا په شا او خوا کې راټول شول چې له رسول الله (صلى الله عليه وسلم) سره بيعت وكړي، رسول (صلى الله عليه وسلم) په صفا كيناست، او له هغوى نه يې د سمعي (حكم اوريدلو او منلو) او د قدرت په اندازه د الله (جل جلاله) او رسول (صلى الله عليه وسلم) د اطاعت اوپيروى بيعت واخيست، لومړى نارينه وو ورسره بيعت وكړ او وروسته ښځو، خو يوې ښځې ته يې هم لاس ورنكړ، له دوى سره بيعت زباني و، د بيعت كوونكو ښځو په مينځ كې يوه هم (هنده) د ابو سفيان ښځه وه، دا هغه ښځه وه چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) يې د فتحې په ورځ وينه مباح اعلان كړې وه، خو كله يې چې وپيژندله نو د بيعت پخاطر يې عفوه ورته وكړه.
د فتحې په ورځ رسول الله (صلى الله عليه وسلم) بلال (رضي الله عنه) ته امر وكړ چې د ماسپښين لمانځه لپاره د كعبې شريفې په بام آذان وكړي، دا كار په حاضرو قريشو چې لا تر اوسه نه وو مسلمان شوي سخت تمام شو،ښه ورباندې ونه لګيد، خو رسول الله (صلى الله عليه وسلم) دا كار قصدا د يوه لوى حكمت په خاطر وكړ.

۱۰- د حنين غزا:

دا غزا د مكې له فتحې نه څو ورځې وروسته يعنې د هجرت د اتم كال د شوال په لسمه شويده. سبب يې دا و: كله چې الله (جل جلاله) خپل رسول (صلى الله عليه وسلم) د مكې په فتحې ونازاوه او دا لويه

بريا يې ورپه برخه كړه، نو د هوازن او ثقيف قبيلو مشرانو داسې فكر وكړ چې رسول (صلى الله عليه وسلم) به اوس د دوى په خوا ورځي، هماغه وه چې تصميم يې ونيو چې وار وړاندې كړي، د جګړې پريكړه يې وكړه، د جنګ قوماندان يې ديرش كلن مالک بن عوف وټاكه، مالک بن عوف امر وكړ چې هر څوک بايد خپل مالونه، ښځې، اولاد او حيوانات ټول د جنګ ميدان ته ورسره يوسي، تر څو په جنګ كې ددې شيانو وجود د دوى د ثبات او مقاومت سبب شي. پدې جګړه كې د دوى د لښكر شمير د ((۲۰)) او ((۳۰)) زرو كسانو تر مينځ ؤ.
رسول الله (صلى الله عليه وسلم) هم د غزا اعلان وكړ او په مكه كې موجود ټول اصحاب (رضي الله عنهم) هغه چې له رسول (صلى الله عليه وسلم) سره راغلي وو او يا يې نوى ايمان راوړى ؤ، ووتل.
رسول (صلى الله عليه وسلم) حركت وكړ، مخكې لاړ كله چې د حنين وادي ته ورسيد، سهار د وخته هوازن او طرفداران يې جنګ ته راووتل، مسلمانانو ورباندې حمله وكړه او ماتې يې وركړه، پدې وخت كې مسلمانان په غنيمت ټولولو بوخت شول، چې يو ناڅاپه كفارو ورباندې غشي خښ كړل، مسلمانان تيت او پرک شول، د مكې خلک او نوي مسلمانان وتښتيدل، رسول الله (صلى الله عليه وسلم) په خپله قاطره سپور او پخپل ځاى د لوى غره په شان ثابت ولاړ ؤ او داسې يې فرمايل:
((انا النبي لا كذب، انا ابن عبدالمطلب)). بيشكه چې زه نبي يم، زه د عبدالمطلب زوى يم. د مسلمانانو به مينځ كې داسې آوازه تيت شوه چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) شهيد شوى دى، ډير مسلمانان د

دې آوازې په اوریدو سره دومره نا امیده شول چې وسله یې وغورځوله، خو د انصارو او مهاجرینو یوه ډله د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) تر شا کلک ولاړ وو، عباس (رضي الله عنه)چې د لوړ آواز خاوند ؤ چیغه وکړه: رسول (صلی الله علیه وسلم) ژوندی دی، ددې آواز په اوریدو سره ډیر مسلمانان بیرته راوګرځیدل، د مسلمانانو شمیر بیا زیات شو او پدې وتوانیدل چې یو ځل بیا بری تر لاسه کړي، دښمنان یې پسې واخیستل، ځنې یې ووژل، او ځنې نور یې ژوندي ونیول.

پدې جګړه کې له دښمن نه اخیستل شوي غنیمتونه دومره زیات ؤو چې څه یې کوې، دا غنیمتونه یې لومړی د نویو مسلمانانو په مؤلفة القلوب باندې وویشل، چې هغوی پرې تشویق کړي، انصارو ته یې برخه ونکړه، ځکه د هغوی پر ایماني قوت او ریښتینولۍ کلک باوري ؤ. قرآنکریم ددې جګړې په هکله فرمایي:

((لَقَدْ نَصَرَكُمْ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (٢٥) ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ)). (التوبه: ٢٥-٢٦)

(الله لدینه مخکې په ډیرو ځایونو کې ستاسې مرسته کړې ده او اوس د حنین د غزا په ورځ (په تاسې د هغه ملاتړ لیدلی وي) پدې ورځ تاسې د خپل شمیر په زیاتوالي غره وی خو هغه ستاسې هیڅ په کار رانغی

او ځمکه له خپل پرخوالي سره سره پر تاسې تنګه شوه او تاسې شا واړوله وتښتیدئ بیا الله خپله ډاډینه پر خپل پیغمبر او پر مؤمنانو باندې نازله کړه او هغه لښکر یې راکوز کړ چې تاسې نه لیده او د حق منکرانو ته یې سزا ورکړه چې همدا د هغو خلکو لپاره جزا ده چې له حقه منکر شي).

د اسلام او شرک تر مینځ آخرینۍ لویه جګړه همدا وه، لدینه وروسته عربانو بتان مات کړل او د اسلام په مقدس دین مشرف شول.

۱۱- د تبوک غزا:

دا غزا د (غزوة العسرة) یعنی د مشکلاتو غزا په نامه هم یادیږي، چې د هجرت د نهم کال د رجب په میاشت کې پیښه شویده. تبوک د حجاز د وادي القرى او شام تر مینځ د یوه ځای نوم دی. سبب یې دا و چې: رومیانو په شام کې ډیرې لښکرې غونډې کړې، چې د نصرانیانو عربي قبیلې لکه لخم، جذام، عامله او غسان هم پکې شاملې وې، هرقل پدې سره پر مدینه باندې د حملې او د هغه ځای د ختمولو نیت درلود، تر څو د عربو په ټاپووزمه کې نوی اسلامي حکومت له مینځه یو سي، ځکه هرقل له هر څه نه زیات د دې حکومت له فتحو او بریو څخه په ویره کې ؤ. نو رسول (صلی الله علیه وسلم) هم د هرقل د مقابلې لپاره د غزا اراده وکړه، خلک یې آماده کول: دا وخت ډیر سخته ګرمي وه خو سره لدې هم له دریو کسانو پرته ټولو صادقو

مسلمانانو په پاک زړه تیاري ونیوه او د جنګ په لوري لاړل. رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له غنیانو نه د جیش العسرة (مشکلاتود لښکر) د تجهیز لپاره کومک وغوښت، هغوی زیات مالونه راوړل، ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) **خپل** ټول مال او شته چې (۴۰۰۰۰) درهمه ؤ راوړ، عمر (رضي الله عنه) **خپل** نیمايي مال راوړ، عثمان (رضي الله عنه) دومره مال صدقه کړ چې د لښکر دریمه برخه یې تجهیز کړه، نو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) داسې دعا ورته وکړه: **((ما ضر عثمان ما عمل بعد الیوم))**. (عثمان ته به یې له نن وروسته کړه ضرر ونه رسوي).ددې حدیث شریف ترجمه داسې هم شویده: که عثمان له نن نه وروسته کوم ستر عمل ونکړي هم څه تاوان ورته نشته.

پدې وخت کې ځنې فقیران رسول (صلی الله علیه وسلم) ته ورغلل او عرض یې وکړ، چې مونږ د سورلۍ لپاره څه نلرو! رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ورته وویل: **((لا اجد ما احملکم علیه))**.(زه هم ستاسې د سورلۍ لپاره څه نلرم). دوی په ډکو سترګو بیرته وګرزیدل، او د الله (**جل جلاله**) په لار کې یې د نفقې کولو (خرڅولو) لپاره د مال او متاع نه درلودلو له امله ډیر افسوسونه کول. لدې غزا نه څو اتیا منافقین هم پاتې شوي وو، او ځنې اعرابو هم رسول (صلی الله علیه وسلم) ته ځنې بې اساسه عذرونه وړاندي کړل، چې رسول الله (صلی الله علیه وسلم) یې عذرونه ومنل.

رسول (صلی الله علیه وسلم) له دیرشو زرو (۳۰۰۰۰) جنګیالیو سره روان شو، چې لس زره آسان هم ورسره وو، او دا دومره زیاته شمیره ده

درسونه عبرتونه

چې عربو مخکې نه وه لیدلې، رسول (صلی الله علیه وسلم) مخ په وړاندي لاړ تر څو تبوک ته ورسید او هلته تقریبا شل شپې پاتې شو خو له هیڅ ډول توطئې او جګړې سره مخامخ نه شو.دا غزا د رسول (صلی الله علیه وسلم) آخرینۍ غزا ده او الله (**جل جلاله**) یې په اړه دا قول نازل کړی چې فرمايي:

((لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۱۷) وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لا مَلْجَأَ مِنْ اللَّهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ)). (سوره التوبه: ۱۱۷/۱۱۸)

(الله، پیغمبر او هغو مهاجرینو او انصارو ته ښښنه وکړه چې هغوی په ډیر تنګ وخت کې د پیغمبر ملګرتیا وکړه که څه هم چې له هغوی څخه د ځینو زړونه دکوږوالي خوا ته مایل شوي وو خو کله چې هغوی ددې انحراف پیروي ونکړه بلکې د پیغمبر ملګرتیا یې وکړه نو الله هغوی معاف کړل، بیشکه چې له دغو خلکو سره د هغه چلند د خواخوږۍ او مهربانۍ دی، او هغه درې تنه یې هم معاف کړل چې د هغوی معامله ځنډول شوې وه کله چې ځمکه له خپلې ټولې پراختیا سره سره پرهغوی تنګه شوه او د هغوی خپل ځانونه هم پر هغوی باندې پیټې شول او هغوی دا وګڼله چې له الله څخه د ژغورل کیدو لپاره د پناه کول بل ځای په خپله د الله د رحمت له لمنې پرته نشته نو

الله په خپلې مهربانۍ سره د هغوی لوري ته رجوع وکړه تر څو چې هغوی د هغه لوري ته راوګرځي، په باوري ډول هغه ښه معاف کوونکی او رحم کوونکی دی).

همدا راز نور زيات آيتونه هم ددې غزا په هکله نازل شوي، چې پدې جګړه کې د منافقينو او بې اساسه عذرونو وړاندې کوونکو اعرابو دريځ په ګوته کوي او د الله تعالی له لوري رسول (صلی الله عليه وسلم) ته د بې اساسه عذرونو د قبلولو له امله عتاب هم په همدې آيتونو کې دی، دا ټول آيتونه د توبې په سورت کې ليدلی شئ.

ب- درسونه او پندونه:

لومړی په اسلام کې د جنګ له مشروعيت او د جنګ له اسبابو، او عامو قواعدو څخه خبرې کوو:

رسول الله (صلی الله عليه وسلم) خپل دعوت په نيکې موعظې سره پيل کړ، خپل قوم ته هغه څه لولي چې د الله (جل جلاله) له لوري ورباندې نازليږي، له هغوی سره د زړه او عقل خبرې کوي، داسې خبرې چې دوی خپل جهل، ګمراهۍ او بت پرستۍ ته متوجه کوي او سترګې يې پرانيزي، خو قوم لومړی د هغه (صلی الله عليه وسلم) ځواب په ټوکو او ملنډو سره ووايه، بيايې د افتراء او آزار رسولو له اسلوب نه کار واخيست او په آخر کې يې د هغه (صلی الله عليه وسلم) د وژلو توطئه جوړه کړه، خو الله (جل جلاله) د هغه دعوت ته بل داسې ځای پيدا کړ چې هلته دعوت په امن او اطمينان سره مخ په وړاندې لاړ. مګر رسول الله (صلی الله عليه وسلم) پدې نوي ځای کې هم له

دوو شيطاني قواوو سره مخامخ شو چې هر يوه پخپل وار ورته توطئې جوړولې، د جاهليت د قواوو لومړنۍ قواء د قريشو قوا وه کومه چې د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) او اصحابو (رضي الله عنهم) له هجرته، او د مدينې د خلکو له ايمان راوړو نه ډير ناکراره وه....
دويمه قوا يهودان ؤ.

رسول الله (صلی الله عليه وسلم) په مدينه کې ځای په ځای شو، د انصارو او مهاجرينو قيادت يې په لاس کې ونيو، سمدلاسه د يهودانو مشرانو ددې الهي قيادت په وړاندې خپله کينه او مکر څرګند کړ، ځکه نور په مدينه کې د دوی د قدرت ټغر مخ په ټوليدو شو او د مدينې زعامت په کامله توګه د رسول (صلی الله عليه وسلم) په لاس کې ولويد. په مدينه کې د رسول (صلی الله عليه وسلم) د اوسيدو په دوران کې د قرآنکريم آيتونه نازليدل، او هغه (صلی الله عليه وسلم) ته يې د هغوی د خبرو په وړاندې د صبر او زغم امر کاوه:

((وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْراً جَمِيلاً)). (المزمل: ١٠)

(او خلک چې کومې خبرې جوړوي پر هغو صبر وکړه او په شرافتمندانه ډول له هغوی نه بيل شه.)

له هجرته مخکې به قرانکريم مسلمانانو ته د صبر او زغم امر کاوه خو مشرکينو به نور هم خپل ظلمونه ورباندې زياتول توطئې به يې جوړولې او په مقابل کې د مسلمانانو شمير کم ؤ او نه يې شوی کولی چې د هغوی د ظلمونو مخه ونيسي، خو کله چې رسول الله (صلی الله عليه وسلم) مدينې منورې ته راغی، نو مسلمانان د قدرت او عظمت خاوندان شول، او دا داسې وخت و چې د قريشو تجاوز او دښمني له

يوې خوا او د يهودو خبث او په هره شيبه کې پر مسلمانانو د هغوی له خوا ناڅاپي يرغل له بلې خوا ؤ، او څرنګه چې اسلام د واقعيت دين دی، هيڅکله هم واقعيت له نظره نه اچوي، په اوهامو پسې نه ځي، هر اقدام يې د واقعيت په بناء او د لوړو اخلاقي ارزښتونو په رڼا کې تر سره کيږي نو ددې وخت ضرورت هم دا ؤ چې بايد په زور او قوت سره د ځان حمايه او دفاع وشي، د تيرې مخې ته په کلکه ودريږي تر څو د باطل شان او شوت ختم کړي او اسلامې بلنې ته ميدان خالي شي چې له عقلونو سره خبرې پيل کړي، فساد د صلاح خوا ته بوزي، نفسونه تزکيه کړي او د خير او هدايت غوښتونکو ته د اقتدا وړ افراد وروزي.

ددې ټولو شيانو او دېته ورته مسايلو په نظر کې نيولو سره الله (جل جلاله) د هجرت په دوم کال د جنګ اجازه ورکړه او دا ايتونه نازل شول:

((أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ (٣٩) الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلاَّ أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (٤٠) الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلاةَ وَآتَوْا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنْ الْمُنْكَرِ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الأُمُورِ (٤١)) (الحج:٣٩_٤١)

(هغو کسانو ته اجازه ورکړه شوه چې د هغو پر خلاف په جګړه لاس

پورې کيږي ځکه چې هغوی مظلومان دي او الله په يقيني ډول د هغو د ملاتړ وس لري دا هغه کسان دي چې له خپلو کورونو څخه په ناحقه وويستل شول يوازې په دې جرم چې هغوی وايي (زمونږ رب الله دی) که الله خلک يو د بل په وسيله دفع نکړي نو خانقاګانې، کليساګانې، عبادتخانې او جوماتونه چې په هغوی کې د الله نوم ډير زيات اخيستل کيږي ټول به ونړول شي الله به ارو مرو د هغه کسانو سره مرسته وکړي چې د هغه مرسته کوي، الله ډير زورور او برلاسی دی. دا هغه کسان دي چې که مونږ دويته په ځمکه کې قدرت ورکړو نو لمونځ به قائم کړي، زکات به ورکړي په ښو چارو به امر وکړي او له بديو نه به منع وکړي او د ټولو چارو پای د الله په لاس کې دی).

د جنګ په هکله دا لومړي آيتونه وو چې نازل شول، بده به نه وي چې پدې هکله څو خبرې وکړو، تر څو د جنګ د اجازې حکمتونه او د جنګ فايدې او اهدا ف وپيژنو:

١. الله (جل جلاله) ددې آيت په لومړنۍ برخه کې ويلي دي چې مؤمنانو ته يې د جنګ اجازه ورکړې او همدا راز يې له مؤمنانو څخه د (الذين يقاتلون) هغه کسان چې جګړه ورسره کيږي په لفظ تعبير کړی، او د ژبې مشهوره قاعده ده چې مشتق ته د حکم تعليق (نسبت) د مشتق منه سببيت افاده کوي نو دلته (يقاتلون) له مقاتلې څخه مشتق دی او معنې يې دا ده هغه مؤمنان چې اوس ورته د جنګ اجازه ورکړ شويده له دوی سره جنګ کيده، يعنې ظلم وربانديې کيده، او ځورول کيدل به او د جګړې اعلانونه به ورته کيدل، نو دا څرګنده ده چې دوی ته د جګړې د اجازې علت پر دوی باندې ظلم او فشار ؤ، او اوسنۍ اجازه (جګړه) د تيرې د دفع کولو او مقابله مثل

بالمثل ده،

لکه چې الله تعالی فرمايي:((...فَمَنْ اعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاعْتَدُوا عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا اعْتَدَى عَلَيْكُمْ....)).(البقره:۱۹٤)

(نو که څوک پر تاسې تيری وکړي تاسې هم په هماغه ډول پر هغه تيری وکړئ).

بل ځای فرمايي:

((وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِثْلُهَا...)). (الشورى: ٤٠)

د بدۍ بدله همغسې بدي ده.

۲- پدې آيت کې دا هم په ډاګه شوې چې له مؤمنانو سره چې کوم جنګ کيده هغه صرف د ظلم او تيري په بناء ؤ. بل څه سبب آو علت يې نه درلود، او دې خبرې ته د الله تعالی دا قول آشاره کوي چې فرمايي: ((بانهم ظلموا)) پدې سبب چې ظلم وربانديې کيده. په مکه کې مؤمنان نه ظالمان ؤو او نه تيري کوونکي، بلکه هغوی د خپلې عقيدې مدافعان ؤ، هغوی خپل قوم او خلک د اوهامو، خرافاتو او بدو اخلاقو نه آزادول، د حق او حقيقت، صفا او پاکۍ لور ته يې بلل.

۳- په دوهم آيت کې هغو تاريخي واقعاتو ته اشاره ده کوم چې پر مسلمانانو باندې شوي ظلمونه په ګوته کوي او دا ښيي هغه مؤمنان چې اوس ورته د جنګ اجازه ورکړې شويده څه موده مخکې هغوی له خپل وطن نه شړل شوي وو، له وطن شړلو نه بل کوم ظلم لوی او دردناک دی؟

۴- په همدې آيت کې د مؤمنانو د شړلو سبب هم ښودل شويدی، او هغه دا ؤ چې هغوی له خپل قوم سره په بت پرستۍ او د باطلو خدايانو

په عبادت کې مخالفت وکړ، ځکه هغوی د يو واحد ذات عبادت کاوه، نو هغوی د عقيدې له پلوه تر ظلم او فشار لاندې وو او قريشو نه غوښتل چې مسلمانان دې عقيدوي آزادي ولري.

۵- کله چې مؤمنانو د عقيدې آزادي نه درلوده نو روا شوی جنګ، صرق ددې آزادۍ د تامين او لاسته راوړلو پخاطر ؤ، او دا خو دومره لوړه او اوچته آزادي ده چې هر انسان بايد وربانديې فخر وکړي او کوي يې هم.

۶- وروسته الله (جل جلاله) دا هم ښودلې ده چې ددې اجازه ورکړل شوي جنګ فايده يوازې دا نه ده چې مؤمنان به د عقيدې آزادي وګټي بلکه لدې جنګ نه د نورو اسماني اديانو پيروان (يهودان، نصرانيان) هم ګټه اخستی شي، مسلمانانو په هغه وخت کې له هغه چا سره جګړه کوله چې دين به يې نه درلود، او کله چې مسلمانان د زور خاوندان شول ويې کولای شوی چې د مساجدو تر څنګ د يهودو او نصرانيانو د عبادت ځايونه هم وساتي او پدې کې حکمت دا ؤ تر څو بت پرستان او ملحدان له پښو ولويږي له الهي اديانو سره د مقابلې توان نه لاسه ورکړي او لدينه عاجز شي چې د الهي اديانو عبادت ځايونه وتړي، دې خبرې ته د الله (جل جلاله) دا قول اشاره کوي:

((... وَلَوْلا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيراً ...)). (الحج: ٤٠)

(که الله خللک يو د بل په وسيله دفع نکړي نو خانقاوې، کليساوې عبادتخانې او جوماتونه چې په هغوی کې د الله نوم ډير زيات

اخیستل کیږي ټول به ونړول شي).

(صوامع) یا اديرې د رهبانانو د عبادت او خلوت ځایونه ته ویل کیږي. (بیع) د انصارو له کلیساګانو څخه عبارت دي (صلوات) د یهودانو کلیساوو ته ویل کیږي.

لدې آیت نه دا په ډاګه شوه چې په اسلام کې جنګ د آسماني ادیانو د له مینځه وړلو پخاطر ندی فرض شوی او نه هم د نورو آسماني ادیانو د عبادتخانو د ړنګولو لپاره، بلکه په اسلام کې جنګ د بت پرستو او ملحدینو له تسلط نه د آسماني ادیانو د ساتنې پخاطر فرض شویدی.

۷- په دریم آیت کې ددې روا جنګ نتائج ښودل شویدي او دا ښیي چې ددې جنګ اهداف او نتیجې د قومونو ښکیلول او استعمارول ندي او نه هم د هغوی سرمایې او مالونه غصبول او د هغوی کرامت له مینځ وړل غواړي، بلکه ددې جنګ نتیجې او اهداف د ټول بشریت مصلحت او ښیګڼه او د ټولو قومونو ګټه او خوشالي ده او دا اهداف عبارت دي له:

الف- د عبادت له لارې په ټوله دنیا کې د روحي اوچتوالي خورول (اقاموا الصلاة) لمونځ ادا کړي.

ب- د زکات له لارې د ملتونو تر منځ د اجتماعي عدالت تحقق (و اتوا الزکاة) زکات ورکړي.

ج- د ټولنې د خیر، برکت، کرامت او پرمختګ له پاره د ګډه همکاري (و امروا بالمعروف) په نیکۍ سره امر کوي.

د- له فساد، جرمونو او شر سره د مقابلې لپاره تیاري نیول (ونهوا عن المنکر) له بدۍ نه نهي کوي.

دا هغه نتیجې دي چې له دښمنانو سره په جنګ کې د مسلمانانو له

درسونه عبرتونه

برلاسۍ نه لاسته راځي، ځکه په جنګ کې به د مسلمانانو کامیابي اسلامي حکومت جوړوي او دا حکومت به د روحي لوړوالي لپاره هلې ځلې کوي، په ټولنه کې به ټولنیز عدالت قائموي، د خیر له لارې به انسان د ترقۍ په لور بیایي او له شر، خرابۍ او هر ډول زیان نه به یې لیرې ساتي، نو وګورئ چې لدینه بل کوم اوچت هدف شته؟ او آیا بشریت په پخوانیو او اوسنیو زمانو کې اسلامي جنګ ته ورته بل کوم داسې د لوړ هدف درلودونکی جنګ لیدلی؟ او یا یې پیژني؟ داسې جنګ چې د ټولو خلکو لپاره ګټور وي د ټولنې ټول افراد د ترقۍ او قوت په لور بیایي، او د داسې ټولنې جوړول غواړي چې هلته به نور جهالت، اباحیت، ګډوډي، الحاد، جنګونه او وینه تویونه نه وي، خو ددې په خلاف د ننني غربي تمدن هدف داسې یوه ټولنه ده چې هلته به اباحیت، الحاد، وژل او هر ډول باطل او فاسد اعمال یو روا کار بلل کیږي.

په اسلام کې مو د جنګ اهداف وپیژندل او پدې هم پوه شوو چې دا ډول جنګ د الله تعالی په لار کې جهاد دی او د الله (جل جلاله) په لار کې د جهاد هدف په دنیا کې د خیر، آرامۍ، لوړتیا، ترقۍ او عدل حاکمیت دی، ددې جهاد لار د الله تعالی لاره ده، څرګنده ده چې د الله تعالی لار د خیر، محبت، نیکۍ، تقوی او همدردۍ لاره ده هلته د ګناه او تیرې څه ښښانې تر سترګو نه راځي.

په څو ټکو کې مو په اسلام کې د جنګ د مشروعیت اهداف او ددې مشروعیت تاریخي اسباب په ګوته کړل، لدې وروسته به د اسلام د لومړنیو غزاګانو له درسونو او پندونو څخه خبرې کوو، دا خو به حتما ډیرې پاڼې ډکوي، نو مجبور شوم چې دا ټول درسونه یو ځای

سره راټول کړم او دا هم پداسې توګه چې له هرې یوې جګړې نه به له یوه نه زیات درس اخلم او که خدای اجل راته اوږد کړ او د مرض د کموالي لطف يې راباندې وکړ نو په راتلونکي کال کې به د هرې غزا له درسونو څخه بیلې بیلې خبرې وکړم.

دا دې لدې غزاګانو نه زمونږ لپاره درسونه:

١- لومړنۍ غزا د بدر وه، هغه وخت رسول (صلی الله علیه وسلم) له شام نه مکې ته د قریشو د روانې قافلې مخې ته ورغلی ؤ، خو قافلې نجات وموند مګر مشرکینو د جنګ اراده کړې وه. د جنګ قصه خو مخکې یاده شوه، خو د قریشو ددې قافلې مخې ته ورتګ دا معنی نلري چې ګویا رسول (صلی الله علیه وسلم) دا غوښتل چې لاره ووهي او یا د هغوی مالونه واخلي او لوټ یې کړي،لکه څرنګه چې تور لګونکي مشرکین ادعا کوي، بلکه ددې سبب دا ؤ چې رسول (صلی الله علیه وسلم) غوښتل له قریشو نه د مؤمنینو مهاجرینو د مالونو بدله واخلي، هغوی (قریشو) ټول او یا زیاته اندازه مؤمنان پدې مجبور کړي وو چې خپل وطن، ځمکې او مالونه ټول پریږدي او کله به چې خبر شول چې فلانې هجرت کړي، سمدلاسه بهٔ یې د هغه کور خرڅا وه، مال به یې غصب کاوه نو د داسې ظلمونو په مقابل کې خو ننني ورځني قوانین هم د بالمثل عمل اجازه ورکوي، او دا روا بولي چې له مقابل لوري سره بالمثل عمل وکړی شي. ددې خبرې یادول هم ضروري دي چې د بدر له جګړې نه مخکې اوه (٧) ځله د قریشو د قافلو د مخ نیوي لپاره اقدام شوئ ؤ او پدې ټولو عملیاتو کې به

یوازې مهاجرین وو،انصار به نه وو ورسره، دا هم ځکه چې مهاجرینو د ټولو قوانینو په اساس ددې حق درلود چې د قریشو قافلو ته مخه ونیسي او هغه پخپله قبضه کې راولي. اوس به د بدر له غزا نه مخکې هغو اوو اقدامونو ته اشاره وکړو کوم چې د قریشو د قافلو نیولو لپاره ترسره شوي وو:

١ - د هجرت په اوومه میاشت کې دحمزه (رضي الله عنه) سریه.
٢- د هجرت په آتمه میاشت کې د عبیدة بن حارث سریه.
٣- د هجرت په نهمه میاشت کې د سعد بن ابي وقاص سریه.
۴- د هجرت په دوولسمه میاشت کې د (ودان) غزا.
۵- د هجرت په دیارلسمه میاشت کې د بواط غزا.
٦- په همدې دیارلسمه میاشت کې د بدر لومړۍ غزا.
٧- د هجرت په شپاړلسمه میاشت کې د عشیرة غزا.

پدې ټولو غزاګانو او سرایاووکې یوازې مهاجرین وو، حتی چې یو انصاري هم نه ؤ پکې او دا خبره زمونږ د کړې خبرې ښه تائید کوي.

٢- په جګړه کې د بري او فتحې سبب د شمیر ډیرښت او وسله نده، بلکه د بري یوازینی سبب د لښکر معنوي او روحي قوت دی. اسلامي لښکر پدې ټولو جګړو کې د پاکې عقیدې او قوي ایمان غوره نمونه وه، مسلمانان شهادت ته هوسیدل، د جنت او الهي ثواب امیدونه یې په زړه کې روزل او پدې چې له ګمراهۍ، نفاق او فساد نه خلاص او آزاد شوي له حده زیات خوشاله او ډاډه وو، پداسې حال کې چې د مشرکینو لښکر د فاسدې عقیدې، بدو اخلاقو، ټولنیزو اړیکو د سستۍ او خرابۍ، د ذلت (غلامۍ) او د پخوانیو عاداتو او په پای کې د باطلو خدایانو عبادت او پیروۍ ړانده ممثیلن او مقلدین وو.

وګوره چې د جګړې له پیل نه مخکې دا دواړه لښکرې څه کوي؟ مشرکین د بدر د غزا له پیل نه مخکې درې ورځې ددې لپاره پاتې شول چې شراب وڅښي، ډولونه ورته ووهل شي، ډمې ورته سندرې ووايي، اورونه بل کړي، تر څو خلک يې په شان او دبدبه پوه شي او په زړونو کې يې ويره را پيدا شي دا وه د مشرکينو په نظر د برې او کاميابۍ لاره او طريقه، خو مسلمانان د غزا له پيل نه مخکې په پوره اخلاص د الله (جل جلاله) لوري ته پناه وړي، د برې او شهادت سوال ور نه کوي، د جنت بوی يې تر سپږموکيږي، لوړ او سترقوماندان محمد (صلی الله عليه وسلم) سر په سجده ږدي له الله (جل جلاله) نه د مؤمنانو کاميابي غواړي او نتيجه هم داسې شوه چې متقيان او له الله تعالی نه ويريدونکی لښکر بريالی شو، خو فاسد او په لهوه او عبث کې غرق شوي لښکر داسې ماتې وخوړه چې هيڅ هم ورپاتې نه شول.

که څوک په ټول غزاګانو کې د مسلمانانو او مشرکينو شميره سره پرتله کړي، نو وبه ويني چې په هره غزا کې د کفارو شمير د مسلمانانو د شمير څو چنده ؤ، خو سره لدې هم کاميابي د مسلمانانو په برخه وه حتی د حنين او احد په غزاګانو کې هم مسلمانان بريالي شول او که چېرې پدې دوو غزاګانو کې د مسلمانانو له لاسه خطاګانې او اشتباهات نه وای شوي، د رسول (صلی الله عليه وسلم) له امر نه يې مخالفت نه وی کړی نو هغه يوه لحظه ماتې به يې هم نه وه ليدلې.

۳- د لښکر د ارادې قوت او جنګ ته هوسيدل او له دښمن سره مقابلې ته خوشاليدل، د لښکر له قوماندان سره د پلان په تطبيق کې لويه مرسته کوي او د اقدام او عمل لور ته يې هڅوي او همدا يې په برې هم باوري کوي، لکه چې د بدر په غزا کې همداسې وشول.

۴- قوماندان ته په کار ده چې خپل لښکر په زور جنګ ته مجبور نکړي او تر هغې يې د جګړې ميدان ته داخل نکړي، تر څو پورې چې هغوی پخپله نه وي غوښتي او په جنګ نه وي رضا شوي، لکه څرنګه چې رسول (صلی الله عليه وسلم) د بدر له غزا نه مخکې له خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) سره د جنګ په هکله صلاح او مشوره وکړه.

۵- د جنګ ګټل او د دعوت برې دواړه ددې غوښتنه کوي چې عسکر بايد د قوماندان د ژوند په هکله ډير محتاط و اوسي، ځکه دا د دعوت د کاميابۍ او جګړې ګټلو غوښتنه ده. قوماندان هم بايد دا احتياطي تدابير ومني، ځکه د قائد ژوند په حقيقت کې د دعوت ژوند دی او له مينځه تګ يې د جګړې بايلل دي. ومو ليدل چې رسول (صلی الله عليه وسلم) د بدر په غزا کې پدې راضي شو يوه څپره ورته جوړه کړای شي او دا مو هم وليدل چې په نورو غزاګانو لکه ((احد او حنين)) کې صادق او مخلص مؤمنان او مؤمنې ښځې به څه ډول د رسول (صلی الله عليه وسلم) تر شا او خوا راټوليدل، هغه مبارک (صلی الله عليه وسلم) به يې له غشو نه ساته، ځانونه به يې مرګ ته ورکول، خو د رسول (صلی الله عليه وسلم) دفاع به يې کوله، دا کله هم نده پيښه شوې چې رسول (صلی الله عليه وسلم) لدې کار نه منع کړي وي، يايې بد بللی وي، سره لدې چې د هغه (صلی الله عليه وسلم) له عظيم غيرت سره الهي تائيد هم په برخه ؤ، نه يوازې چې لدېنه يې نهی نده کړې بلکه ورڅخه راټول شوي خلک يې ستايلي هم دي، لکه چې نسبية ام عماره ستاينه کوي او ورته دعا کوي چې الله (جل جلاله) دې هغه او د هغې ميړه او اولاد په جنت کې دده (صلی الله عليه وسلم) ملګري کړي.

۶- الله (جل جلاله) له خپلو مؤمنو او صادقو بندګانو سره د جنګ په وخت کې خپل لښکر یوځای کوي، لکه د بدر په ورځ یې چې ملائکې نازلې کړې، د احزاب په ورځ یې باد راولیږه، تر څو پورې چې مؤمنان د الله په لار کې جهاد کوي الهي کومک به یې په برخه وي، خدای (جل جلاله) فرمایي: ((وَكَانَ حَقّاً عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ)).(الروم : ٤٧)
(او په مونږ دا حق ؤ چې مونږ له مؤمنانو سره مرسته وکړو).
بل ځای فرمایي: ((إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنْ الَّذِينَ آمَنُوا...)).(الحج: ٣٧)
(بیشکه چې الله له هغو کسانو څخه دفاع کوي چې ایمان یې راوړیدی).
٧- د ریښتوني بلونکي دا خاصیت وي چې د تولو حتی د دښمنانو د هدایت تږی وي، هغوی ته پدې خاطر مخه ورکوي چې ګوندې الله یې په زړونو کې د هدایت نور واچوي. له همدې ځایه ده چې مونږ د بدر د بندیانو د خلاصون لپاره د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د فدیې اخیستلو خوا ته د تمایل او موافقې په حکمت پوهیږو، هغه (صلی الله علیه وسلم) غوښتل چې خدای هغوی ته هدایت وکړي او راتلونکی نسل یې د الله (جل جلاله) عبادت کوونکی نسل شي، خو بیا که قرآنکریم رسول (صلی الله علیه وسلم) ته ددې کار له امله د عتاب لفظ _ استعمال کړی، هغه په هغه وخت کې د یوه بل لوی اسلامي مصلحت لپاره ؤ او هغه دا ؤ چې د الله (جل جلاله) دښمنان وویروي، د فتنې او ګمراهۍ سرداران ختم کړي که چېرې د بدر بندیان وژل شوي وای، نو د قریشو مقاومت به حتما کمزوری کیده ځکه د هغوی مشران او د مؤمنو پر خلاف د اور بلونکي به نور نه وو.

د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د فدیې قبلولو یو بل ستر حکم ما ته دا ښکاري چې په بندیانو په مینځ کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) تره عباس (رضي الله عنه) هم ؤ، او عباس (رضي الله عنه) خو له اسلام نه مخکې هم د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سره مرستی کړې وې، د دوهمې عقبې په بیعت کې یې په پټه ورسره برخه اخیستې وه، همدا راز رسول (صلی الله علیه وسلم) ته به یې د قریشو د حرکاتو خبرونه هم راوړل. د عباس (رضي الله عنه) دا کار زما په زړه کې دا خبره نوره هم پخوي چې هغه (رضي الله عنه) مسلمان ؤ، خو اسلام یې لا ښکاره کړی نه ؤ، نو رسول الله (صلی الله علیه وسلم) به لدې کړو سره څنګه واژه؟ او که رسول (صلی الله علیه وسلم) خپل تره عباس له نورو بندیانو نه ګوښه او بیل کړی وای، که هغه (رض) مسلمان وی او رسول (صلی الله علیه وسلم) وژلی وی نو دلته به رسول (صلی الله علیه وسلم) د خپل هغه شریعت چې د مسلمان وژل ناروا بولي د مخالفت مرتکب کیده، او که عباس (رضي الله عنه) کافر وی او رسول (صلی الله علیه وسلم) نه وی وژلی نو بیا هم د شریعت مخالفت راته ځکه دا شریعت خو د خپل او پردي تر مینځ دا ډول توپیر نه پیژني هر څوک چې کافر وي هغه کافر دی، هلته بیا نژدې او لیرې دواړه یو دي، او دا به د منافقانو او مشرکانو د تبلیغاتو یوه وسیله هم ګرزیدلې وای چې دا څنګه پیغمبر دی؟ تاسې یې عدالت وګورئ !!او همدا راز دا به یې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د اعتماد، باور او صداقت د کمولو لپاره یوه لویه حربه ګرځیدلې وای او ښکاره خبره ده چې دا یوه هم د دعوت له مصلحتونو څخه نه وه.
٨- د باتدبیره، پوه او ځیرک قوماندان له امر او قوماندې نه سر غړونه

د جنګ او جګړې د بايللو سبب کيږي، لکه څرنګه چې د احد په غزا کې همداسې وشول، که چېرې د غشو ويشتونکو هغه ګروپ چې رسول (صلی الله عليله وسلم) د لښکر شاته کينولی و پخپل ځای پاتې شوی وای، مشرکان به نه وو توانيدلي چې له مسلمانانو راتاو شي او د خپلې ماتې انتقام واخلي. همدا ډول د قوماندان له امر نه مخالفت دا ډول فرصتونه ضائع کوي او دښمنانو ته د ټکولو وخت ورکوي، نو همدا ده چې الله (جل جلاله) مؤمنان درسول (صلی الله عليه وسلم) له مخالفت نه منع کوي او سرغړونکو ته د عذاب وعيد ورکوي فرمايي:

((...فَلْيَحْذَرْ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ)). (النور ٦٣)

(د پيغمبر د حکم څخه سرغړوونکي بايد وويريږي چې په کومه فتنه کې اخته نشي يا دردناک عذاب پرې رانشي).

٩- په مادي غنيمتونو پورې زړه تړل د ماتې او شکست سبب کيږي، لکه د احد په غزا کې چې وليدل شوه، هغه وخت چې د غشو ويشتونکو ګروپ د غنيمتونو ټولولو لپاره خپل سنګر پريښود او يا لکه چې د حنين په جګړه کې چې پيښه شوه، د جګړې په پيل کې مسلمانان بريالي شول، په غنيمتونو پسې شول او دښمن يې پريښود ، همدا وه چې دښمن بيرته راوګرځيد او په مسلمانانو يې له سره بريد وکړ تر څو ماتې پکې ګډه شوه او که چېرې د رسول (صلی الله عليه وسلم) او صادقو مسلمانانو ثبات او مقاومت نه وای نو بيا به دا ماتې په ښکاره او قوي نصر او بري نه وه بدله شوې. همدا ډول ټول دعوتونه

د داعيانو له مادي طمعې او هوس نه زيانمن کيږي، د هغوی د مال او سامان زياتوالی او مادي حرص او طمع دعوت ته زياته صدمه رسوي، دا ځکه چې دا شيان خلک د بلونکي د رينښتينولۍ په هکله شکمنوي او ددې تهمت تړلو فرصت په لاس ورکوي چې وواييي د داعي هدف د الله رضا نده، بلکه غواړي د دين ترنامه لاندې خپله ګيډه او خپل جيب ډک کړي، د خلکو په مينځ کې ددې ډول عقيدې او روحيې را پيدا کول له الهي دين نه د منعې په شان ده او له هر صادق او مخلص داعي سره دومره لويه بدي ده چې نو څه ووايم.

١٠- د احد په ورځ له رسول الله (صلی الله عليه وسلم) نه د نسبية ام عماره (رضي الله عنها) او د هغې د ميړه او اولاد کلکه او ميړنۍ دفاع او د هغه په شا او خوا کې د هغوی ثبات پدې دلالت کوي چې ښځو د اسلامې دعوت لپاره په مبارزه کې پوره ونډه اخيستې او مونږ ته دا راښيي چې نننۍ اسلامي ټولنه ديته اړه لري چې د ښځو، پيغلو او ميندو په مينځ کې دعوت پيل کړي، خپل اولاد د الله او رسول (صلی الله عليه وسلم) په مينه سره وروزي، د هغوی په زړونو کې د اسلام، اصلاح او نيکو اخلاقو مينه واچوي. او تر څو چې د بلنې ميدان د مسلمانې ښځې له وجود نه خالي وي، او يا په پوره اندازه په ښځو ډک نه وي، نو بلنه به هم پوره نه وي او د اصلاح تحريک به تر هغې پورې ناقص وي تر څو پورې د ټولنې نيمايي برخې (ښځو) د خير بلنه نه وي اوريدلی او د هغوی په زړونو کې يې د نيکۍ محبت او دين لپاره اقدام نه وي را ژوندی کړی او ديته يې نه وي تياري کړې چې د دين په کلکه رسۍ منلګولې ونښلوي.

١١- د احد په غزا کې د رسول (صلی الله عليه وسلم ټپي کيدل د الله

(**جل جلاله**) د لارې هر داعي ته د جسمي کړاوونو او دردونو په وړاندې
لويه تسلي او ډاډېنه ده، هر هغه څوک چې د الله (**جل جلاله**) په لار کې
او د خپلې آزادۍ پخاطر وهل کيږي يا په زندان کې اچول کيږي او يا
هم په دارځړول کيږي، بايد ددې واقعې په ياد راوړلو سره په پوره بې
باکۍ او خوشالۍ سره دا ټول ومني، الله (**جل جلاله**) په خپل کتاب
کې فرمايي: ((**الم (١) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ
لا يُفْتَنُونَ (٢) وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا
وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ**)). (العنكبوت: ١-٣)

((الف، لام، ميم، آيا خلکو دا ګڼلې ده چې هغوی به يوازې په
همدومره ويلو پريښودل شي ((چې مونږ ايمان راوړ)) او هغه به ونه
آزمويل شي؟ پداسې حال کې چې مونږ هغه ټول خلک ازمويلي دي
چې له دوی نه مخکې تير شويدي الله خو به هرومرو دا ګوري چې
ريښتني څوک دي او درواغجن څوک.

١٢- همدا راز د احد په ورځ د کفارو له خوا د مسلمانو شهيدانو
خصوصا د رسول (صلی الله عليه وسلم) د تره حمزه (رضي الله عنه) د
اندامونو پرې کول ددې ښکاره دليل دی چې د اسلام دښمنان له
انسانيت او ضمير نه بلکل خلاص دي، ځکه د مړي اندامونه پرې
کول مړي ته آزار او درد نه ورکوي حلال شوی پسه له پوست ايستنې
او ټوټه ټوټه کيدو نه خبر هم نه وي، خو دا ډول وحشي کارونه چې هر
ژوندی وجدان او ضمير لرونکی انسان ورباندې دردمند کيږي، ددې
دليل دی چې د هغوی تور زړونه او نفسونه له کينې او عداوت نه ډک

دي.

همدا راز ومو ليده چې مشرکان د احد په ورځ له شهيدانو سره داسې
وحشي عمل کوي، لکه يهودان يې چې نن د فلسطين په جګړو کې له
فلسطينيانو سره کوي، دا ځکه چې دوی دواړه (مشرکان او يهودان)
له يوې چينې نه اوبه څښي، هغه هم له الله او قيامت نه د انکار چينه.
پر الله (**جل جلاله**)، قيامت او رسول الله (صلی الله عليه وسلم) باندې د
صادقو مؤمنانو په وړاندې به همدا ډول کينې او دښمنۍ کيدلې او
اوس هم د همدې ډول وحشي عملونو ليدونکي دي.

١٣ - د بدر په ورځ د رسول (صلی الله عليه وسلم) له خوا د حباب بن
منذر د مشورې قبلول او د هغې په رڼا کې د خپل ځای او سنګر بدلول
او همدا ارز د خيبر په ورځ د هغه د دوهمې مشورې منل هغه څه دي
چې د ديکتاتورانو د غرور او تکبر ټنډه داغي او د هغو جابرانو د جبر
او ظلم کړۍ ماتوي چې په زور او ناروا سره په ملتونو خپل حاکميت
کوي. دا ډول ديکتاتوران پخپله د ځان لپاره له نورو نه په اهميت او
فوقيت قايل دي، ځانونه د ډير لوړ فکر خاوندان بولي، ان تر دي چې
د ملت رايه يې تر نظر هيڅ ورځي او ځان د قوم د پوهانو، عاقلانو او
عالمانو له سلا او مشورې نه مستغني بولي، پداسې حال کې چې
رسول (صلی الله عليه وسلم) د خپلو هغو لوړو صفاتو سره سره کوم
چې د هغه له برکته الله (**جل جلاله**) د خپل آخريني او اکمل رسالت
لپاره غوره کړی، په عسکري امورو کې د بلدو با تجربه او پوهو
اصحابو (رضي الله عنهم) مشورو ته غوږ ږدي، د وطن او ځمکو په
هکله د هغوی رايه اوري، لنډه دا چې په هر هغه شي کې چې وحي نه
وي پکې راغلي د خپلو اصحابو (رضي الله عنهم) مشوره اوري بيله

دي چې ورته ووايي زه د الله رسول يم، دا زما حق دی چې په څه امر کوم او له څه نه نهي، نو دې جابرو او مستبدو حاکمانو دا د خود مختارۍ حق له کومه کړ ؟!سره لدې چې دوی له نورو خلکو نه په علمي ، عقلي او تجربوي ميدانونو کې د هيڅ دول افضليت او برترۍ درلودونکي هم ندي آيا د ځينو شرائطو په نتيجه کې لاسته راوړل شوی قدرت او حکومت دا حق ورکړی؟ آيا پر هغه حاکمانو چې له علمي او تجربوي لحاظه له خپلو ډيرو اتباعو څخه وروسته پاتې دي دا نده لازمه چې د رايې له خاوندانو سره مشوره وکړي، د نصيحت کوونکو نصيحت ومني او د حکيم او کار پوه په خبره عمل وکړي؟ اوسنی او پخوانی تاريخ ددې شاهدي ورکوي چې د دکتاتورانو غرور او استبداد تل د هغوی او د هغوی د امتونو د نيستۍ سبب شوی او د همدې غرور په نتيجه کې امتونه د نيستۍ په يوه داسې کنده کې لويدلي چې بياورڅخه راختل په لسهاوو او سلهاوو کلونو کې هم ممکن ندي. په بدر او خيبر کې د رسول (صلی الله عليه وسلم) له خوا د حباب د مشورې منل د هر مخلص امير او حاکم او هر مخلص او صادق داعي لپاره لوی درس او غوره نمونه ده چې بايد اقتدا ورپسې وکړي.د اسلامي حکومت له لويو شعارونو څخه يو هم د شورى شعار دی:((... **وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ**...)) (الشورى:۳۸) (خپلې چارې پخپل منځي مشورې سره سرته رسوي. د مسلمان واکمن، هسې واکمن چې تاريخ يې تل پخپل زړه کې په نيکۍ سره ساتي له لوړو صفاتو نه يو دا دی چې هغه مشوره کوونکی وي، مستبد نه وي، په هره موضوع کې د فن له خاوندانو او پوهانو سره سلا او مشوره کوي.

((**وَشَاوِرْهُمْ فِي الأَمْرِ**)) (آل عمران:۱۵۹) (په چارو کې هغوی ته هم په مشوره کې برخه ورکړئ). ((...**فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لا تَعْلَمُونَ**)). (النحل:۴۳) (له باخبرو خلکو نه پوښتنه وکړئ که تاسې په خپله نه پوهيږئ).

۱۴- د هر لښکر په سر کې د رسول (صلی الله عليه وسلم) تګ او په هره جګړه کې ګډون ددې خبر دليل دی چې قيادت او رهبري د زړور او غيرتي انسان حق دی، بې زړه او ډارن خلک د ملتونو د رهبرۍ حق او صلاحيت نلري، هغوی ددې وړندي چې د لښکر قوماندان شي يا د اصلاحي کار او حرکت مشري په غاړه ولري، ځکه د قوماندان او امير عملي شجاعت او غيرت د لښکريانو په زړونو کې حماسې جوړوي، هلته انقلاب راولي، او عملي شجاعت دومره سودمند دی چې کار يې سل حماسه جوړوونکي تقريرونه هم نه شي کولای، د سپاهيانو او مؤيدينو عادت داسې وي چې خپل قوت د قائد او رهبر له قوت نه اخلي، خو که رهبر او قائد له جنګ نه وويريد ، په سختيو کې يې کمزوري وښوده نو خپلې قضيې ته يې د کومې لپاره يې چې ملاتړلې سخت ضرر رسولی دی.

۱۵- د دعوت سپاهيانو او پيروانو ته په کار ده چې د خپل قوماندان يا امير مخالفت ونکړي، هغه امير چې له خپلو اتباعونه مشوره اخلي او د هغوی مشوره مني، که هغه لدېنه وروسته د کوم کار تصميم نيسي پيروان يې بايد اطاعت وکړيد حديبې د صلحې په وخت کې له رسول (صلی الله عليه وسلم) سره د يو شمير اصحابو له خوا مخالفت وشو، هغه (صلی الله عليه وسلم) د صلحې شرائط ومنل او وروسته دا

ثرګنده شوه چې صلحه د دعوت په ګټه وه او دا د مسلمانانو لویه سیاسي کامیابي وه، له صلحې نه وروسته د مسلمامانانو شمیر هم د پخوا په پرتله څو چنده زیات شو دا ټول وشول، خو د صلحې ځنې شرطونه په سر کې ځینو اصحابو (رضي الله عنهم) ته ډیر سخت او ګران ښکاره شول، ډیر خفه شول حتی چې ځنې له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره د لایق ادب له دایرې نه هم ووتل، خو وروسته ټول پخپله غلطۍ پوه شول. دیته ورته بله پیښه د ردت په جګړو کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د لومړي خلیفه ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) دریځ او د ځینو مخالفت دی، ټول اصحاب پدې نظر ؤو چې له مرتدینو سره دې جګړه ونه شي، خو یوازې ابوبکر (رضي الله عنه) ؤ چې په جګړه یې اصرار کاوه غوښتنه درلوده خو کله چې ابوبکر (رضي الله عنه) دې کار ته عملا ملا وتړله، ټولو اصحابو (رضي الله عنهم) یې اطاعت وکړ، د جنګ تیاري یې ونیوله او وروسته دا ښکاره شوه چې د ابوبکر (رضي الله عنه) همدا سم او په ځای دریځ و چې په عربي جزیره کې د اسلام بیرغ رپانده وساتي.

۱۴- د احزابو په غزا کې نعیم بن مسعود (رضي الله عنه) ته د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا ددې دندې سپارل چې د دښمنو قبیلو تر مینځ د خپل توان په اندازه درز واچوي، پدې دلالت کوي چې له دښمن سره د جګړې په وخت کې چل او فریب روا دی، خو پدې شرط چې دا چل او فریب د بري په لار کې وي اسلام هر هغه لار چې د حق د بري او وینې تویدنې د مخنیوي سبب کیږي روا بولي، خو غدر او خیانت پدې حکم کې ندی شامل. دا کار د رسول (صلی الله علیه وسلم) د عسکري او سیاسي حکمت یوه نمونه وه او دا په هیڅ صورت کې هم

د اسلامې اخلاقو له اصولو سره تضاد نلري، ځکه له قتل او وژلو نه مخنیوي، د جنګ د قربانیانو د شمیر کمښت انساني لوی مصلحت دی، همدا راز د کفر، فساد، شراو فتنو ماتې او شکست د ټول بشریت په ګټه عمل دی، نو همدا وجه ده چې د جنګ په وخت کې چل او ول له اسلامي اخلاقو سره منافات نلري، دا خو هم ثرګنده ده چې اسلام جنګ ته په ښه سترګه نه ګوري، خو که د ضرورت له مخې شروع شي نو بیا یې ختمول لاژمیږي، الله (جل جلاله) خو جنګ یوازې، د دین، امت او ځمکې د دفاع او ساتنې پخاطر روا کړیدی، نو هغه چل او فریب چې د دښمن د ماتې سبب ګرزي په حقیقت کې له باطل پرستانو سره د جنګ کوونکي حق د بري او کامیابۍ زیری راوړونکی دی، همدا وجه ده چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د احزاب په غزا کې نعیم بن مسعود (رضي الله عنه) ته داسې وفرمایل: ((الحرب خدعة)) (جنګ چل دی)، او دا په ټولو قوانینو او شریعتونو کې یو منل شوی اصل دی.

۱۷- د خندق په غزا کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د سلمان (رضي الله عنه) د خندق کیندلو د مشورې منل پدې دلالت کوي چې اسلام دا بده نه ګڼي چې د نورو امتونو له ګټورو تجربو څخه استفاده وشي. لدېنه مخکې عربو خندق نه پیژانده او ددې خندق ګټې خو له هیچا هم پټې ندي. همدا راز د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا ددې مشورې منل پدې هم دلالت کوي چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د نورو امتونو د حسناتو او ګټورو شیانو قبلولو ته پوره تیار ؤ، ددې ډول پیښو ډیر مثالونه شته دي، د مثال په توګه کله چې رسول (صلی الله علیه وسلم) وغوښتل پاچایانو او امیرانو ته

ليکونه واستوي چا ورته وويل: د پاچايانو عادت داسې وي چې بې مهره خطونه نه مني، پدې سره سمدلاسه رسول (صلی الله عليه وسلم) د مهر جوړولو امر وکړ او پرې ويې ليکل ((محمد رسول الله)) ، او له دېنه وروسته به يې خپل خطونه مهر کول. د مکې له فتحې نه وروسته هغه وخت کله چې د عربي ټاپو وزمې له هر گوټ نه وفدونه راتلل تر څو د رسول (صلی الله عليه وسلم) په وړاندې خپل اسلام او ايمان اعلان کړي، يو چا رسول (صلی الله عليه وسلم) ته وويل: يا رسول الله ! د پاچايانو او اميرانو عادت داسې وي چې وفدونه په ښو او قيمتي جامو کې حضور ته مني، نو رسول (صلی الله عليه وسلم) امر وکړ چې يوه حله (چپنه) ورته واخستله شي چې قيمت يې څلور سوه درهمه او په يو روايت څلور سوه اوښان کيدل. رسول (صلی الله عليه وسلم) همدا قيمتي چپنه واغوستله او عربي وفدونه به يې حضور ته منل، دا ؤ د هميشني او ابدي دين د ستر او عظيم پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) هغه درس چې تل خپلو پيروانو ته وايي چې مسلمان بايد د نورو قومونو له ښيگڼو او گټورو هغو شيانو څخه چې له شريعت سره منافات نلري گټه واخلي، او د نورو له ښيگڼو نه استفاده نه کول هسې خوشې تعصب او جمود دی، اسلام دا راز جمود نه مني، وگورئ قرآنکريم څه ښه فرمايي:

((...فَبَشِّرْ عِبَادِي (۱۷) الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ...)).(الزمر ۱۷-۱۸) (نو ((اې پيغمبره)) زيرى ورکړه زما هغو بندگانو ته چې په غور سره اوري او د هغې ډيره ښه پيروي کوي).

همدا راز د دين د ستر پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) هدايات او عملي

ژوند هم دا ډول جمود ردوي، رسول (صلی الله عليه وسلم) فرمايي:((الحکمة ضالة المؤمن يلتمسها انى وجدها)).(حکمت د مؤمن ورکه متاع ده، لټوي يې هر ځاې يې چې ومونده)

کله چې پدې وروستيو وختو، خصوصا د اروپا د رنسانس له دورې نه وروسته مسلمانانو دا اصل او مبدا (د نورو له ښيگڼو نه گټه اخيستل) هيره کړه او د نورو ښه او گټور شيان يې له خپل شديد ضرورت سره سره ونه منل، همدا وه چې له مشکلاتو او نيمه نيستۍ سره لاس او گريوان شول او له نورو نه په سلهاوو ميله وروسته پاتې شول. ((...وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ). (سوره الحج: ٤١) (او د ټولو چارو پاى د الله په لاس کې دی).

۱۸- د مؤته په غزا کې د رسول (صلی الله عليه وسلم) ارشادات د اسلامې جنگ شکل او ډول په گوته کوي دا ښيي چې دا جنگ پر انسانيت د رحمت پخاطر دی، څوک چې جنگ نه ورسره کوي هغه نه وژني، که ډيره مجبوري نه وي د لارې په سر شيان نه ورانوي. د رسول (صلی الله عليه وسلم) پدې هداياتو اصحابو (رضي الله عنهم) او وروسته ټولو مسلمانانو پوره عمل کړيدی، همدا وجه ده چې د مسلمانانو جنگ په ټول تاريخ کې سپيڅلی او پاک جنگ دی، د جنگ په وخت کې هغوی له ټولو نه د نيکو او نرمو اخلاقو د خاوندانو عملي ثبوت وړاندې کاوه، دا خو پريږده چې د صلحې په وخت کې به د څومره زړه سوي او نيکۍ خاوندان وو. تاريخ پدې هکله د مسلمانانو افتخارات په زرينو کرښو ليکلي دي، پداسې حال کې چې د نورو ملتونو کړه يې په تورو پاڼو او تورو کرښو کې ساتلي دي او

لاپسې لیکې یې، څوک د صلیبیانو هغه ظلم او وحشت هیرولی شي چې د بیت المقدس د نیولو په وخت کې یې کړی، او څوک د صلاح الدین له رحمت نه ډک جهاد له یاده ایستلی شي د کوم په برکت یې چې بیت المقدس بیرته آزاد کړ؟ همدا ډول آیا د صلیبیانو هغه ظلمونه چې د طرابلس، مصر او نورو اسلامي مرکزونو له نیولو وروسته یې وکړل او بالمقابل ددې ملکونو د بیرته آزادولو لپاره د مسلمانانو د امیرانو او سپاهیانو له زړه سوي نه ډکې کارنامې څوک هیرولای شي؟ اوس مونږ د اروپا د نفاق په دوره کې ژوند تیر کوو، وینو چې له یوې خوا د تمدن، رحمت او محبت خبرې کوي، خو په عمل کې ملکونه ورانوي، د بیګناه خلکو وینې تویوي، زاړه، ځوانان، ښځې او ماشومان ټول وژني او بدبختانه چې د فلسطین په غصب شوې ځمکه کې د اسرائیلو حکومت جوړول هم همدا زمونږ په وخت کې ترسره شول، ټولې دنیا د یهودانو ظلمونه او وحشتونه ولیدل، هر چا په دیریاسین، قبیه، حیفا، یافا، عسکا، صفد او نورو ځایونو، کلیو او ښارو کې د یهودي ظلم او وحشیت نمونې ښې ولیدلې، خو لدې سره سره بیا هم د انسانیت ډبرې په ټټر وهي پداسې حال کې چې عمل یې ټول وینې چې څه ډول دی، خو مونږ هغه امت یو چې زړونه مو د رسول صلی الله علیه وسلم) له لوړو اخلاقو نه ډک دي او داسې یو امت یو چې جنګ او صلحه دواړو کې مو رحمت شعار دی او په پوره ایمان سره ورته د عمل جامه اغوندو، دا پداسې حال کې چې دښمنان بالکل دا اصول او مبادي نه پیژني، د هغوی په زړونو کې ددې شیانو وجود او اثر نه لیدل کیږي، یوازې د خولې منافقانه چیغې دي او بس. مونږ هغه امت یو چې په رحیم او قوي الله

ایمان لرو، نو زمونږ قوت رحمت دی خو هغوی داسې څوک دي چې غواړي په نفاق سره زمونږ له زړونو نه د الله (**جل جلاله**) د قوت او غلبې صفت وباسي او داسې راته وښیي چې ګویا هغوی هم د الله (**جل جلاله**) په رحمت او محبت عقیده لري خو په عملي ډګر کې او له نورو ملتونو خصوصا مسلمانانو سره د جنګ په وخت کې هغوی بیا دا رحمت او محبت هیر کړی وي. مونږ هغه امت یو چې جنګ مو د انسانیت د ګټې په خاطر دی، مونږ پر انسانیت له ټولو نه زړه سواندي یو، هو هغوی یوازې او یوازې د غصب، غلا، استعمار او پر نورو باندې د تسلط پخاطر جنګیږي، نو ځرګنده شوه چې هغوی د انسانیت دښمنان دي، سره لدې چې نن مونږ د ځمکې، کرامت او خپل حق په خاطر له هغوی سره جنګ کوو، خو بیا هم مونږ خپل اصول له یاده ندي ایتسلي مونږ سره لدې چې له داسې یو قوم سره جنګ کوو چې رحمت، شرف او انسانیت نه پیژني، خو بیا هم مونږ له دې ټولو خپلو اساسي مبادئو او ارزښتونو نه لاس نه اخلو، بلکه دا راباندې واجب دي چې د خپل رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او شریعت د اوامرو په تطبیق او تمسک سره خپل جنګ ته ادامه ورکړو او تر هغې ورسره وجنګیږو تر څو احکم الحاکمین خدای زمونږ په مینځ کې فیصله وکړي.

۱۹- کوم لښکر چې د ایمان، اخلاص او حماسې درلودونکی نه وي او ټول سپاهیان پدې خود کاره وسله سمبال نه وي او یا دا چې په لښکر کې ځیره خواران، سست او بې ارادې خلک شامل وي نو کله به هم پر دښمن غالب نه شي لکه څرنګه چې د حنین په غزا کې همداسې وشول. دعوتونه او تحریکونه هم د لښکر حیثیت لري،

هغوی ته په کار ده چې هسې چکه وهونکو په ډیربښت تیر نه وزي بلکه د هغوی حساب باید په مؤمنانو او قربانۍ ته په چمتو کسانو باندي وي.

۲۰- د رسول (صلی الله علیه وسلم) له غزاګانو نه بل درس دا اخلو چې په مرسته یې د یهودو په وړاندې د رسول (صلی الله علیه وسلم) موقف او همدا راز د رسول (صلی الله علیه وسلم) او اسلامي امت په وړاندي د یهودو دریز پیژندلی شو. رسول (صلی الله علیه وسلم) په مدینه کې لومړی ددې ډیر کوښښ کاوه چې د مسلمانانو او یهودو تر مینځ د صلحې فضا رامینځ ته کړي، اړیکې یې ټینګې شي، او یهودو ته د دین او مال آزادي او امن ورکړي او پدې هکله یې له هغوی سره تعهد او لیکنه هم وکړه، خو یهود له غدر او خیانت نه ډک قوم دی، لږ موده لا نه وه تیره شوې چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د قتل توطئه یې جوړه کړه او د همدې په نتیجه کې د بني نضیر غزا پیښه شوه، لدې وروسته او په ډیرو سختو شرائطو کې (د احزاب په ورځ) هغوی بیا خپل هوډ مات کړ او همدا ددې سبب شو چې د بني قریظه غزا وشي او پدې پسې یې بله توطئه پیل کړه له هر ځای نه سره راټول شول سلا (وسله) یې تیاروله، د سیسې یې جوړولې او ددې زیار یې یوست چې په ډیره بې شرمۍ او سپین سترګۍ سره مدینه له مسلمانانو نه خالي کړي او د دوی همدا توطئه د خیبر غزا سبب شوه.

یهود داسې قوم دی چې د چا نیکي نه مني، وعده او وفا نه پیژني، په دروغو او فرصت طلبۍ مشهور دي نو له داسې قوم سره به رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ولې داسې تصفیه نه کوله چې ورسره ویې کړه؟!او آیا رسول (صلی الله علیه وسلم) پدې مجبور ؤ چې د دوی دا

ټولې توطئې او دسیسې، خیانتونه او جنایتونه تحمل کړي او همیشه له غم، ویرې او تشویش نه ډکې شپې او ورځې تیرې کړي؟

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د دوی په وړاندې په قاطعانه دریز او توحیدي فیصلې سره د خپل نوي دولت ساتنه وکړای شوه، او خپل دعوت ته یې مخه پرانیسته، تر څو ټوله عربي ټاپو وزمه او په پای کې ټوله نړۍ یې پخپلو زرینو وړانګو روښانه کړه. د رسول (صلی الله علیه وسلم) دې قاطعانه عمل ته له یهودي، متعصب او استعمارګر نه پرته بل څوک د انتقاد ګوته نه نیسي، راځئ د یهودو تاریخ تر نظر تیر کړو او وګورو چې آیا دوی په تیره زمانه کې هم د توطئو، غدر، فساد او خیانت شعار او سمبول نه وو؟

د فلسطین له جنګ او هلته له یهودي دولت جوړیدو نه مخکې زمونږ په ډله کې ځنې داسې کسان وو. چې د یهودانو په نرمو او خوږو خبرو تیر وتلي وو او حتی چې له هغوی سره به یې د مرستې خبرې کولې، همدا راز زمونږ په مینځ کې ځنې داسې کسان هم وو چې هغوی به د خپلو بادارانو (لویو دولتونو) له خوا پدې مجبوریدل چې له یهودو سره د مرستې او همکارۍ خبرې وکړي، ددې نتیجه دا شوه چې کمزوري او سپکاوی مو په برخه شو، او د فلسطین حال دې ته راورسید چې، ټول یې وینو، خو باید لدې وروسته څوک په یهودو ونه غولیږي او که غواړو چې ددې سرطان له شره ځان خلاص کړو نو باید همداسې قاطعانه دریز غوره کړو، لکه څرنګه چې زمونږ رهبر محمد (صلی الله علیه وسلم) غوره کړی ؤ، تر څو په خپل وطن کې آرامه ژوند وکړای شو او دیته وخت پیدا کړای شو چې نړۍ ته د صلحې او سلام غږ ورسوو. دا د امانت په شکل خپل راتلونکي نسل ته په پوره

اخلاص او صداقت سپارو، کیدای شي چې هغوی هغه څه وکړي چې مونږ ماتې خوړلي نسل ونه شوی کړای.

۲۱- د (مؤته) غزا کومه چې د مسلمانانو او رومیانو تر مینځ لومړنۍ جګړه وه، ډیرپندونه لري،که چېرې د بصرى امير چې له غسانسه عربي قبيلې څخه و د رسول (صلى الله عليه وسلم) قاصد نه وی وژلی، نو کیدای شوی دا غزا نه وای پیښه شوې. د قاصد وژل په ټولو شریعتونو کې یو ناروا او له تجاوز نه ډک عمل بللی شي او دا په حقيقت کې د ګاونډیتوب د حقوقو سپک شمیرل دي او همدا ډول ددې اثبات کوي چې رومیان او مزدوران یې د شر خورونکي دي، نو همدا وجه وه چې رسول (صلى الله عليه وسلم) د مؤته لښکر تیار کړ، تر څو پدې سره د قاصد و ژونکي او باداران یې وویروي، او دا ورته اعلان کړي چې نوی جوړ شوی اسلامي دولت د ځاني دفاع او ساتنې پوره توان لري او هغوی ته په کار ده چې د تجاوز فکر له سره وباسي.

کله چې مسلمانان (مؤته) ته ورسيدل ګوري چې زيات شمير روميان او مزدوران يې راټول شوي (ځنې مؤرخين يې شمير دوه سوه زره ښيي) د هر قل ورور پخپله ددې لښکر قوماندانې په غاړه درلوده او (ماب) ننني عمان ته نژدې منطقه کې يې سنګرونه نيولي وو، د دوی دا لښکر کشي د رسول (صلى الله عليه وسلم) د هغې پيشګويۍ چې ويل يې روميان غواړي اسلامي نوی دولت له مينځه يوسي نور تاييد هم کاوه هغوی غوښتل اسلامي حکومت ختم کړي، ځکه پوهيدل چې د عربي ټاپو وزمې په زړه کې موجود اسلامي حکومت نور د دوی په شا او خوا کې ميشته عربان د دوی له استعمار نه آزادوي، د دوی ژغ يې له اوړو کوزوي، په همدي ډول د مسلمانانو او روميانو تر مينځ

جګړې پیل شوي.

۲۲- د تبوک په غزا کې ډيرې داسې ننبې ننبانې دي چې پدې دلالت کوي چې ايمان د مؤمنينو په زړه کې د غيرت ولولې راپاروي، جنګ ته يې اراده کلکوي، د سخاوت او کرم درس ورکوي او داسې قوت وربښي چې بيا د الله (جل جلاله) په لار کې له ګرمۍ، تکليف، درد او غم نه لذت اخلي، همدا وجه ده چې رسول (صلى الله عليه وسلم) د تبوک له غزا نه بيله عذره دريو پاتې شوو کسانو سره مقاطعه اعلان کړه، ټول مسلمانان حتى د هغوی ښځې اوپلرونه يې هم له هغوی سره له خبرو کولو منع کړل، بالاخره هغوی دومره په تنګ شول چې يو تن يې ځان د جومات په ستنه پورې وتاړه او تر هغې پورې همدلته ؤ څو يې الله (جل جلاله) توبه قبوله کړه دا واقعه د مسلمانانو لپاره لوی درس ؤ هغوی يې پدې پوه کړل چې څوک پرته له عذره د واجباتو له ادا کولو نه سر غړوي نو جزا يې څه ده.

۲۳- د مکې فتحه خو د دومره پندونو او درسونو درلودونکې ده چې دا پاڼې يې د شرحې او بيان حوصله نلري. پدې پيښه کې د لوی داعي رسول (صلى الله عليه وسلم) طبيعت او اخلاق نور هم څرګنديږي، او په اثبات رسيږي چې هغه مبارک (صلى الله عليه وسلم) د مخالفينو په نسبت کينه نه ساتي، هو رسول (صلى الله عليه وسلم) هغو کسانو ته عفوه وکړه، احسان يې ورسره وکړ کوم چې پوره يوويشت کاله يې دده او اسلام په خلاف راز راز توطئې جوړې کړې وې، جنګونه يې ورسره کړي ؤ دده د قتل او دعوت ختمولو لپاره يې هره ممکنه لاره وهلې وه، خو لدي سره سره کله چې هغه (صلى الله عليه وسلم) په دوی برلاسي پيدا کوي، د دوی مرکز فتحه کوي، نو فقط له الله (جل

جلاله) نه ورته ښښنه غواړي، آزادوی يې، خو دا معامله د نبي او رسول (صلی الله علیه وسلم) معامله ده هغه د داسې يو چا معامله ده چې د دعوت هدف يې پاچاهي او قدرت ندی، بلکه الله – جل جلاله) هغه د زړونو او عقلونو فاتح او د انسانانو لوی رهنما ګرزولی دی، او همدا وجه ده چې رسول (صلی الله علیه وسلم) مکې ته پداسې حال کې ننوزي چې د الله (جل جلاله) شکرائې يې په خوله جاري دي، د الله (جل جلاله) دا مرسته په حمد او ثنا بدرګه کوي د نورو لويو ملک نيونکو په شان کبر او غرور نه کوي، بلکه د يوه مطيع بنده په حيث فتح شوې مکې ته داخليږي.

۲۴- د مکې له خلکو سره د رسول (صلی الله علیه وسلم) پدې معامله کې يو بل حکمت هم پروت دی او هغه دا چې الله (جل جلاله) خو پدې پوره علم درلود چې عرب به دنيا ته د اسلامې رسالت رسوونکي وي، نو د مکې خلکو ته يې چې د عربو مشران وو ژوند ورکړ، تر څو د الله (جل جلاله) دين ومني او وروسته نورو قومونو ته دا د هدايت روښانه نور (اسلام) ورسوي، او د همدې دين په لار کې خپل نفسونه او مالونه قربان کړي، ځکه همدا دين دی چې دوی يې له تيارو نه رڼا ته رايستلي دي.

۲۵- په پای کې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) د غزاګانو له درسونو او پندونه نه هغه لوی درس او عبرت بيانوو کوم چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د رسالت او نبوت له ټولو نه قوي دليل دی او هغه هم په ډيره لنډه موده کې د اسلامې دعوت دا دومره لويه کاميابي ده کوم چې عقل يې تصور غوندي هم نه شي کولای. دا لويه کاميابي ددې اثبات هم کوي چې دا دعوت الهي دعوت دی، الله (جل

جلاله) يې د پيروانو او مؤمنانو د بري تضمين کړي دي، الله (جل جلاله) به خپل هغه دعوت چې حق دی، نور دی او رحمت، يوازې پرينږدي، الله (جل جلاله) حق او رحيم ذات دی، د هغه رحمت ټولو کائناتو ته شامل دی، الله (جل جلاله) د ځمکې او آسمانونو نور دی، څوک کولای شي د الله نور کمزوری کړي؟.

الله (جل جلاله) به څنګه باطل ته غلبه ورکوي او څنګه به پريږدي چې ظلم، فساد په رحمت او صلاح باندې برلاسی شي؟

رسول (صلی الله علیه وسلم) او نور مؤمنان د احد او حنين په جګړو کې زخميان شول، ښکاره ده چې دعوت داسې ازمايښت دی، چې زخمونه غواړي، قربانۍ او دردونه .((... وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ)). (الحج:٤٠). (الله به ارو مرو له هغو کسانو سره مرسته وکړي چې د هغه مرسته وکړي الله ډير زورور او برلاسی دی).

شپږم فصل
د مکې له فتحې نه
د رسول (صلی الله علیه وسلم) تر وفاته
مهمې پېښې

الف- د حنین غزا:

کله چې الله (جل جلاله) مکه د خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) او مسلمانانو په لاس فتحه کړه، او پدې سره د قریشو یوویشت کلنی مقاومت ختم شو، نو د هوازن خلک له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره د جګړې لپاره راټول شول چې په نتیجه کې د هوازن غزا وشوه. ابن هشام دا غزا په مفصله توګه بیان کړېده، لیکن مونږ دلته یوازې ددې جګړې نه اخیستل شوي درسونه داسې بیانوو:

۱- د مالک بن عوف غرور، د سیاست مینه، پخپله رایه ټینګار او فخر ددې سبب شول چې د درید بن الصمۀ نصیحت ته غوږ کینږدي ځکه ده خیال کاوه چې هغه یو قوي، بیاوړی، او منلی ځوان دی، نو څنګه د یوه زاړه او کمزوري سړي نصیحت ومني، خو که د درید نصیحت یې منلی وای، نو خپل قوم به یې له دومره لوی مالي زیان او د ښځو د اسارت له لوی شرم نه ساتلی وی، خو کبر او د قدرت حرص

ملتونه د نیستۍ کندې ته اچوي، عاقبت یې خرابوي او همیشنی تاوان یې په برخه کوي. دده غرور او کبر ددې اجازه ورنکړه چې هغه اسلامي قوت ته تسلیم شي کوم چې قریش یې وروسته له ډیرو مقابلو او آزمیښتونو ځانته ایل کړل، ګمان یې کاوه چې ګوندې پدې دومره زیاتو سپاهیانو او مالونو سره به نوي اسلامي قدرت ته ماتې ورکړي او پدې مادي ساز او برګ سره به د روح، اهدافو او تنظیم له لحاظه پیاوړی او اوچت برج ونړولی شي!! نوموړی دومره غرور لاندې کړی ؤ چې له ځان سره یې د قوم ښځې او ټول مالونه هم د جنګ میدان ته وایستل تر څو څوک تیښتې ته زړه ښه نه کړي، خو د درید هغه نصیحت یې هیر کړی ؤ چې ورته ویلي یې وو: ماتې خوړلی سړی هیڅ شي هم نه شي راټینګولی، هغه لدې هم نه ؤ خبر چې مسلمانان د بري راز الهي قوت او نصرت بولي، په مال او شمیر باندي حساب نه کوي، هغوی په جبار او عزیز الله (جل جلاله) اتکاء لري، د همغه (جل جلاله) د جنت او بري وعده یې په سترګوکې وي، هسې ندي چې د خپل ځان، ښځو او مال ساتنې مینه دې د هغوی د بري سبب وي، بلکه د هغوی د بري او نه تسلیمدو علت او سبب د الهي ثواب طمعه، او د جهاد له میدان نه د تیښتیدلو لپاره له وعده کړی شوي عذاب نه ویره ده.

((وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلاَّ مُتَحَرِّفاً لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزاً إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنْ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ)). (الانفال: ١٦)

څوک چې په داسې موقع کې شا واړوي مګر دا چې د جنګي تاکتیک په ډول داسې وکړي یا له کوم بل پوځ سره د یوځای کیدو لپاره نو هغه

به د الله (جل جلاله) په غضب اخته شي، د هغه استوګنځی به دوزخ وي او هغه د ورګرځیدو ډیر ناکاره ځای دی.

په جګړه کې مالک او قوم یې ماتې وخوړه، د غرور جزا یې یوازې ده ته نه بلکه قوم ته یې هم ورسیده، دا ځکه چې قوم یې دده خبره منلې وه. مالک هغوی ته د سرغړونې په صورت کې د مرګ د جزا اخطار ورکړی ؤ هغوی له ویرې دده اطاعت وکړ، خو که هغوی د خپل سپین ږیري او تجربه کار مشر خبره منلی وای دا ځوان یې د غرور له غونډۍ نه لږ را کوز کړی وی نو بیا به یې دا حال نه وای لیدلی. هغوی دده مغرور ځوان (مالک) له قهره وویریدل، خو که هغوی له ځانه دا پوښتنه کړی وای چې که دا ځوان په قهر شي نو څه به وشي؟ ځواب به دا ؤ چې پدې صورت کې به دوی خپل مشر له لاسه ورکړي، خو که دا وشي نو بیا؟ آیا د یوه مستبد او مغرور رهبر ژوند د ټول قوم او قبیلې له ژوند سره برابر دی؟ الله تعالی په قرآنکریم کې د مغرورو مشرانو او رهبرانو هوا او هوس ته له ډله ایزې تسلیمۍ نه مونږ منع کوي او ددې کار د نتیجې په هکله تحذیر فرمایي: ((فَاسْتَخَفَّ قَوْمَهُ فَأَطَاعُوهُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْماً فَاسِقِينَ (٥٤) فَلَمَّا آسَفُونَا انتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ (٥٥) فَجَعَلْنَاهُمْ سَلَفاً وَمَثَلاً لِلآخِرِينَ)). (سوره الزخوف: ٥٤ / ٥٦)

(هغه خپل قوم سپک وګاڼه او هغوی د هغه اطاعت وکړ، په حقیقت کې هغوی فاسقان خلک وو په پای کې چې کله هغوی مونږ په غوسه کړو نو مونږ له هغو نه غچ واخیست او هغوی مو ټول یوځای غرق کړل او د وروستیو نسلونو لپاره مو اسلاف او د پنداخیستلو یوه

نمونه وګرځول).

٢- له مشرک (صفوان) نه درسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا د سلو زغرو او کافي وسلې په استعاره اخیستل له یوې خوا د جنګ لپاره د پوره تیارۍ او آمادګۍ وجوب ثابتوي، او له بلې خوا له کفارو نه د وسلې پیرودل او استعماره اخیستل هم روا بولي، خو پدې شرط چې دا کار د کافر د قوت او لوړوالي سبب نه شي او دا د مسلمانانو د ضرر او تکلیف وسیله هم ونه ګرزوي. رسول (صلی الله علیه وسلم) دا وسله له صفوان نه د مکې له فتحې وروسته په استعاره واخیستله، هغه وخت چې صفوان دومره کمزوری ؤ چې پر رسول (صلی الله علیه وسلم) باندې یې د کوم شرط اینښودلو جرات قدرې هم نه درلود ، ددې خبرې دلیل دا خبره ده چې هغه د رسول (صلی الله علیه وسلم) د غوښتنې په ځواب داسې وویل: اې محمده (ص)! آیا زما وسله غصب کوې؟ رسول (صلی الله علیه وسلم) ځواب ورکړ: ((نه وسله دې په عاریت اخلم، بیرته به یې درکوو)).

لدې پیښې نه د مسلمانانو د کرامت او عظمت یوه بله ښه هم څرګندیږي او دا ښیي چې مسلمانانو له خپلو مات شوو دښمنانو سره څومره ښه او نیکه رویه درلوده، که چیرې رسول (صلی الله علیه وسلم) غوښتی وی چې دا وسله له صفوان نه غصب کړي، له وسه یې پوره وه، صفوان هیڅ هم نه شوای ورته ویلای، خو د نبوت نور دی چې د بري په وخت له ماتو شوو سره دا رنګه معامله کوي، دښمن چې د تسلیمۍ سر په ځمکه ږدي وسله غورځوي، نو مال ته یې څوک نه ګوري، تاریخ په یاد نلري چې له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه د مخکې او یا وروسته چا دا ډول نیکه معامله کړې وي. له ماتې

خوړليو دښمنانانو سره د اسلامي بريالي پوځ هميشنۍ نيکه رويه او د هغوی پر مالونو، حقوقو او عزتونو باندې د برلاسۍ په وخت کې د برياليو لښکرو انساني کړه زمونږ د تيرې خبرې ښه دليل دی.

((...وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ)). (الاحزاب: ٤) (خو الله حقه خبره کوي اوهماغه د سمې لارې ښودنه کوي).

٢- د حنين په جګړه کې د رسول (صلی الله عليه وسلم) د لښکر شمير دوولس زره کسه و، چې لس زره يې انصار، مهاجرين او مدينې ته له نژدې قبيلو څخه وو چې دوی ټولو د مکې په فتحه کې هم ګډون درلود او پاتې دوه زره نور هغه کسان وو چې د مکې له فتحې وروسته مسلمان شوي وو او زياتره يې لا داسې وو چې تر اوسه يې ايمان په زړه کې نه ؤ پوخ شوی او ځنې يې لا داسې هم ؤ چې هغه وخت يې ايمان راوړی ؤ کله چې له خپل برې نه بالکل او پوره نا اميده شوي وو، لنډه دا چې پدې لښکر کې هغه ريښتني مسلمانان چې ځان او مال يې د الله (جل جلاله) د دين د عزت او برې په لار کې په خدای (جل جلاله) پلورلی ؤ هم شريک وو او هغه نوي او کمزوري مسلمانان هم او حتی هغه نوي مسلمانان چې د خپلوانو د مرګ له بدل اخيستلو نه مخکې د غم او درد په شپو کې پداسې حال کې مسلمان شوي وو چې زړونه يې د اسلام له دښمنۍ او د اسلام د برياليتوب له درده ډک وو، نو لښکر د معنی او معنوي قوت له پلوه ټول يو شانته نه ؤ، د ټولو افرادو د جنګ هدف هم يو نه ؤ، ځکه ځينو غنيمت او مال غوښته، نو په جنګ کې ددې لښکر ماتې کومه عجيبه خبره نه وه او له همدې امله رسول (صلی الله عليه وسلم) کله چې د ورسره خلکو ډيرښت وليد

ويې فرمايل: ((**لن نغلب اليوم من قلة**))[1] نن د شمير د کمښت له پلوه ماتې نه خورو. يعنی د دومره لوی لښکر د ماتې سبب يوازې معنوي امور کيدای شي، د هغوی ماتې او برې تر ايماني او روحاني قوت او د هغوی تر اخلاص او سربښندنې پورې تړلی دی. رسول (صلی الله عليه وسلم) دلته يوه عظيمه قاعده کيښوده چې فرمايي: د برې سبب د شمير زياتوالی او د وسلې ډيرښت او قوت ندی،بلکه د برې سبب معنوی قوت دی چې د جنګيالانو زړونه په شور او شوق راولي، فداکارۍ او سربښندنې ته يې هڅوي، قرآنکريم هم د اقاعده په څو ځايونو کې تائيد کړيده، فرمايي:

((...كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ)).(البقره: ٢٤٩)

(ډير ځله داسې شويدي چې يو وړوکی ټولګی د الله په امر پر يوې لويې ډلې برلاسی شويدی الله د صبر کوونکو ملګری دی).

هغه آيتونه چې لدې غزا نه وروسته نازل شوي، په ډيره څرګنده توګه دا مطلب تشريح کوي:

((...وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً

١- دا قول له رسول (صلی الله عليه وسلم) څخه ندی ثابت شوی ابن اسحاق په المغازي کې روايت کړی چې سند يې انقطاع او مجهوليت لري، داسې هم ويل شوي چې دا د سلمة بن سلامة بن وقش خبره ده ، څوک وايي چې دا د ابوبکر (رضي الله عنه) قول دی، او څوک يې د عباس (رضي الله عنه) قول بولي، او ځنې نور وايي دا د بني بکر ديوه سړي خبره ده.

وَضَاقَتْ عَلَيْكُمْ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ (٢٥) ثُمَّ أَنزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنزَلَ جُنُوداً لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ)). (التوبه: **٢٥، ٢٦**)

(او اوس د حنين د غزا په ورځ (به تاسې د هغه ملا تړ ليدلی وي) په دې ورځ تاسې د خپل شمير په زياتوالي غره وئ خو هغه ستاسې هيڅ په کار رانغی او ځمکه له خپل پراخوالي سره سره پر تاسې تنګه شوه او تاسې شا واړوله وتښتيدئ بيا الله خپله ډاډينه پر خپل پيغمبر (صلی الله عليه وسلم) او پر مؤمنانو باندې نازله کړه او هغه لښکر يې راکوز کړ چې تاسې نه ليده او د حق منکرانو ته يې سزا ورکړه چې همدا د هغو خلکو له پاره بدله ده چې له حقه منکر شي).

۴- يو ځل ځنې مسلمانانو چې جنګ ته روان ؤ رسول (صلی الله عليه وسلم) ته وويل: يا رسول الله (صلی الله عليه وسلم) مونږ ته هم د دوی په شان ذات انواط (چې شيان پرې ځړيږي. جوړ کړه، رسول (صلی الله عليه وسلم) په ځواب کې وفرمايل: ((قسم په خدای چې ستاسې دا قول د موسی (عليه السلام) د قوم د هغه قول په شان دي چې ويلي يې ؤ:

((...اجْعَل لَنَا إِلَهاً كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ)).

(الاعراف ۱۳۸). (زمونږ لپاره دغسې معبود جوړ کړه لکه چې د دې خلکو معبودان دي، موسی وويل: تاسې ډيرې د ناپوهۍ خبرې کوئ).

((دا لارې او طريقې دي، تاسې هم د پخوانيو په لارو ځئ)).

د رسول (صلی الله عليه وسلم) پدې قول کې دېته اشاره ده چې دا امت به هم د نورو امتونو تقليد او پيروي کوي، خو دا لارښوونه لدې ډول

تقليد نه نهي فرمايي او دا په ډاګه کوي چې دا ډول تقليد له جاهل نه پرته د بل چا کار ندی، هغه امتونه چې ښه او بد، ګټه او تاوان پيژني هميشه په خير پسې ځي، له فساد او بدۍ نه ځان ژغوري او د تاوان په لار يو قدم هم نه ږدي که څه هم ډير امتونه پرې تللي وي. هر څوک چې له تفکر او تعقل نه پرته په کومه خوا لاړ شي او يا تللی نو حتما د خطا مرتکب شوی او ځان يې د جاهلانو په قطار کې درولی دی. الله (جل جلاله) د دا ډول جاهلانو په هکله فرمايي: ((**انکم قوم تجهلون**)) تاسې جاهل قوم ياستئ. په ځان باور درلودونکی، عزيز او پخپلو حقه مبادئو باندې مطمئن امت کله هم په نورو پسې پداسې لار نه ځي چې له اصولو سره يې ټکر خوري او د تاوان بوی پکې وي، په پټو سترګو تقليد کوونکی امت، هميشه دکمزوري شخصيت او پريښانه فکر خاوند وي هغه د نيستۍ او حيرانتيا په دام کې راګير شوی امت بلل کيږي، او دا هغه ګمراهي او جهالت دی چې الله (جل جلاله) د خپل رسول (صلی الله عليه وسلم)، کتاب او شريعت پواسطه مونږ ورڅخه خلاص کړي يو. د اصلاحي دعوتونو په وړاندې علم او جهل د قرات (لوستلو) او امي توب (نه لوستلو) معنی نلري بلکه هغه علم هدايت او جهل ګمراهۍ ته وايي، هغه امت چې خپله ګټه او تاوان سره بيلولی شي، هغه يو عالم امت دی که څه هم امي وي (ليک او لوست يې نه وي زده) او هغه امت چې د نيکۍ لاره نه پيژني هغه يو جاهل امت بلل کيږي که څه هم ډير علوم يې زده وي او زيات ثقافتونه وپيژني....

هغه شی چې امتونه يې له لارې ايستلي او لګيا دي وباسي يې هغه

یوازې او یوازې د هغوی په عقلونو باندې د جاهلیت حاکمیت دی، تاریخ وپوښتئ چې یوناني او روماني تمدن چا له مینځه یوور، ځواب یې خوا مخواه دا دی چې هغه د جهالت د خوریدو او حاکمیت په واسطه له مینځه لاړل، تقلید کوونکي جاهل دي، که هر څو زده کړه وکړي، هغوی واړه دي که هر څو لوی شي او تر هغه به جاهل او واړه پاتې وي تر څو لدې بلا نه آزادي واخلي.

۵- د حنین په جګړه کې کله چې اول ځل مسلمانان تیت و پرک شول او رسول (صلی الله علیه وسلم) یوازې په میدان پاتې شو، د عثمان زوی شیبة دا خیال وکړ چې ګوندې اوس به د احد په جګړه کې د خپل وژل شوي پلار انتقام واخلي، شیبه پخپله ویلي: کله چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ته ورنژدې شوم تر څو ویې وژنم، یو څه شی مې مخې ته راغلل چې زړه مې یې ونیو، ونه توانیدم خپل هدف لاسته راوړم، نو پوه شوم چې هغه (صلی الله علیه وسلم) له ما نه ساتل شویدی.

دا ډول پیښې په سیرت کې ډیر ځله لیدل شویدي، له ابو جهل سره هم او له نورو سره هم په مکه کې دا ډول واقعې شویدي او همدا راز په مدینه کې هم، نو دا ټولې پدې دلالت کوي چې الله (جل جلاله) خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) ته دومره هیبت او عزت ورکړی ؤ چې د هغه (صلی الله علیه وسلم) د قتل تړې به ورنژدې کیدای هم نه شوای او دا پخپل وار د هغه (صلی الله علیه وسلم) د رسالت د حقانیت یو بل قوي دلیل دی او د دې خبرې شاهدي ورکوي چې الله (جل جلاله) د خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) د ساتنې فیصله کړې وه او تر هغې یې هغه ته د ژوند نعمت ورکړ تر څو خپل رسالت خلکو ته په کامله توګه ورسوي، خپل امانت ادا کړي او د عربو ټاپو وزمه له جاهلیت نه

آزاده کړي او د همدې ټاپو وزمې زامن نړۍ ته د معلم، مهذب او ناجي په حیث وړاندې کړي. که له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره الهي حمایت او ساتنه نه وای نو مشرکانو به د دعوت په لومړیو شپو کې هغه (صلی الله علیه وسلم) له مینځه وړی وای، بیا به دا دین نه ؤ تکمیل شوی او مونږ ته به ددې رسالت نور او رڼا نه وه رارسیدلې او بیا به دا د عظمت او وقار نه ډک تاریخ نه وای، هغه تاریخ چې ټول انسانیت یې له بدبختۍ، جهل او وحشت نه آزاد کړ او د اسلام نور یې وځلاوه، د ظلم او زور حاکمان یې ختم کړل. لنډه دا چې عدل راغی او باطل لاړ او دا ټول د الله (جل جلاله) له خوا د خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) د ساتنې له برکته تر سره شول، الله خپل رسول (صلی الله علیه وسلم) تر هغې پورې وساته تر څو یې خپل امانت او رسالت په پوره امانتدارۍ او ایماندارۍ سره په کامله توګه ادا کړ، څرګنده ده چې الله (جل جلاله) په خپل رسول صلی الله علیه وسلم زیات فضل او مهرباني کړې. **((...وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيماً))**. (النساء: ۱۱۳)

(پر تا پاندې اې (رسول) د الله لویه مهرباني او لوی فضل دی).

همدا راز د رسول (صلی الله علیه وسلم) فضل او مهرباني هم پر بشریت لویه او بې کچې ده، **((وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلاَّ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ))**. (الانبیاء: ۱۰۷). (ته مو د عالم لپاره رحمت استولی یې).

په همدې ترتیب د حق د داعیانو نجات اود دښمنانو له فریب او مکر نه د هغوی ساتل، د هغه الهي فضل او مرحمت دوام دی چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په حمایت باندې شروع شویدی، نو داعیانو ته

په کاره ده چې همیشه د الله (جل جلاله) دربار ته پناه یوسي، د هغه عزت او حکومت (قدرت) د ځان لپاره کافي وبولي او پدې کلک باور ولري چې الله (جل جلاله) له دوی سره دی، خو لدې ټولو سره سره به تدبیر او توجه له یاده نه باسي. داعي باید ایمان ولري چې که الله (جل جلاله) وغواړي یو څوک د هدایت له دښمنانو نه وساتي نو هیڅ قدرت ورته ته څه زیان نشي اړولی، ساتنه یوازې د الله (جل جلاله) په قدرت کې ده کامیابي او ناکامي یوازې د الله (جل جلاله) له لوري ده الله (جل جلاله) چې څه وغواړي هغه کوي. ((**إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلا غَالِبَ** ...)). (آل عمران:۱۶۰). (که خدای مو مرسته وکړي نو هیڅوک غلبه نشي درباندې موندلی).

نو داعي باید له چا نه ویره ونلري، له حق نه پښه بیرته کېنږدي او په الهي تائید او نصرت دومره باوري وي چې مادي لویې قواوې یې تر سترګو هیڅ راشي. ((**وَكَانَ حَقّاً عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ**)). (الروم : ۴۷)

(د مؤمنانو نصرت زمونږ په غاړه دی).

((**إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُوْلَئِكَ فِي الأَذَلِّينَ (۲۰) كَتَبَ اللَّهُ لأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ**)). (المجادله: ۲۰-۲۱)

(هغه خلک په باوري ډول له ډیرو ذلیلو مخلوقاتوڅخه دي چې د الله اود هغه د رسول مقابله او دښمني کوي، الله لیکلي دي چې زما پیغمبران به ارو مرو برلاسي شي).

خو دا ددې معنی هم نلري چې ځنې داعیان او اصلاح غوښتونکې به د دښمنانو په لاس نه وژل کیږي، او یا به هغوی ته هیڅ ډول آزار هم نه

رسیږي، ماتې به نه ویني، بلکه مرګ حق دی د آدم (علیه السلام) اولاد ټول مري، د چا لپاره چې د ظالمانو په لاس وژل مقرر شوي وي نو دا ډول مرګ د هغه لپاره عزت او کرامت دی، د الله (جل جلاله) په لار کې هر ډول مرګ شهادت دی، د دعوت په لار کې هر راز کړاو شرف دی او د اصلاح په خاطر هره آزموینه ویاړ دی ا و یادګار: ((... **ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلا نَصَبٌ وَلا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلا يَطَئُونَ مَوْطِئاً يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلاً إِلاَّ كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ**)). (التوبة: ۱۲۰)

(ځکه چې داسې به هیڅکله نه وي چې هغوی د الله په لاره کې د لوږې، تندې، او بدني تکلیف څه کړاو وګالي او د حق د منکرانو چې کومه لاره بده ایشي هغوی پرې کوم ګام واخلي او له کوم دښمن څخه (چې له حق سره یې دښمني وي) څه غچ واخلي او دهغه په بدل کې هغو ته یو نیک عمل و نه لیکل شي دا باوري ده چې د الله په وړاندې د نیکانو د خدمت حق نه ضایع کیږي).

۲- مؤمنان د جګړې په پیل کې د دښمن له یوه داسې کمین سره مخامخ شول چې د هغه په سبب د مجاهدینو لیکې وشلیدې له رسول (صلی الله علیه وسلم) څخه یوې خوا بلې خوا ته لاړل، رسول (صلی الله علیه وسلم) له یوې کمې ډلی سره د جنګ په میدان کې ولاړ ؤ او فرمایل یې: ((**الي ایهاالناس، هلموا الي، انا رسول الله انا محمد بن عبدالله**)). ((اې خلکو، زما خوا ته راشئ، زه د الله رسول یم، زه محمد د عبدالله زوی یم. خو خلکو دده آواز وا نه ورید نو له عباس (رضي

الله عنه) څخه يې وغوښتل چې خلکو ته غږ کړي، هغه (رضي الله عنه) پخپل لوړ آواز وویل: اې انصارو! هغوی هم ځواب ووایه: لبیک، لبیک هر چا شروع وکړه چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) په لور په ډېره چټکۍ سره لاړ شي کوښښ به يې کاوه چې خپله اوښه راوګرزوي، خو که نه به يې شوای کولای، نو زغره به يې اخیسته په غاړه کې به يې اچوله، توره او سپر به يې اخیست، له اوښې به راکښته کیده، لار به يې نیوه، په آواز پسې به تله تر څو به رسول الله (صلی الله علیه وسلم) ته ورسیده.... تر دې چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په شا او خوا کې سل کسه راټول شول جنګ يې پیل کړ او بریالي شول.

پدې موقف کې ډېر داسې پندونه او درسونه دي چې باید د حق داعیان او سپاهیان پکې زیات دقت او تامل وکړي، یو دا چې په جګړه کې د ماتې سبب کیدای شي د ځینو افرادو عقیدوي کمزوري وي، هغوی به د اخلاص په ښکلې جامه نه وو ملبس، د دعوت په لار کې به يې سرښندنې ته تیاري نلرله او دا هم راښیي چې د قائد (مشر او رهبر) ثبات، قوت، جرات او په الله (جل جلاله) باندې کلک باور ماتې په بري بدلوي کم زړو ته قوت او قاطعیت ښني همدا راز په سختو حالاتو کې د فداکارو، مخلصو، او غیرتمنو اتباعو له قائد سره ملګرتیا هم ماتې په بري بدلولای شي. وموليدل چې د جګړې په پیل کې له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره دومره کم شمیر خلک پاتې ؤو ، چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د غږ رسیدو او اوریدو نه وروسته يې شمیر سلو ته ورسید ، خو بیا هم د دوی استقامت او ثبات د جګړې وضعه بدله کړه، د الله (جل جلاله) نصرت د دوی په برخه

شو، دښمنان مات شول. هر څومره چې قائد او عسکر ددې خبرې یاد او اعلان کوي چې مونږ په حق یو، الله (جل جلاله) له ریښتینو مسلمانانو سره دی په همغه اندازه د هغوی معنویات اوچتیږي د قربانۍ او سرښندنې میدان ته په سړه سینه وړاندې کیږي د رسول (صلی الله علیه وسلم) دا قول چې فرمایي: ((انا رسول الله)) (زه د خدای رسول یم).

او د ابن هشام په روایت کې دي چې فرمایي:((انا النبي لا كذب، انا ابن عبدالمطلب)). (په ریښتیا چې زه نبي یم، زه د عبدالمطلب زوی یم). دا پدې دلالت کوي چې هغه (صلی الله علیه وسلم) د رسالت په دعوی او د خپل رب په نصرت باور درلودلو کې ریښتینی ؤ. همدا راز رهبر ته په کار ده چې همیشه له مشکلاتو او کړاوونو سره کلکه مقابله وکړي، په خپل ځان پوره باور ولري د پناه ځای يې یوازې د خدای (جل جلاله) دربار وي، له الهي تائید او مرستې نه پوره ډاډه وي ځکه په هدف باندې د قائد باور، د رسالت او عمل په هکله د هغه اطمینان او اعتماد، د دعوت په بري او د خلکو په راټولولو کې لوی اثر او رول لري، همدا ډول دا راز باور له انسان نه د غم پیټی کوزوي او د مشکلاتو مقابلې ته يې تیاروي.

۷- د ام سلیم بن صلحان درېز او موقف د صدر اسلام له افتخاراتو څخه یو فخر دی، ام سلیم پدې جګړه کې له خپل مېړه ابي طلحه سره یو ځای وه، سره لدې چې حامله هم وه خو خپله ملا يې کلک په ټکري تړلې وه، ابي طلحه ورسره ؤ یو وخت فکر ورسره پیدا شو چې هسې نه دا اوښ ضایع نه شي، نو سمدلاسه يې د اوښ د پړي په هغه حلقه کې

لاس ورکړ کومه چې د مهار سره یو ځای د اوښ په پزه کې اچول کیږي، پدې وخت کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) نظر پرې ولګید ویې فرمایل: ام سلیم یې؟ ویې ویل: هو یا رسول الله، مور او پلار مې درنه قربان، زه له هغو کسانو سره چې د تا له څنګ نه تښتي داسې جنګ کوم لکه ته یې چې له تا سره د جنګېدونکو خلکو په خلاف کوې، ځکه هغوی دهمدې وړ دي. رسول (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل: **((او یکفي الله یا ام سلیم!))**. (الله جل جلاله کافي دی، یا ام سلیم!). له ام سلیم سره خنجر ؤ میړه یې (ابو طلحه) پوښتنه ترې وکړه دا خنجر څه کوې؟ ویې ویل دا خنجر مې ددې لپاره اخیستی چې که چېرې کوم مشرک را نژدې شو، نو پدې سره به یې خیټه ورڅیرې کړم. ابو طلحه ددې خبرې په اوریدو سره تعجب وکړ ډیر خوښ شو او د رسول (صلی الله علیه وسلم) توجه یې هم ددې خبرو خوا ته راواړوله.

مسلمانه ښځه د داسې عظمت خاونده وه، او لازمه هم ده چې د همدومره عظمت څښتنه وي، هغه وخت مسلمانه ښځه ډیره غیرتي وه، په جګړه کې یې ګډون کاوه او دیته تیاره وه چې که اړتیا ولیدله شي او یا دښمن ورنژدې شي نو توري چلوي، تر څو بندي نه شي، اسلامي تاریخ پخپل لومړني دور کې د مسلمانې ښځې کارنامې په زرینو کرښو لیکلې دي، د هغې فداکاري، غیرت او عزت یې پخپل زړه کې ساتلی، او په قاطعیت سره د متعصبو او مستشرقینو او نورو غربیانو دا نظر چې وایي اسلام ښځې ته په سپک نظر ګوري ردوي. هغوی تور لګوي چې اسلام ښځې ته خپل حقوق نه ورکوي، حتی ځنې

یې دومره دروغ وایي چې ادعا کوي او وایي اسلام ښځې ته د جنت حق هم ندی ورکړی، که یې هر څو نیک عملونه کړي وي عبادتونه یې ادا کړي وي او هر څو تقوی ولري!!.

هغه صریح قرآني او نبوي نصوص خو لا پرېږده چې دا افتراآت ردوي، اسلامي تاریخ پخپله د مسلمانې ښځې دومره کارنامې، اسلام ته دعوت، او د اسلام په لار کې سربښندنې ساتلې دي چې هیڅ دین هم د ښځې لپاره ندي ثبت کړې. د حنین په غزا کې د ام سلیم موقف او دریځ پدې میدان کې له سل ګونو دلایلو څخه یو دلیل دی، پدې موضوع کې د اسلام دښمنو عناصرو له تهمت نه د ځان خلاصولو او د هغوی د دروغو له رد او تردید نه مونږ ته ددې واقعې (ام سلیم دریځ) درسونه او پندونه زیات اهمیت لري. دا درسونه دي چې مونږ هڅوي ترڅو ښځه د اسلام د خدمت پخاطر خپل طبیعي او پخوانی رول ادا کولو ته راوبولو، او پدې یې پوه کړو چې هغه باید زمونږ راتلونکي نسل په اسلام او قرآن وروزي. نن ورځ مسلمانې ښځې یا صالحې دي خو داسې صالحې چې یوازې په لمانځه، قرآن لوستنه، له محرماتو نه ځان ساتنه یې اکتفا کړې وي او یا منحرفې او غربي ښځې ته تسلیم شوې ښځې چې اسلامي آداب یې په غربي آدابو بدل کړي، د یوې مسلمانې ښځې د اخلاقو په ځای یې د غربي ښځې اخلاق د ځان کړیدي، چې له همدې امله یې ځان، کورنۍ او ټول ملت په بدبختۍ او غضب ککړ کړیدی. که څه هم یوې ډلې خلکو دېته ملا تړلې چې عربي مسلمانه ښځه له خپلو هغو اخلاقو او خصائصو څخه بیله او پردۍ کړي د کومو په واسطه یې چې د تاریخ تر ټولو اوچت، شریف، همیشنی او عزیز نسل روزلی دی، خو اسلامي تاریخ او په خاص ډول

د رسول (صلی الله علیه وسلم) تاریخ او سیرت ښځه دیته هڅوي چې راپورته شي او د خپلې ټاکلې طبیعي دندې، تربیوي رسالت، کریمو خصائصو، شرف، عفت، حیاء او عزت په چوکاټ کې د ننه د اسلام او اسلامي ټولنې خدمت وکړي. آیا زمونږ مسلمانې میندې، خویندې به بیا د خدیجې، عائشې، اسماء، خنساء او ام سلیم (رضي الله عنهن) تاریخ راژوندی کړي؟ آیا دوی به بیا د هغوی همیشنی تاریخ او تلپاتې یادګارونه تازه کړي؟ آیا مشکله ده چې زمونږ په خویندو کې په لسګونو خدیجې، عائشې، اسماء، ام سلیم پیدا شي؟ حقیقت دا دی چې دا ټول ممکن دي، هیڅ مشکله نده، خو ددې هدف د تحقق لپاه درستې تربیې او قوي ایمان ته اړتیا ده، کومه ښځه به وي چې نن ورځ عربې مسلمانې ښځې ته د همیشه توب او خلود دروازه پرانیزي او پدې لاړ کې د ګمراهانو، ملنډې وهونکو، د حق دین او کرامت د دښمنانو په کړو او عملونو باندې هیڅ باک رانه وړي؟

۸- په همدې جګړه کې رسول (صلی الله علیه وسلم) تیریده چې هغه ښځه یې لیده، چې خالد بن ولید وژلې او ډیر زیات خلک ورباندې راټول شویدي، ویې فرمایل: دا څه دي؟ ځواب ورکړ شو چې دا یوه ښځه ده چې خالد (رضي الله عنه) وژلې ده، نو رسول (صلی الله علیه وسلم) خپلو ملګرو ته وویل، خالد پیدا کړه او ورته ووایه: چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د ماشوم، ښځې او اجیر له وژلو نه منع کوي)).

بیشکه چې د بشري جنګونو په ټول تاریخ کې یوازې اسلام دی چې د بیوزلو، کمزورو او هغو کسانو چې په جنګ کې یې برخه نه وي اخیستی لکه، رهبانانو، ښځو، سپین ږیرو، وړو او یا په زور جنګ ته بیول شوو کسانو (دهقانانو او مزدورانو) له وژلو نه منع کوي. تاریخ نه

درسونه عبرتونه

له اسلام نه مخکې او نه هم وروسته دا ډول شفقت او مرحمت لیدلی، بلکه د نورو قانون داسې ؤ چې جنګ د جنګ کوونکو عامه وژنه روا ګرزوي، ګورو چې نن ورځ هم همدا حال دی سره لدې چې د بشر د حقوقو احترام عنوانیږي او هلته د تجاوز او تیري د مخنیوی پخاطر یوه لویه اداره هم جوړه شوې، خو بیا هم ننني انساني ضمیر دومره ندی اوچت شوی چې د بیګناه خلکو وژل ناروا وبولي، او بیا یې په عمل کې پیاده کړي. دوه نړیوال جنګونه خو مو ولیدل چې په هر یوه کې ښارونه له اوسیدونکو سره یو ځای نابود شول، ډله ایزې وژنې وشوې، او هم مو د آزادۍ او خپلو حقوقو غوښتونکو ملتونو په خلاف د استعمار ګرانو چال چلند او جګړې تر نظر تیرې شوې. د آزادۍ ښنونکو انقلابونو د ماتې او خفه کولو پخاطر استعمار ګران روا بولي چې کلي، کورونه او ښارونه وران شي، په سلهاوو زره انسانان ووژل شي، لکه چې فرانسې په الجزایر کې څو ځله دا ډول جنایت کړی دی، انګلستان خو په ډیرو هیوادو کې ددې جنایت د قهرمانۍ له شرمه ډک مډال پخپله ټنډه ځړولی دی، پرتګال اوس هم لګیا دی په خپلو افریقایي مستعمرو کې وینې تویوي.

همدا راز مونږ ندي لیدلی چې د نړۍ د کوم ملت اوسنی او یا پخوانی تاریخ دې د هغو کارګرانو او بزګرانو مرګ ناروا بللی وي کوم چې په زور او جبر سره د جنګ میدان ته بیول شوي وي، خو اسلام څوارلس سوه کاله مخکې ددې ډول کسانو له وژلو نه څرګنده او په کلکه نهي کړیده، او نه یوازې دا چې په تشریعي لحاظ یې دا خبره کړیده، بلکه د عمل په ډګر کې یې هم ثابته کړیده، ګورو چې د حنین په غزا کې د شریعت خاوند او مبلغ رسول (صلی الله علیه وسلم) د یوې ښځې په

مرګ څومره په غصه کیږي، فورا خپلو قوماندانانو ته خبر لیږي چې د
وړو، ښځو او مزدورانو له وژلو نه ډډه وکړي. او کله چې رسول (صلی
الله علیه وسلم) له خپل رحلت نه څو ورځې مخکې له روم سره د
مقابلې لپاره د اسامه لښکر تیار کړ نو داسې نصیحت یې ورته وکړ:
د ښځو، ماشومانو او په جنګ کې د نه ګډون کوونکو رهبانانو له
وژلو نه ځان وساتئ. ابوبکر صدیق (رضي الله عنه) هم کله چې د
اسامه د همدې لښکر لیږلو امر نافذاوه، نو همدا توصیه یې ورته
وکړه، خالد (رضي الله عنه) هم په عراق کې پخپلو ټولو فتوحاتو کې
همدا توصیې عملي کړې، د ځمکې په کرکیله باندې بوخت دهقانانو
ته یې هیڅ هم نه ویل، د ځمکې په کرکیله باندې بوختو دهقانانو ته
یې هیڅ هم نه ویل، په همدې ترتیب دا کار د اسلامي ټولو لښکرو له
مبادئو او اصولو څخه ؤ، هغوی په هر ځای او هر خت کې دې لوړو
اصولو ته د قدر په سترګه کتل او ورته یې د عمل جامه ور اغوستې
ده، خو له مسلمانانو پرته بل چا او بل لښکر دا لوړ اصول نه پیژندلي
او نه یې ورته احترام کړیدی. دې لوړو اصولو او تقالیدو ته د اسلامي
لښکرو د احترام او درښت اندازه هغه وخت ښه لګیدای شي چې
سړی له صلیبیانو سره د صلاح الدین کړه تر نظر تیر کړي، صلاح
الدین هغوی مات کړل، بیت المقدس یې ترې آزاد کړ، د فتحې او
برې بیرغ یې په لاس کې ونیو، خو د هغوی سپین ږیرو، دیني خلکو،
ښځو، ماشومانو او حتی ډیرو متعصبو جنګ کوونکو ته یې امان
ورکړ، هغوی یې د اسلامې لښکر تر حفاظت لاندې خپلو ټولګیو ته
ورسول، هیڅ راز تکلیف یې ورونه رساوه، خو د صلیبیانو کړه بالکل
ددې په ضد وو هغوی چې کله بیت المقدس ونیو، نو له غدر،

رذالت، وحشت او هر ډول پستۍ نه یې لاس و نه نیو، لومړی
صلیبیانو اعلان وکړ چې د المقدس مسلمانو اوسیدونکوته د سپین
بیرغ اوچتولو په صورت کې امان ورکوي، مسلمانان هم پدې اعلان
تیروتل او د مسجد الاقصی په سر یې سپین بیرغ ودراوه، او ډیر
شمیر هملته سره راټول شول، خو کله چې صلیبیان مسجد اقصی ته
ننوتل ټول موجود کسان یې ووژل، د وژل شوو شمیر اویا زرو
(۷۰۰۰۰) ته ورسید چې زیاتره یې عالمان، پرهیزګاران، ښځې او
ماشومان وو او د صلیبیانو ددې جنایت اندازه د دوی د یوه لیکوال له
هغه لیک نه ښه څرګندیدای شي چې پاپ ته یې ددې جنایت د زیري
ورکولو په خاطر لیکلی او په ډیر ویاړ سره وایي: په کوڅو کې دومره
ویني وبهیدلې چې د صلیبیانو د آسونو تر ګونډو پورې رسیدې.
نن ورځ مونږ دا خبرې د خپلو فاتحو، قوماندانانو او لښکرو پر هغه
تاریخ باندې د ویاړ په خاطر نه کوو د کوم په هکله چې (لوبون) وایي:
(تاریخ له عربي فاتح نه عادل او مهربانه فاتح نه پیژني) بلکه هدف مو
دا دی څرګنده کړو چې مونږ د شلمې پیړۍ له غربیانو او ټولو
دیموکراتانو نه زیات د انسانیت خواخوږي او مرستندویان یوو او دا
غربیان چې اوس د انساني حقوقو، د ماشوم ورځ، د مور ورځ، او څه
..... نه خبرې کوي دا صرف ددې لپاره چې خپل تمدن اوچت وښیي او
مونږ پرې وغولوي هو پدې سره هغه بې عقلان، غبي او پخپل امت او
تاریخ باندې باور نه لرونکي خلک چې ادعا لري دوی زمونږ
روشنفکران دي غولولی شي. امید لرو چې نوی نسل دا ډول دسیسې
وپیژني، پخپل دین او اسلامي لوړ تمدن او تاریخ باندې پوره باوري
وي د غربیانو په وړاندې هسې تسلیم نه شي لکه چې ذلیل او فقیر د

غني او قوي په وړاندې تسلميږي او ځان پتنګ غوندې په اورسيځي او بيله دې چې ښه او بد سره بيل کړي بايد د غربي فکر تسليم او تابع نشي....

علم ثابته کړيده چې اسلام له ټولو اديانو نه غوره دين دی، هغه د انساني فطرت سره موافق او د انساني نيکبختۍ او صلاح ښه ضامن دی، همدا راز تاريخ هم ثابته کړيده چې اسلامي جنګونه دټولو نورو جنګونو په نسبت ډير لوړ او اوچت جنګونه وو، د هغو جنګونو غمونه کم، خير او ګټې يې ډيرې وې، د هدف له پلوه خو د بل چا جنګونه ورسره هيڅ مقايسه کيدای هم نه شي، لنډه دا چې هره ورځ انسانيت ته يو نوی دليل په لاس ورځې، داسې دليل چې شاهدي وايي : اسلام د الله (جل جلاله) دين دی، محمد (صلی الله عليه وسلم) د الله رسول دی، ريښتني مسلمانان د الله (جل جلاله) غوره بندګان او له ټولو خلکو نه غوره او اوچت دي.

((سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ)). (فصلت: ۵۳)

(ډير ژر به مونږ دوی ته خپلې نښانې په آفاتو کې هم وښيو او د دوی پخپلو نفسونو کې هم تر دې پورې چې دوی ته دا خبره څرګنده شي چې دغه قرآن کريم په ريښتيا سره برحق دی آيا دا خبره کافي نده چې ستا رب د هر څه ليدونکی دی)؟

۹- وروسته له هغه چې رسول (صلی الله عليه وسلم) او مسلمانانو په طائف کې له هوازن نه ثقيف ته تښتيدلي او مات شوي خلک تعقيب کړل، او هلته يې څو ورځې محاصره کړل، خو هغوی تسليم نه شول،

رسول (صلی الله عليه وسلم) بيرته مدينې ته راوګرزيد د لارې په اوږدو کې يې د حنين د جګړې غنيمتونه وويشل او ددې غنيمت چې تقريبا شپږ زره ښځې او بې شماره اوښان او پسونه وو، زياته برخه يې د عربو مشرانو ته ورکړه تر څو د هغوی زړونه د اسلام خواته راجلب کړي، قريشو ته يې زياته اندازه مالونه ورکړل، خو انصارو ته يې هيڅ هم ورنکړل، انصار پدې سره خفه شول او لدې غنيمت نه د محروميدو غم يې وښود او ځينو يې وويل: رسول (صلی الله عليه وسلم) له خپل قوم سره يو ځای شو، يعنی اوس مکه او قريش اسلام ته تسليم شول، نو رسول (صلی الله عليه وسلم) مونږ نه يادوي ددې خبرې په اوريدو سره رسول (صلی الله عليه وسلم) انصار راټول کړل، له حمد او ثنا وروسته يې وويل: **((يا معشر الانصار! مقالة بلغتني عنکم، وجدة (عتب) وجدتموها علي فى انفسکم؟ الم تکونوا ضالا فهداکم الله؟ وعالة فاغناکم الله؟ واعداء فالف الله بين قلوبکم؟))**

قالوا: بلى، الله و رسوله امن و افضل.

(اې انصارو! ستاسې يوه خبره ما ته رارسيدلې، ستاسې په زړونو کې زما په هکله ملامتيا شته ده، آيا تاسې ګمراهان نه وئ چې خدای (جل جلاله) درته هدايت وکړ او آيا فقيران نه وئ چې خدای (جل جلاله) بډايان کړئ؟ او آيا پخپل منځ کې سره دښمنان نه وئ چې خدای ستاسې په زړونو کې الفت واچاوه؟ دوی وويل: هو، خدای او رسول احسان کونکی او افضل دی.

ثم قال: ((الا تجيبوني يا معشر الانصار؟)) قالوا: بماذا نجيبک يا

رسول الله ؟ لله و لرسوله المن و الفضل، قال (صلى الله عليه وسلم) : ((اما و الله ، لوشئتم لقلتم فلصدقتم: آتيناک مکذبا فصدقناک و مخذولا فنصرناک، و طريدا فآويناک، وعائلا فآسيناک، اوجدتم يا معشر الانصار في انفسكم في لعاعة (البقية اليسيرة) من الدنيا تالفت بها قوما ليسلموا، وترکتکم الى اسلامکم، الا ترضون يا معشر الانصار ان يذهب الناس بالشاة و البعير، وترجعوا برسول الله الى رحالکم؟ والذي نفس محمد بيده لولا الهجرة لکنت امرءا من الانصار، ولو سلک الناس شعبا(هو الطريق بين جبلين) و سلک الانصار شعبا، لسلکت شعب الانصار، اللهم ارحم الانصار، و ابناء الانصار، و ابناء ابناء الانصار، فبکى القوم حتى اخضلوا (بللوا) لحاهم، وقالوا: رضينا برسول الله قسما وحظا)).

بيايې وفرمايل: ځواب نه راکوئ اې انصارو؟ ويې ويل د څه ځواب درکړو يا رسول الله؟ خداى او رسول افضل او د منت خاوندان دي.

رسول (صلى الله عليه وسلم) وفرمايل: قسم په خداى که وغواړئ چې ووايئ او که ووايئ نو رښتيا وايئ، راته ووايئ چې خلکو دې خبره نه منله مونږ دې تصديق وکړ، چا درسره کومک نه کوو مونږ دې کومک وکړ، چا ځاى نه درکاوه مونږ ځاى درکړ، غم خور دې نه درلود مونږ غم شريکي درسره وکړه، اې انصارو تاسې په هغه لږ او بې ارزښته مال چې ما د خلکو د زړونو د الفت پخاطر هغوى ته ورکړ،

درسونه عبرتونه

تر څو مسلمانان شي، خفه شوي ياست او تاسې مې د خپل دين د قوت له امله پرينښودى، اې انصارو! خوښه مو نده چې خلک له پسه او يا اوش سره لاړ شي او تاسې خپلې مېنې ته له رسول الله (صلى الله عليه وسلم) سره لاړ شئ؟ قسم په هغه خداى (جل جلاله) چې د محمد مرګ او ژوند د هغه په لاس کې دى که هجرت نه واى، نو زه به له انصارو نه يو تن وم، که چېرې خلک په يوه لار لاړ شي او انصار په بله نو زه به د انصارو په لار ځم، خدايه ! په انصارو رحم وکړه، خدايه د انصارو په زامنو او لمسيانو رحم وکړه، خلکو (انصارو) دومره وژړل چې ږيرې يې په اوښکو لمدې شوې او ويې ويل: په رسول الله (صلى الله عليه وسلم) باندې راضي او خوښ يو.

دلته څو داسې مسئلې شته چې تبصره ورباندې کيداى شي:

لومړى: په اسلام کې د جنګي نظام يو جزء د غنيمت مسئله ده، د اسلام دښمنان هم همدا قضيه په اسلامي دين باندې د تور لګولو وسيله نيولې ده وايي چې په اسلام کې هم د جنګ عوامل مادي دي او همدا مادي بواعث دي چې مسلمان سپاهي فداکارۍ او سرښندنې ته هڅوي که داسې نه واى نو له جنګ نه وروسته به د غنيمت په هکله دا وضعه نه وه، او نه به دا دومره خبرې اترې را پيدا کيدلې لکه چې د حنين په جګړه کې تيرې شوې، خو حقيقت دا دى چې هر با انصافه انسان پدې باور لري چې دا ادعاګانې بې اساسه دي، ځکه په اسلام کې د جنګ عوامل معنوي دي او هدف يې د حق حاکميت د ظلم او تيري له مينځه وړل دي دا خبره ډيرو آيتونو او حديثونو په ډيره

ځرګنده توګه سره اعلان کړیده، عجیبه به وي چې یو انسان ځان او ژوند ټول په لاس کې ونیسي، کور او مال د نیستۍ په خوله ورکړي خو لدینه نه یې بیا هم هدف مادي وي؟! مادي مال او متاع که هر څولوی وي خو هیڅکله هم له ژوند سره نشي برابریدلی، ممکنه نده چې مادي اهداف یو څوک داسې سربښندنې او قهرمانۍ ته چمتو کړي کومه چې د اسلام لښکرو ښودلې ده. او نه هم دا ممکنه ده چې د مادي اغراضو غوښتونکي دومره کامیابي لاسته راوړي لکه څومره چې په اسلامي جګړو کې د مسلمانانو په برخه شویده، سره لدې چې د اسلام دښمنان رومیان وو که فارسیان له مادي لحاظه څه وروسته پاتې نه وو نه یې څه کم وو او نه یې هم مادي هیلې څه کمې او سپکې وې، د مسلمانانو د ماتې په صورت کې خو د هغوی ټول مالونه د همدې رومیانو یا فارسیانو وو او هغه وخت هم داسې نه ؤ چې غنیمت ویشل یوازې د مسلمانانو کار ؤ، بلکه دا د ټولو جنګ کوونکو لښکرو کار ؤ، نو ولې همدې اهدافو او هیلو د اسلام دښمنان هم دومره لوړې قربانۍ او قهرمانۍ ته چمتو نه شوای کړی، او ولې هغوی د همدې مادي هیلو او اهدافو په کومک د دومره لویې فتحې خاوندان نه شول کومه چې اسلامي لښکر وګټله؟ اسلامي جنګونه پخپله ډیر داسې شواهد لري چې د هغه چا خبره چې وایي: د مسلمانانو سپاهیانو د فداکارۍ او قهرمانۍ اصلي عامل مادي اهداف او هیلې دي، په کلکه ردوي، وینو چې په بدر، احد، مؤته او نورو غزاګانو کې مسلمان سپاهي یوازې د جنت او شهادت په هیله د جګړې میدان ته ننوزي. د بدر په غزا کې چې رسول (صلی الله علیه وسلم) شهیدانو ته د جنت زیری ورکوي، یو صحابي (رضي الله عنه)

په لاس کې نیولی خرما ایسته غورځوي سمدلاسه د جنګ په لور دانګي او وایې بخ، بخ (واه واه) زما او جنت تر مینځ فقط همدا خرماوې دي، والله چې ډیره لیرې مسافه ده، او بیا تر هغې جنګیږي تر څو د شهادت تاج په سر ږدي، بل یو صحابي (رضي الله عنه) کله چې د احد د جګړې میدان ته راځي وایي: جنت دی، جنت دی، د جنت بوی د احد له غره نه راته نژدې دی.

له فارس سره په جګړو کې مسلمان قوماندان رستم ته څه ښه ویلي دي، هلته چې رستم ورته وایي: زه به درته مال او جامې او پیسې درکړم، جنګ پریږدئ، بیرته خپل وطن ته لاړ شئ، خو مسلمان سپاهي ځواب ورکوي: قسم په خدای (جل جلاله) چې مونږ ددې لپاره نه یو راوتلي، مونږ ددې لپاره راوتلي یو چې تاسې د بندګانو له غلامۍ نه آزاد کړو او د قهار خدای (جل جلاله) بندګۍ ته موتسلیم کړو، که تاسې اسلام راوړئ مونږ بیرته در نه ځو، ستاسې ملک هم ستاسې لپاره دی، ستاسې ځمکې ستاسې دي، پدې شیانو کې مونږ درسره څه جنجال نلرو. آیا ربښتیا دا د یوه داسې ټولګي ځواب دی چې په غنیمت، مال او ځمکه پسې وتلی وي؟ خو که څوک ددې باطلو ادعاګانو (چې وایې د اسلامې جنګونو سبب مادي دی) د اثبات لپاره د حنین له غزا وروسته د غنیمتونو د ویش په هکله پیښه شوې واقعه او دې خوا ته د جنګیالیو توجه او د انصارو خفګان دلیل ونیسي نو دا په حقیقت کې د جنګ او جنګ کوونکو له واقعیت نه سترګې پټول دي، ځکه د مال خوا ته کاږه کسان ټول نوي مسلمان شوي وو، اولا تر اوسه هغوی په اسلامې بټې کې د پخوالي هغې درجې ته نه وو رسیدلي کوم چې نور مسلمانان پکې واقع وو او ثابته

ده چې ابوبکر صدیق، عمر فاروق، عثمان غني، علي، عبدالرحمن بن عوف، طلحه، زبیر او نورو عزتمندو اصحابو (رضي الله عنهم) د مال او غنیمت خوا ته هیڅ فکر هم نه ؤ، او هغه څه چې له انصارو نه پېښ شول هغه یوازې د ځینو خبرې وې چې د جنګ دحاصل د ویش او د ځینو جنګیالیو په ځینو نورو باندې د بهترۍ په هکله یې کړې وې او دا د بشري فطرت له مخې په هر وخت کې او د هر ځای په خلکو کې پېښې شوې او پېښیږي او دا هغه څه ؤ چې هر انسان یې په دېته ورته شرایطو کې کوي.

له الهي رضا، ثواب او جنت سره د انصارو مینه او رسول (صلی الله علیه وسلم) ته د هغوی کامل اطاعت او تسلیمي د هغوی له هغو اوښکو نه ښه څرګندیږي کومې چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د خطبې په اوریدو سره تویې کړې. رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته ویلي ؤ اې انصارو خوښه مو نده چې خلک له پسه یا اوښ سره لاړ شي او تاسې له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) سر خپل ځای ته ستانه شي، د هغه چا په هکله چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) ملګرتیا، یې په ټولو مالونو غوره بللې وي، ددې خبرې کول ډېره بې انصافي ده چې ګویا هغوی د مالونو او منصبونو پخاطر جهاد کاوه. دا هیڅ معنی نلري چې وویل شي اسلام ولې غنیمت د جنګ کوونکو حق ګرزولی او ولې یې د نننۍ زمانې په شان د دولت حق ندی ګرزولی؟ ځکه دا ډول خبرې کول په حقیقت کې د خلکو له طبیعت او په هغه زمانه کې له جنګي تقالیدو نه سترګې پټول او غفلت دی، هغه وخت یوازې اسلامي لښکر نه ؤ چې غنیمتونه به یې د خمس (پنځمې) له ورکړې وروسته د سپاهیانو ترمینځ ویشل، بلکه هغه وخت ټوله

لښکرو همداسې کول او که چېرې نن کوم مجتهد دا وواییې چې باید اوس غنیمتونه دولت ته ورکړل شي، نو ګمان کوم چې دا خبره یې د اسلامي اصولو له روح نه ډېره لیرې نده.

دوهم: نویو مسلمانانو ته له غنیمت نه د زیاتې برخې په ورکړه کې لوی حکمت پروت دی او دا ښیي چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د خلکو په حال او طبیعت ښه پوه، او د ډېر پراخ نظر درلودونکی ؤ. بیشکه هغه کسان چې تر هغې پورې له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره جنګیدل او مکې تر فتحې یې د هغه پاک دعوت نه ؤ منلی او هغه کسان چې د جګړې په پیل کې یې د مسلمانانو د ماتې له امله تشویش ښکاره کړی و، ددې وړ وو چې زړونه یې باید د اسلام خواته راوکښل شي، تر څو له مادي پلوه هم هغوی ته د اسلام افضلیت ثابت کړای شي او ورته وښووله شي هغه مالونه چې دوی یې له مسلمانانو سره جنګونو ته هڅول په اسلام کې نه ضایع کیږي. او دا هم څرګنده ده چې هغوی د قوم مشران وو او د خپل زعامت د ساتلو لپاره یې له اسلامي دعوت سره جګړې کړې وې، نو کله چې اسلام د دوی دا باطل شوکت ورمات کړ او مکه فتحه شوه، نو بیا ددې امکان موجود ؤ چې هغوی ددې برې په نسبت د خپلې ماتې له امله عقده من شي او څرنګه چې اسلام د هدایت او اصلاح دین دی او د خپل حاکمیت لپاره د زور او جبر لاره نه نیسي، بلکه د نورو ټولو نظامونو بر خلاف خپل حاکمیت د زړونو او عقلونو د تسلیمیدلو له لارې قائموي او دا ضروري بولي چې یو څوک باید د عقل له تسلیمۍ او قناعت نه وروسته اسلام ومني، د زور او جبر لاره د دین لاره نده، نو اوس که چېرې مال او پیسې د ځینو زړونو د اصلاح او هدایت سبب

کيږي نو د حکمت په حکم دې ورته مال او پيسې ورکړای شي، لکه چې رسول (صلی الله عليه وسلم) هم همدا کار کړيدی.
الله (جل جلاله) ښه عالم ؤ چې دا په عربې ټاپو وزمه کې بريالی شوی دعوت به د نړۍ ختيځ او لويديځ ته غزيږي، نو په کار ده چې ددې لوی امر د اجراء لپاره ټول عرب تيار شي، ټول بايد ددې رسالت وړلو ته اوږه کيږدي، او پدې لاره کې سربښندنې ته چمتو شي، او کله چې پدې ناچيزو مالونو سره د هغوی د مشرانو زړونه صاف، او اصلاح کيږي او دا مال يې د دعوت د نور وړانګې دماغونو ته رسوي او هغوی د دعوت منلو او ورڅخه دفاع کولو ته چمتو کوي، لکه چې همداسې وشول، رسول (صلی الله عليه وسلم) هغوی خوښ کړل، نو د همدې مشرانو له زړونو څخه د اسلام او دعوت په نسبت ټوله عقده او کينه ووتله او کله چې اسلامې لښکر د ځمکې پر مخ د اسلامي نور د خورلو لپاره تياري نيوله او پر ملا يې د همت پټکی تاړه، تر څو خلک له تورو تيارو نه اسلامي رڼا ته وباسي، نو همغه وخت عربي ټاپو وزمه ټوله ددې تاريخي کارنامې د ادا کولو لپاره په کامله توګه تياره او آماده وه او همغه په مال راضي شوي مشران هم کلک ورسره ولاړ وو، تاريخ په اسلامې فتوحاتو کې د هغوی ډيرې نيکې کارنامې، ښه دريزونه او مهم رول ذکر کړيدی او له همدې خلکو نه ځنې داسې هم شول چې په وروستيو وختو کې يې اسلامې بيرغ له عربي ټاپو وزمې نه د باندې هم اوچت کړ او په همغه ځايونو کې يې د اسلامې ستنو په درولو او د اسلامې قيادت د تسلط پيدا کولو په لار کې مهم رول ادا کړ.
دې مجاهدينو ته دا خبره چې ګويا هغوی په پيل کې په مال راضي

کړای شوي وو او ياپې د مکې له فتحې نه وروسته اسلام راوړی کوم ضرر او زيان نه شي رسولای، او نه هم دا د عيب خبره ده، ځکه ډير وروستني مخکينې را لاندې کوي، کمزوري هم د پياوړي ثواب او فضيلت ګټلی شي او ډير داسې هم پيښيږي چې يو چا کار په اخلاص نه وي شروع کړی، خو د کار په جريان کې اخلاص پيدا کوي. حسن (رحمة الله عليه) وايي: مونږ علم د غير الله لپاره غوښته، خو هغه خاص د خدای (جل جلاله) لپاره شو، بل چا داسې ويلي دي: علم مو غوښت خو نيت راسره نه ؤ وروسته نيت هم راسره ملګری شو د متاخرينو لپاره همدا کافي ده چې خدای (جل جلاله) ورته د خير او حسنی زيری ورکړی:

((...لا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَنْ أَنْفَقَ مِنْ قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَاتَلَ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِنَ الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدُ وَقَاتَلُوا وَكُلاًّ وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ)). (الحديد: ١٠)

(له تاسې نه چې کوم کسان له فتحې نه وروسته مالي لګښت او جهاد وکړي هغوی هيڅکله له هغو خلکو سره نشي برابريدای چې له فتحې نه مخکې يې مالي لښګت او جهاد کړيدی د هغو درجه په وروسته وخت کې له مالي لګښت کوونکو او جهاد کوونکو څخه ډيره ستره ده اګر که الله له دې دواړو سره د نيکۍ وعده کړيده او څه چې تاسې کوئ الله ورڅخه خبر دی).
دريم- د غنيمت له مالونو نه د محروميدو په سبب د انصارو له خفګان نه وروسته د بيرته خوشالولو پخاطر د هغوی راټولول او ورته خطبه ويل د رسول الله (صلی الله عليه وسلم) د سياسي بصيرت او ښه

تدبير او كاملو اخلاقو يو بل قوى دليل دى. رسول (صلى الله عليه وسلم) چې كله د انصارو له خفګان او خبرو نه خبر شو، سمدلاسه يې د هغوى د رضا كولو او خوشالولو هلې ځلې پيل كړې، ټول انصار يې راټول كړل او خپل حكيمانه نصيحت يې ورته وكړ سره لدې چې رسول (صلى الله عليه وسلم) ښه پوهيده چې انصار زياته مينه ورسره لري او اطاعت ته يې پوره تيار دي او د الله (جل جلاله) په لار كې يې ډيره مالي او ځاني قرباني وركړيده، ان تردې چې هلته ددې خبرې هيڅ احتمال هم نه ؤ چې د دوى نه داسې كاروشي چې د ايمان په كمزورۍ دلالت وكړي او دا كار بيا دوى د الله (جل جلاله) او رسول (صلى الله عليه وسلم) په قهر اخته كړي، خو بيا هم رسول (صلى الله عليه وسلم) دا بهتره وګڼله چې د هغوى له فكرونو نه ددې موضوع په هكله ټول شكونه لرې كړي. دا په حقيقت كې دومره لوړه لاره او طريقه ده چې بايد هر قائد او رهبر ددې سنتو په پيروۍ سره له خپلو پيروانو سره همدا ډول كړه وكړي، ځكه دښمنان تيار په كمين كې ناست دي كوښښ كوي چې داسې يوه خبره پيدا كړي چې د قائد او عسكر تر مينځ بيلتون پرې راولي، شيطان لعين خو چې څومره مكار او فريبكار دى تل ددې ډول فتنو هڅه كوي نو مشران بايد پخپلو پيروانو باندې له پوره باور درلودلو سره سره د هغوى د خوشال او قانع ساتلو ډير خيال وساتي.

وګوره رسول (صلى الله عليه وسلم) د انصارو د خوشالولو او قناعت لپاره له څومره حكيمانه او مؤثر اسلوب نه كار واخيست، لومړى يې هغوى ته د الله د رحم او كرم يادونه وكړه او ورته ويې ښوول چې الله په هغوى لوى فضل كړى چې هغوى اوس له ګمراهۍ نه هدايت ته اوله

دښمنۍ نه اخوت ته راوتلي دي او بيايې د هغوى فضيلت ته اشاره وكړه او د اسلامي دعوت په لاره كې يې له هغه (صلى الله عليه وسلم) سره په سختو شرائطو كې د هغوى مرسته ياد كړه، تر څو هغوى زر پدې قانع شي چې ددې سعادت او هدايت په مقابل كې دا ټول مالونه هيڅ دي او همدا راز پدې خبرو يې ورته د دوو نورو كارونو تاييد وكړ: لومړى دا چې هغه (صلى الله عليه وسلم) د خپل قوم طرفداري نده كړې او نه يې انصار هير كړيدي لكه چې له هغوى نه ځينو داسې فكركاوه او بله دا چې انصار يې د غنيمت له مال نه ځكه بې برخې كړل چې رسول الله (صلى الله عليه وسلم) د هغوى په ايماني قوت او له الله (جل جلاله) او رسول (صلى الله عليه وسلم) سره د هغوى په زيات محبت باندې پوره ډاډه ؤ، قسم دى چې د سابقينو مخلصينو او د خداى د رضا د غوښتونكو د خوشالولو لپاره لدښه لوړه او اوچته لاره او طريقه هيڅ چيرته هم نه شي موندل كيداى، نو د الهي رحمت باران دې وي په داسې قائد او ستر پيغمبر، هغه پيغمبر چې الله يې په هكله فرمايي:

((وَإِنَّكَ لَعَلى خُلُقٍ عَظِيمٍ)). (القلم:٤) (او بيشكه ته د لوړو اخلاقو مرتبه لرې)

۴- څلورم – د رسول (صلى الله عليه وسلم) لدې لارښوونې وروسته د انصارو موقف د هغوى د ايماني قوت، د زړه نرمۍ، او الهي رحم او كرم پوره پيژندنې ښه څرګندوى دى. انصارو پدې قناعت او كلك ايمان درلود چې د دوى د جهاد، نصرت او تائيد سبب يوازې الهي كرم او د رسول (صلى الله عليه وسلم) مهرباني ده او دوى دا هم ياده

کړه که چېرې د الله رحم او اراده نه وی نو دوی به هدایت نه ؤ موندلی او که چېرې رسول (صلی الله علیه وسلم) نه وی نو د دوی زړونه او سترګې به نه وای رڼا شوې او که چېرې اسلام نه وی نو بیا به هم الله (جل جلاله) دوی له نفاق څخه نه وو خلاص کړي او نه به یې وینې ساتلې شوی وی، او نه به د یهودو له غلامۍ نه اسلامي عزت ته رسیدلی وی. بیا هغوی رسول (صلی الله علیه وسلم) ته د هر ډول قربانۍ وعده ورکړه او کله چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ورته د رحمت دعا وکړه او له الله (جل جلاله) نه یې سوال وکړ: اې خدایه ته په دوی، د دوی په زامنو او لمسیانو رحم وکړه، نو پدې وخت کې له ډیرې خوشالۍ نه د هغوی اوښکې وبهیدې په دې یې الهي شکرانې ادا کولې چې رسول (صلی الله علیه وسلم) ورباندې څومره شفقت لري او له الله نه ورته څومره د رحمت سوالونه کوي، نو لدېنه به نور د ایماني قوت او ریښتینولي څه وي او لدې مینې نه به بله کومه مینه د ایمان قوي دلیل وي؟ الله (جل جلاله) دې له هغوی نه راضي شي، یاد یې د همیشنی وي خدای دې مونږ له دوی سره یو ځای په جنت کې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په لیدو مشرف کړي، الله (جل جلاله) دې مونږ او دوی ټول له الهي نعمت نه د برخه لرونکو خلکو په ډله کې چې انبیاء (علیهم السلام) صادقان، شهیدان، او مقربین دي وشمیري. (امین)

په آخر کې یو ځل بیا وایم چې د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) او انصارو تر مینځ دا ټول مواقف او پیښې باید د هر داعي د لارې مشال او د هر زده کوونکي په ذهن کې انځور وي، ځکه دا د ایمان د قوت سبب کیږي او له رسول (صلی الله علیه وسلم) او ملګرو سره یې (رضي

درسونه عبرتونه

الله عنهم) د مینې او محبت طوفان راپاروي، زړه د هغوی په مینه ډکوي، الله (جل جلاله) دې پر هغوی ټولو رحم او کرم وکړي.

ب: د بتانو ماتول

له نوح (علیه السلام) نه وروسته د انبیاؤ (علیهم السلام) پلار ابراهیم (علیه السلام) پخپل قوم کې له بت پرستۍ سره داسې مقابله وکړه چې مشرکینو یې د سیځلو اراده وکړه، لکه چې قرانکریم حکایت کوي کله چې ابراهیم (خلیل الله) مکې ته لاړ نو خپل زوی اسماعیل (علیه السلام) یې له خپلې مور سره یو ځای هلته پرېښود. اسماعیل (علیه السلام) ځوان شو نو دواړو کعبه شریفه جوړه کړه، تر څو هلته د خدای (جل جلاله) عبادت وشي، خلک یې حج وکړي، د اسماعیل (علیه السلام) اولاده زیاته شوه او مورخینو دده اولاده د مستعربه عربو په نامه نومولي دي. دې خلکو ډیره زمانه د بتانو عبادت نه پیژانده، خو وروسته به چې هرچا له مکې نه د باندې سفر کاوه، ارو مرو به یې د حرم شریف له تیږو نه یوه تیږه د احترام او تکریم پخاطر له ځان سره وړه، او هر چیرته به یې چې واړول نو دا تیږه به یې کیښوده او د کعبې په شان طواف به یې ورڅخه کاوه، دي کار تر هغې پورې دوام درلود تر څو (عمرو بن لحي) د بتانو عبادت ور ووړ او دا د ځینو په قول د محمد (صلی الله علیه وسلم) له بعثت نه (۵۰۰) کاله مخکنۍ خبره ده. نوموړی (عمرو بن لحي) لومړنی کس دی چې اسماعیلي دین یې بدل کړی. نوموړی له مکې نه د جرهم د قبیلې له ایستلو وروسته د کعبې ساتونکی شو، خو څه موده وروسته سخت

ناروغ شو، چا ورته وویل چې د شام په بلقاء نومي ځای کې یوه حمه (چینه) ده (چې اوس هم حمه ورته ویل کیږي) که هلته ورشي نو روغ به شي، عمرو هلته ورغی، غسل یې پکې وکړ او روغ شو او هملته یې ولیدل چې د هغه ځای اوسیدونکي د بتانو عبادت کوي پوښتنه یې وکړه دا څه دي؟ هغوی ورته وویل: مونږ له همدې بتانو نه باران او پر دښمنانو بری او غلبه غواړو. عمرو د یوه بت سوال ورنه وکړ، هغوی یې سوال ومانه او یو بت یې ورکړ، ده بت له ځان سره مکې ته راوړ او کعبې ته یې نژدې ودراوه، پدې ډول په عربي ټاپو وزمه کې د بتانو عبادت پیل او رواج شو، او دومره زیات خور شو چې هر چا به پخپل کور کې یو بت درلود چې عبادت به یې ورته کاوه، او کله به چې څوک په سفر تله، نو په کور کې به یې آخرینی کار او له سفر نه له راستنیدو وروسته لومړنی کار به یې د بت مسحه کول وو.

په عربو کې د بت پرستۍ مینه نوره هم زیاته شوه، چا به د بیت او چا به د بت عبادت کاوه او که به چا د بت او بیت جوړولو وس نه درلود، نو بیا به یې د حرم شریف په مخکې یوه تیږه ودروله او د بیت الله په شان به یې طواف ورنه کاوه، کوم کس به چې سفر وکړ او چیرته بل ځای به یې واړول نو خلور تیږې به یې واخیستې او تر ټولو تیږو بهتره به یې د ځان رب وبلله او پاتې درې نورې به یې د دیګ لپاره نغری کړې او کله به چې تللو نو رب او نغری ټول به یې پریښودل او چې بل ځای به یې واړول نو بیا به یې همدا کار کاوه.

عربو درې لوی بتان درلودل چې ډیر احترام یې ورته درلود او د هغوی حج به یې کاوه، مالونه به یې ورته حلالول، طواف به یې ورنه کاوه، لومړنی یې ((مناة)) نومیده چې د مکې او مدینې تر مینځ د قدید

نومي ځای د مشلل په ناحیه کې د بحر په غاړه اینښودل شوی ؤ، ټولو عربو ددې بت ډیر احترام درلود خو اوس او خزرج یې له نورو نه ډیر درناوی کاوه او کله چې رسول (صلی الله علیه وسلم) د هجرت په اتم کال د مکې د فتحې په لور روان شو، علي (رضي الله عنه) هم بت دړې وړې کړ او څه شي چې ورسره اینښی ؤ هغه یې رسول (صلی الله علیه وسلم) ته راوړل، پدې شیانو کې دوی تورې هم وې چې د غسان قبیلې مشر حارث بن ابي شمر الغساني دې بت ته هدیه کړې وې او دا همغه حارث ؤ چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) خط وړونکی قاصد (شجاع بن وهب الاسدي رضي الله عنه) یې په شهادت رسولی ؤ او له ده نه پرته د رسول (صلی الله علیه وسلم) بل هیڅ یو قاصد هم ندی وژل شوی.

دوهم بت یې ((لات)) نومیده چې په طائف کې اینښودل شوی ؤ او دا یوه لویه څلور کنجه پربنه (ډبره) وه، قریشو او ټولو عربو زیات احترام ورته درلود او کله چې رسول صلی الله علیه وسلم مکه فتحه کړه او بیرته مدینې ته ستون شو، هلته ورته د ثقیف وفد راغی او له رسول الله (صلی الله علیه وسلم) نه یې سوال وکړ چې دا بت (لات) تر دریو نورو کالو پورې مات نکړي، خو رسول صلی الله علیه وسلم) دا سوال ونه مانه، هغوی د دریو کالو دا موده کموله، خو رسول صلی الله علیه وسلم نه منله تر څو یوې میاشتې ته راکوز شول، خو بیا هم رسول (صلی الله علیه وسلم ونه منله.

ابن هشام وایي چې دوی ددې غوښتنې توجیه داسې کوله چې ګویا دوی غواړي ددې بت په جوړ پریښوولو سره د قوم جاهله طبقه، ښځې او ماشومان اسلام قبلولو ته اړباسي او اوس به دا غوره نه وي چې د

بت په ماتولو سره خپل قوم حیران دریان کړي، خو رسول (صلی الله علیه وسلم) دا ونه منله او سمدلاسه یې ابو سفیان بن حرب او مغیرة بن شعبة ته امر وکړ چې لاړ شي او دا بت (منات) هم دړې وړې کړي کله چې مغیرة په بت ګزارونه شروع کړل، د ثقیف ښځې راووتې او په ډکو سترګو یې ویل:

لتبکین دفاع　　　　اسلمها الرضاع
لم یحسنوا المصاع

او له دې نه یې مراد دا ؤ چې افسوس د هغه شي په حال چې له مونږ نه به یې دفاع کوله، دښمنان به یې رانه شړل او بلاګانې (مصیبتونه) به یې رانه لیرې کولې، هی، هی، اوس هغه دړې وړې کیږي، خلکو ورانۍ ته وسپارل، دفاع یې ورنه ونه کړه او د دفاع پخاطر یې تورې پورته نکړې.
دریم بت (عزی) نومیده، چې له مکې نه عراق ته د تلونکې لارې ښې لاس ته پروت ؤ، قریشو خاص احترام ورته درلود تر دې حده چې کله قرانکریم را نازل شو او دا ټول بتان یې ردول او ټکول، نو دا په قریشو ډیره سخته تمامه شوه، او کله چې ابو احیحه (سعید بن عاص بن امیة بن عبدشمس بن عبد مناف) د مرګ په بستره کې ناروغ پروت ؤ، ابو لهب یې پوښتنې ته ورغی که ګوري چې ابو احیحه ژاړي، ابو لهب ورته وویل: ولې ژاړې؟ هغه ورته وویل: له مرګه نه ژاړم، بلکه لدې ژاړم چې ویریږم که زه مړ شم نو د عزی عبادت به پریښوول شي، ابو

لهب ځواب ورکړ: قسم په خدای چې د عزی عبادت ستا په ژوند هم ستا پخاطر ندی شوی، او نه به له تا وروسته ستا د مرګ په وجه د هغه عبادت پریښوول شي، ابو احیحه ورته وویل: اوس پوه شوم چې زما خلیفه شته: ... د عزی په عبادت دا ټینګار یې ډیر خوښ شو. د فتحې په ورځ رسول (صلی الله علیه وسلم) خالد بن ولید ته امر وکړ چې دا بت (عزی) مات کړي، خالد (رضي الله عنه) چې کله ورغی د بت پرستار یا منجور (دبیه بن حرمي الشیباني) وویل:

اعزا شـــدي شدة لا تکذبي　　　　علی خالد القی الخمار و شمري

فانک الا تقتلی الیوم خالدا　　　　تبـــوئي بذل عاجل و تنصري

نو خالد (رض) ورته وویل:

یاعزی کفرانک لا غفرانک　　　　اني رایت الله قد اهانک

هغوی داسې ګمان کاوه چې ګویا یوه حبشي ښځه وه چې ببر ویښتان یې ؤ، لاس یې په غاړه ایښی ؤ او د هغې ونې په د ننه کې وه کوم چې خالد (رضي الله عنه) پرې کړه چې په همدې شکل ورنه راښکاره شوه او هغه ووهله او سر یې ورمات کړو که ګوري چې سکاره غوندې یو شي ؤ، خالد چې کله رسول (صلی الله علیه وسلم) ته د امر پځای راوړلو خبر ورساوه نوهغه (صلی الله علیه وسلم) وفرمایل:
((تلک العزی، و لا عزی بعد ها للعرب، اما انها لن تعبد بعد الیوم)).(همدا عزی دی، له دې وروسته به د عربو لپاره بل عزی نه وي، او له نن نه وروسته به یې په هیڅ صورت سره هم عبادت ونشي).

دا ؤ د عربو مشهور بتان چې قرآنکریم یې داسې یادونه کوي:
((**أَفَرَأَيْتُمُ اللاَّتَ وَالْعُزَّى * وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ الأُخْرَى**)). (النجم: **۱۹ / ۲۰**) (اوس لږ ووایاست، تاسې کله لیدلي دغه لات او دغه عزی او دریم دغه بل بت منات).

د مکې د فتحې په ورځ چې کله رسول (صلی الله علیه وسلم) بیت حرام ته ننوت ویې لیدل چې هلته د ملائکو عکسونه دي او ویني چې مشرکینو د ابراهیم (خلیل الله) عکس هم ایستلی چې په لاس کې یې ازلام (تفسیر ته دې مراجعه وشي) (غشې دي او ویش پرې کوي نو یې وفرمایل: ((**قاتلهم الله جعلوا شیخنا یستقسم بالازلام ما شان ابراهیم و الازلام**)). (خدای د دوی هلاک کړي، زمونږ شیخ یې داسې ښوولی چې په ازلامو (غشو ویش کوي، د ابراهیم له ازلامو سره څه کار دی).

الله تعالی فرمایي:
((**مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيّاً وَلا نَصْرَانِيّاً وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفاً مُسْلِماً وَمَا كَانَ مِنْ الْمُشْرِكِينَ مَا كَانَ إِبْرَاهِيمُ يَهُودِيّاً وَلا نَصْرَانِيّاً وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفاً مُسْلِماً وَمَا كَانَ مِنْ الْمُشْرِكِينَ**)). (آل عمران: **۶۷**)
(ابراهیم(خلیل الله) نه یهودي و او نه نصراني، بلکه هغه خو یو لوري ته مخ اړوونکی مسلمان و او هغه هیڅکله له مشرکانو څخه نه و).

بیایې دا ټول عکسونه راوغورځول، امر یې وکړ چې دا ټول رنګ بنګ شي ټول یې وران کړل، ابن عباس (رضي الله عنهما) فرمایي: د مکې د فتحې په ورځ رسول (صلی الله علیه وسلم) پخپله راحله سپور مکې

ته ننوت، طواف یې پیل کړ پداسې حال کې چې د بیت الله په شا او خوا کې بتان ایښودل شوي وو، رسول (صلی الله علیه وسلم) په لاس کې د قضیب (یوه قسم ونه ده) په لرګي اشاره کوله او ویل به یې:
((**وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً**)).(الاسراء: **۸۱**)
(او اعلان وکړه چې ((حق راغی او باطل له مینځه لاړ، بیشکه چې باطل له منځه تلونکی دی)). د بت سرته به یې چې اشاره وکړه سره په تندي به را واوښت او که به یې پښو ته اشاره وکړه نو پښې به یې په سر شوې او نسکور به شو، پدې ترتیب سره ټول بتان را چپه شول.

د مکې د فتحې لاڅو میاشتې نه وې تیرې شوې چې د عربي جزیرې ټول بتان نسکور شول او بت پرستان ورک شول، ځکه خلک ټول په حقیقت پوه شول او له خپل پخواني عبادت نه به ډیر خجالت وو ویل به یې جهل خومره راباندې زور شوی ؤ چې د بې واکه او بې حسه تیږو عبادت به مو کاوه.

د اسلامي دعوت لومړنی کار دا ؤ چې بتان یې وټکول، خلکو ته یې د هغوی حقیقت وښوده، د هغې د عبادت ضررونه یې په ګوته کړل او د رب العالمین د عبادت لور ته یې بلنه پیل کړه، خو عربي جزیرې او په سر کې یې قریشو ددې دعوت مخالفت وکړ او دا یې یو نوی او عجیب غوندې شی وباله :
((**أَجَعَلَ الآلِهَةَ إِلَهاً وَاحِداً إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عُجَابٌ**)). (ص: **۵**)
(آیا ده د ټولو خدایانو پر ځای فقط همدا یو خدای وګرځوه؟ دا خو ډیره د تعجب وړ خبره ده)

د عربو ټاپو وزمه د اسلامي دین په راپیدا کیدو سره یو ځل وخوځیده او د باطل لښکر په خپل ټول توان سره ددې کوښښ وکړ چې دا نوی دین ختم کړي، د دعوت قائد او د الله (جل جلاله) رسول (صلی الله علیه وسلم) هم له مینځه یوسي، خو له (۲۱) کالو مسلسل جنګ او کشمکش نه وروسته الهي نصرت او بری د رسول (صلی الله علیه وسلم) په برخه شو، د بت پرستۍ مرکز یې فتح کړ، باطل خدایان (بتان) یې دړې وړې کړل، ټول باطل قوتونه مات شول او دا ثابته شوه چې ټولې شیطاني دسیسې لکه د اوبو په مخ لیکې وي او بس. آیا عقل دا منلی شي چې دا دومره لوی بری او فتحه دې په دومره لږ وخت کې لدې دومره لږو امکاناتو سره چې حتی رسول (صلی الله علیه وسلم) د دعوت په پیل کې یوه ملګری هم نه درلود له الهي نصرت پرته تر سره شي؟! نه کله هم نه، که الهي نصرت او تائید نه وای نو بیا به دا فتحې یوه هم نه وه. ((...وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى...)). (الانفال: ۱۷)

(او تا و نه ویشتل بلکه الله وویشتل).

محمد بن عبدالله (صلی الله علیه وسلم) د عربو پنځه سوه کلنه بدبختي او فکري بې لارې ختمه کړه، عربي عقل یې د بت پرستۍ او نورو خرافاتو له منګلو خلاص کړ، عربي کرامت یې د بت پرستۍ له ذلت نه را اوچت کړ او د همیشني یاد دروازې یې د هغوی په مخ پرانیستې تر څو بیا ورنه هیر نه شي رسول (صلی الله علیه وسلم) څومره رښتیا ویلي دي: ((لا عزی بعد ها للعرب اما انها لن تعبد بعد الیوم)).(عرب به لدینه وروسته عزی ونلري، هیڅکله به یې عبادت ونه شي)

د عربو د ټاپو وزمې خلکو نور تر ابده بت پرستي پریښوده، نور نو عربي عقل ځوان شو او بیا به د کوچینوالی دور ته بیرته نه راګرزي، هغه طفولیت چې انسان دومره ټیټ کړي چې د یوې بې واکه، بې غوږو او بې سترګو تیږې په مخ کې په سجده پریوزي. د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) تر رحلت وروسته ډیر جنګونه او فتنې شویدي ، ځینو د نبوت ادعاګانې وکړې، ځینو نورو د قرآنکریم مخالفت وکړ، دا هر څه وشول خو چا ندي اوریدلي چې یو عرب دې بت پرست شوی وي؟ او دا هم ځکه چې محمد (صلی الله علیه وسلم) د هغوی عقل روښانه کړی او د هغه رسالت هر څوک په حقیقت پوه کړیدي او همدا وجه ده چې د دنیا تر آخره په هر عرب باندې د رسول (صلی الله علیه وسلم) زیات احسانونه دي، ځکه همده (صلی الله علیه وسلم) دوی آزاد کړل، حقیقت یې وروښود او د نورو قومونو د هدایت کولو شرف یې هم ور په برخه کړ الله فرمایي:

((هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الأُمِّيِّينَ رَسُولاً مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمْ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلاَلٍ مُبِينٍ)).(الجمعه: ۲)

(همغه ذات دی چې په امیانو کې یې پیغمبر پخپله له همغوی نه راپاڅاوه چې هغوی ته د هغه آیتونه اوروي، د هغوی ژوند سپیڅلی کوي او هغوی ته د کتاب او حکمت ښوونه کوي پداسې حال کې چې لدینه مخکې هغوی په څرګنده ګمراهۍ کې غورځیدلي وو).

ج- د تبوک غزا ،درسونه او پندونه يې

١- ددې غزا سبب دا ؤ چې د روم امپراطور (هرقل) په شام کې ډېرې لښکرې ځای په ځای کړې او د یوه کال آذوقه (خوراک) يې ورته برابر کړې و، عربي قبيلې لکه: لخم، جزام، غسان، او عامله يې هم له حان سره درولې وې، ټول سره يو ځای شول بيايې مخکښان بلقاء نومي ځای ته را وړاندې شول. کله چې رسول (صلی الله علیه وسلم) لدې واقعی نه خبر شو خلکو ته يې د تبوک په طرف د تللو لپاره د تيارۍ حکم وکړ او له بډايانو نه يې د مالي مرستې غوښتنه وکړه .

دا واقعه د اسلامي جګړې طبيعت او هويت څرګندوي، او دا ښيي چې اسلامي جګړه د يوه تجاوز ګر، ويروونکي او د وينو د تږي جګړه نده بلکه دا د دين او وطن د دفاع او تجاوز ګر د لاس لنډولو او د فساد د ټغر ټولولو پخاطر جګړه ده، دا خبره قرآنکريم څو ځايه په ډاګه کړيده او مونږ هم په اسلام کې د جنګ رواکولو اسباب مخکې ذکر کړل او له جنګ نه د اسلام هدف او لار مو هم واضح کړه، او د روميانو له وتلو او جګړې ته له تيارۍ نه وروسته جنګ ته د رسول (صلی الله علیه وسلم) آمادګي زمونږ د خبرو تائيد کوي.

دا چې د مسلمانانو خلاف ځنې عربي قبيلې له روميانو سره ودريدلې نو دا پدې دلالت کوي چې دغو خلکو اسلام نه ؤ پيژندلی او دا يې نه وه درک کړې چې اسلام ټول بشريت په عامه توګه او عرب په خاصه توګه له هر ډول غلامۍ او ذلت نه آزادول غواړي او که چېرې هغوی پدې پوه وای نو کله به هم د خپل قوم د مسلمانانو په خلاف له

روميانو سره نه وو يو ځای شوي.

٢- رسول الله (صلی الله علیه وسلم) دې جګړې ته د آمادګۍ امر پداسې وخت کې صادر کړ چې له يوې خوا ډېره ګرمي وه او له بلې خوا د ميوو ټولولو وخت ؤ. د الهي حکمت له مخې دې جګړې ښه او بد سره بيل کړل پدې معنی چې ريښتينو مؤمنانو نه ګرمۍ ته وکتل او نه سختۍ ته او نه له ميوې نه محروميو ته، بلکه په پوره خوشالۍ يې د رسول (صلی الله علیه وسلم) امر ته لبيک ووايه، خو منافقان هسې د خوشي عذرونو په وړاندې کولو سره په کورونو کې پاتې شول، او پدې سره يو ځل بيا سختۍ او مشکلاتو ريښتوني له دروغجنو نه بيل کړل الله (جل جلاله) څومره ښه فرمايلي دي: ((الم (١) أَحَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لا يُفْتَنُونَ (٢) وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ)). (العنکبوت: ١-٣)

(پداسې حال کې چې مونږ هغه ټول خلک آزمويلي دي چې له دوی نه مخکيني تير شويدي الله خو به هرو مرو دا ګوري چې ديښتيني څوک دي او دروغجن څوک).

حقيقت داسې دی چې هر دعوت او امت هغه وخت په ښنو دريدای شي چې ليکې يې له منافقينو او دروغجنو ملګرو څخه پاکې شي او هر چا دا منلې ده چې د سختيو او کړاوونو مقابله يوازې هغه څوک کولای شي چې ريښتوني اراده، پاک نيت او قاطع دريز او کلکه عقيده ولري او ډيره ځله داسې پيښنه شويده چې ضعيف النفس او دروغجنو لاپو وهونکو د اصلاحي دعوتونو په لار کې تيږې اچولې او

دعوت يې ندى پرې ايښى چې د بريالېتوب ناوې ښکل کړي او که نه نو څو ورځې خو يې وروسته کړى حتمې دى.د تبوک په غزا کې د سختۍ او فداکارۍ لښکر لدې ډول مضرو افرادو څخه پاک شو، د منافقانو څيره بربنډه شوه او دا يو منل شوى حقيقت دى چې په جګړه کې شمير هومره د اعتبار وړ ندى بلکه ايماني قوت، د صف او کلمې وحدت او په خپل عهد ټينګ دريدل دي چې لښکر بريالى کوي که شمير هر څومره زيات وي، خو وحدت، ايماني قوت او ثبات ونلري کله به هم بريالى نشي، الله (جل جلاله) فرمايي: ((...**كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ**)). (البقرة: ٢٤٩)

(ډير ځله داسې شويدي چې وړوکى ټولګى د الله په امر پريوې لويې ډلې برلاسى شوى دى الله د صبر کوونکو ملګرى دى).

٣- دې غزا ته د تيارۍ په وخت کې د ابوبکر ، عمر، عثمان او نورو اصحابو (رضي الله عنهم) مالي او ځاني قرباني دا په ګوته کوي چې ايمان څنګه او په څه ډول د مؤمنانو په زړونو کې د نيکۍ، فداکارۍ او له نفساني باطلو غوښتنو سره د مقابلې تخم شيندي او دا هغه څه دي چې هر امت او دعوت ورته اړتيا لري او په همدې سره دعوت برى مومي. نن ورځ هم زمونږ امت له بل هر څه نه دې ډول تخم ته زياته اړتيا لري، دښمنان زيات دي، د مسئوليت بارونه مو ډير درانه دي، د مکر او فريب تورې تيارې هره خوا خپرې دي، جنګ او جګړه هم بې حده خطرناکه ده، نو پداسې بده ورځ کې تر هغه وخته کاميابي نه شو ليداى تر څو مو د ځان او مال د قربانۍ او له شهواتو او خواهشاتو

سره د مقابلې روح په زړه کې نه وي پو کړى او دا روح به مو هله په زړه کې ځاى نيسي چې کله د دين حقيقت وپيژنو، ځکه همدا دين دى چې وايي د الله (جل جلاله) په لار کې هره ستړيا او هره پيښه جهاد دى، د الله (جل جلاله) د دين په لار کې هر منډې وهونکي او صدقه ورکوونکي ته دومره اجر ورکوي څومره چې د جنګ په ميدان کې يې توره په لاس مجاهد ته ورکوي. د داعيانو، اصلاحي مشرانو او نورو رهبرانو تر ټولو بهترين کار به دا وي چې هغوى د خلکو په زړونو کې دين ځاى په ځاى کړي، ځکه له دين سره هر ډول مخالفت له بل هر څه سره سره يو ملي جرم هم دى هسې جرم چې ډيرې بدې نتيجې او آثار لري دا خبره مونږ ته الله (جل جلاله) راښوولې ده، تاريخ هم پخوا دا ثباته کړيده اوس تجربه هم د همدې تائيد کوي او لدې خبرې نه مخالفت هسې د ځان او بل غولول دي او له دين نه انکار به په هغه زړه کې ځاى پيدا کوي چې حق، خير، غيرت، عزت او پاکۍ ته مخلص او آماده نه وي.

۴- هغه قصه چې وايي څو تنه اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول الله (صلى الله عليه وسلم) حضور ته راغلل او سوال يې ورنه وکړ چې دوى هم له حان سره جهاد ته بوزي، خو رسول (صلى الله عليه وسلم) هغوى د مرکب (سپرلۍ) د نشتوالي له امله بيرته وليږل هغوى د جهاد له ثواب نه د بې برخې کيدو له امله خفه زړونه او ډکې سترګې کورونو ته وګرځيدل، دا قصه چې قرآنکريم بيان کړيده دا په ګوته کوي چې ايمان زړونه څنګه آبادوي څومره قوت وربښي، هسې خو بشري طبيعت داسې وي چې له خطر نه په خلاصې سره خوښيږي ا و که له جنګ نه هر څو ليرې شي هغومره خوښ وي، خو ددې برخلاف د

محمدي مدرسې شاګران له جهاد او شهادت نه په محرومیت د افسوس او خفګان اوښکې تویوي، نو کومه بل داسې مفکوره او اصل به وي چې ایماني اثر ته ورته اثر ولري؟ اوله دا ډول ایماندارو نه د امت د محرومیدلو له زیان نه به بل لوی زیان چیرته وي؟

۵- د هغو دریو کسانو قصه کوم چې له ریښتیني ایمان سره سره یې راحت ته پر تکلیف، سیوري ته پرګرمۍ او استراحت ته په سفر ترجیح ورکړې وه، دا کیسه هم یو لوی ټولنیز درس راکوي. هغوی ډیر زر پوه شول ایمان یې په زړونو کې وځوښید او ویې ویل: له رسول (صلی الله علیه وسلم) نه د بیرته پاتې کیدو په وجه د لویې ګناه مرتکب شویدي، خو دې ټولو هغوی له جزا نه معاف نه شوای کړای او جزا خو یې دومره سخته وه چې څه به درته وایم. رسول (صلی الله علیه وسلم هغوی له ټولنې نه بیل کړل، ټولو خلکو حتی د دوی ښځو ته یې امر وکړ چې خبرې ورسره بندې کړي، خو کله چې هغوی ریښتینې توبه وایستله، نو الله (جل جلاله) وربانديې رحم وکړ او د دوی توبه یې قبوله کړه. دا دری کسان چې کله د توبې له قبلیدو نه خبر شو، دومره زیات خوشاله شول چې اندازه یې ګرانه ده، ځینو یې خپل مال او جامې د شکرانې په توګه صدقه کړې. دا ډول درسونه ر ښتیني مؤمن ته داښیي چې هغه باید له هغه عمل نه چې اسلام پرې مکلف کړی په هیڅ توګه سرغړونه ونکړي او باید پداسې شرائطو کې چې خلک زیار او مشقت ګالي د ځان لپاره راحت و نه لټوي ځکه دا د ایمان د طبیعت تقاضا ده چې ته باید ځان همیشه د ټولنې یو غړی وګڼې او داسې فکر ولرې چې څه په ټولنه تیریږي لکه چې هغه په تا هم تیریږي او باید کلکه عقیده ولرې چې د ټولنې ګټه او زیان ستا ګټه او زیان

دی که ټولنه نا ارامه وي ته باید آرامي ونلرې. او بل دا چې له واجباتو نه سرغړونه د ایماني نقص او کمزوري سبب دی او دا یوه ګناه ده چې مرتکب یې باید زر تر زره الله (جل جلاله) ته رجوع وکړي، ددې کیسې یو بل درس دا دی چې راښیي عقیده تر خپلوۍ نه لوړه او مقدمه ده، همدا راز د مشروع نظام پلي کول له ځاني خواهشاتو او عاطفې نه مخکې او مقدم دی او د الهي غضب مخه بیا خپلوي او قرابت نه شي نیولای.

((...**فَلْيَحْذَرْ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ**)). (النور: ٦٣) (د پیغمبر له حکم څخه سرغړوونکي باید وویریږي چې په کومه فتنه کې اخته نه شي یا دردناک عذاب پرد رانشي).

د – حجة الوداع

حجة الوداع له بعثت نه وروسته د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) یوازینی حج ؤ چې ادا کړی یې دی. کله چې خلکو واوریدل چې رسول (صلی الله علیه وسلم په هغه کال کې حج کوي، نو د عربي ټاپو وزمې له هر ګوټ څخه حج ته دومره خلک راټول شول، چې شمیر یې د ځینو مؤرخینو په قول ((۱۱۴)) زرو ته رسیده، فکر کوو چې دا شمیر اټکلي دی، که نه نو څنګه وشمیرل شول او شمیر یې دومره وټاکل شو؟

رسول (صلی الله علیه وسلم) خپله آخرینۍ او مشهوره خطبه وویله، زده کوونکي ته په کار ده چې دا خطبه زده کړي ځکه چې دا د اسلامي دین اصول او مبادئ بیانوي ددې خطبې په یوه برخه کې

راځي:

((ايها الناس، اسمعوا قولي، لا ادري لعلي لا القاكم بعد عامي هذا بهذا الموقف ابدا)). (اې خلكو خبره مې واورئ كيداى شي له دې كال نه وروسته درسره ونه وينم، پدې ځاى كې به نور تر ابده درسره ونه ګورم). دا د رسول (صلى الله عليه وسلم) يوه معجزه وه.

((ايها الناس، ان دماءكم و اموالكم عليكم حرام الى ان تلقوا ربكم، كحرمة يومكم هذا، و حرمة شهركم هذا و انكم ستلقون ربكم فيسالكم عن اعمالكم، وقد بلغت، فمن كانت عنده امانة فليؤدها الى من ائتمنه عليها، و ان كل ربا موضوع، ولكن لكم رؤوس اموالكم لا تظلمون و لا تظلمون، قضى الله ان لا ربا وان ربا عباس بن عبدالمطلب موضوع كله، و ان كل دم في الجاهلية موضوع، و ان اول دمائكم اشع دم ابن ربيعة بن الحارث بن عبدالمطلب، وكان مسترضعا في بني ليث فقتلته هذيل، فهو اول ما ابدا به من دماء الجاهلية.

اما بعد ايها الناس، فان الشيطان قد يئس من ان يعبد بارضكم هذه ابدا، و لكنه ان يطع فيما سوى ذلک فقد رضي به مما تحقرون من اعمالكم، فاحذروا على دينكم. ايها الناس ان النسئ زيادة في الكفر، يضل به الذين كفروا يحلونه عاما، و يحرمونه عاما، ليواطؤا عدة ماحرم الله، فيحلوا ما حرم الله، و يحرموا ما

احل الله، و ان الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق الله السماوات و الارض، وان عدة الشهور عند الله اثنا عشر شهرا منها اربعة حرم، ثلاثة متوالية و رجب مضر الذي بين جمادي و شعبان. اما بعد ايها الناس، فان لكم على نساءكم حقا، ولهن عليكم حقا، لكم عليهن ان لا يوطئن فرشكم احدا تكرهونه، و عليهن ان لا ياتين بفاحشة مبينة، فان فعلن فان الله قد اذن لكم ان تهجروهن في المضاجع و تضربوهن ضربا غير مبرح، فان انتيهن فلهن رزقهن و كسوتهن بالمعروف، و استوصوا بالنساء خيرا، فانهن عندكم عوان، لا يملكن لانفسهن شيئا، و انكم انما اخذتموهن بامانة الله، واستحللتم فروجهن بكلمات الله.

فاعقلوا ايها الناس قولي، فاني قد بلغت، وقد تركت فيكم ما ان اعتصمتم به، فلن تضلوا ابدا، امرا بينا، كتاب الله و سنة نبيه، ايها الناس اسمعوا قولي واعقلوه، تعلمن ان كل مسلم اخ للمسلم، و ان المسلمين اخوة، فلا يحل لامرئ من اخيه الا ما اعطاه عن طيب نفس منه، فلا تظلمن انفسكم، اللهم هل بلغت؟)).

اې خلكو ستاسې وينې او مالونه يو پر بل باندې د ننني ورځې او دې مياشتې د حرمت په شان تر هغې پورې حرام دي تر څو له خپل خداى (جل جلاله) سره مخامخ شئ (تر ابده حرام دي) تاسې له خپل خداى (جل جلاله) سره مخامخ كيدونكې ياست بيا به درڅخه ستاسې د

عملونو پوښتنه کوي، پداسې حال کې چې مخکې به رسيدلی وي، که له چا سره امانت وي خپل څښتن ته يې دې وسپاري، ټول سود لغوه دی، خو ستاسې لپاره خپل اصلي مال دی، مه ظلم کوئ (ډير مه اخلئ) او نه دې ظلم دربانديې وشي (کم دې نه درکوي)، خدای (جل جلاله) فيصله کړې چې سود دې نه وي، نو د عباس بن عبدالمطلب ټول سود لغوه اعلانوم، د جاهليت ټول خونونه (وينې) لغوه دي، لومړنی خون چې لغوه يې اعلانوم هغه د ابن ربيعة بن حارث بن عبدالمطلب (وينه) خون دی، نوموړی په بني ليث کې شيدې رودونکی ؤ چې هذيل وواژه، او دی لومړنی کس دی چې د جاهليت له خونونو (وينو) نه يې خون لغوه کوم، لدې وروسته، اې خلکو، شيطان بالکل نا اميده شويدی چې نور به يې دلته ستاسې په ځمکه کې عبادت وشي، خو که لدينه پرته په نورو داسې شيانو کې يې اطاعت وشي چې تاسې يې کم شميرئ نو بيا هم راضي دی، د دين په هکله ډيره توجه وکړئ. اې خلکو (نسيه) د کفر زيادښت دی، کافران وربانديې گمراه کيږي چې يو کال يې روا بولي او بل کال يې ناروا، تر څو د خدای له خوا ټاکل شوې موده پرې پوره کړي، نو پدې سره دوی حرام حلالوي او حلال حراموي، زمانه بيرته هغه حالت ته راگرځې لکه چې خدای (جل جلاله) په کومه ورځ آسمان او ځمکه پيدا کړې وه د کال د مياشتو شمير د خدای په نزد ((۱۲)) مياشتې دی، چې څلور يې حرامې دي، دری يو په بل پسې او څلورمه يې رجب ده چې د شعبان او جمادي تر مينځ ده.

اې خلکو! تاسې پخپلو ښځو او، هغوی پرتاسو حقوق لري، ستاسې حق دا دی چې هغوی داسې چاته ځای ورنکړي چې ستاسې نه

درسونه عبرتونه

خوښيږي، او بدکاري ونکړي، که يې چيرته داسې وکړل نو خدای (جل جلاله) اجازه درکړې چې ځای يې وربدل کړئ او ويې وهئ خو ډير کلک نه، نوکه له خپل کار نه يې لاس واخيست بيا يې نفقه او جامې په ښه اندازه سره ورکوئ، د ښځو په هکله د خير نصيحت وکړئ، هغوی ستاسې سره دي، څه يې د وسه ندي پوره، خو تاسې هغوی د خدای په امانت سره اخيستي، او په کلمات الله باندې مو د هغوی فرجونه حلال گرزولي دي.

اې خلکو! زما په خبرو ځان پوه کړئ، ما درته اعلان کړه، تاسې ته مې داسې شی پرې اېښې که منگولې پرې ولگوئ کله به هم گمراهان نه شئ، هغه ډير روښانه امر دی چې عبارت له قرآنکريم او سنت رسول الله (صلی الله عليه وسلم) څخه دی، اې خلکو! زما خبره واورئ او ځان پرې پوه کړئ، پوه شئ چې هر مسلمان د بل مسلمان ورور دی، مسلمانان ټول سره ورونه دي، د يوه ورور هيڅ شی بل ته ندی روا مگر چې په خپله خوښه يې ورکړي، په خپلو ځانونو ظلم مه کوئ، يا خدايه! آيا ما ستا حق خبره ورسوله؟

په حجة الوداع کې لومړی شی چې د توجه وړ دی هغه د دومره زيات شمير خلکو راټوليدل دي، دا ټول خلک درويشت (۲۳) کاله مخکې مشرکين وو، خو نن ټول په رسول (صلی الله عليه وسلم) باندې مؤمن، او امر منلو ته يې ولاړ سپاهيان دي، هو همدا خلک وو چې مخکې يې د رسول (صلی الله عليه وسلم) دين نه مانه، د توحيد لاره ته بلنه ورته عجيبه غوندې ښکاريده او دا خبره چې د دوی عقلونه او پلرونه به يې رټل او غندل ډيره بده ورته بريښيده، حتی چې ځينو خو يې د رسول (صلی لله عليه وسلم) په خلاف ډيرې توطئې جوړې کړې، د هغه

د وژلو ارادې یې وکړې، په تورو یې وواهه او په غشو یې وویشت، خو نن یې د هغه (صلی الله علیه وسلم) د فرمان په وړاندې د اطاعت سر ځوړند نیولی دی، نو که دا پوښتنه وشي چې پدې دومره لنډه موده کې دا دومره لوی انقلاب څنګه راوستل شو؟ او رسول (صلی الله علیه وسلم) څنګه وکولای شو چې دا دومره زیات خلک له شرک، بت پرستۍ، نفاق، کفر او جاهلیت څخه د توحید، یووالي، او پیوستون په لور بوزي؟ او څنګه وتوانیده چې دا پروني له دښمنۍ نه ډک زړونه نن له مینې او محبت نه مالامال کړي؟ ښکاره ده چې که یو کس هر څومره ذکي، د پوهې خاوند، سیاستمدار او د قوي شخصیت درلودونکی وي نه شي کولای په یوازې صورت حتی چې په سلهاوو کلونو کې هم دومره لوی انقلاب راولي، خو د پورتنۍ پوښتنې ځواب پدې سره کیږي چې ووایو دا ټول د رسالت برکت ؤ، له رسول (صلی الله علیه وسلم) سره آسماني مرستې وې، الله (جل جلاله) یې مل ؤ او دا انقلاب دده د هغه دین معجزه وه، کوم چې الله (جل جلاله) په همدې سره په بشریت باندې نعمتونه پوره کړیدي، خپل رسالت یې ورباندې پای ته رسولی دی او اراده یې کړیده چې په همدې دین سره سرګردان امت، له بدبختۍ نه نیکبختۍ ته بوزي، د هدایت په لاره یې برابر کړي، سترګې او زړونه یې د حق په نور روښانه کړي، د امتونو قیادت ور وسپاري د تاریخ مخه ورباندې بدله کړي، او بیا د همدې امت په لاس د انسان ذلت ختم کړي او د ذلت په بدله کې ورته حکمت، هدایت او نیکمرغي ورکړي.

((**۱۱۴**)) زره خلک پرون له همدې دین او همدې رسول (صلی الله علیه وسلم) نه منکر وو، خو نن ټول ورته لاس په نامه ولاړ دي، پرون یې ټول

درسونه عبرتونه

په ضد جنګیدل خو نن ورنه دفاع کوي، پرون یې زړونه له کینې چاودل، خو نن یې له محبت سره بل محبت نه ځایږي. دا ټول کارونه په همدې (**۲۳**) کلونو کې وشول، نو بیشکه چې دا د حق او مبین الله (جل جلاله) فضل او کرم دی هغه (جل جلاله) له شرک او شریک نه لوړ او پاک ذات دی، د هغه رسول (صلی الله علیه وسلم) هم له هغه څه نه چې مشرکان یې ورپسې تړي پاک او مبرا دی.((**سبحان ربک رب العزة عما یصفون، وسلام علی المرسلین و الحمدلله رب العالمین**)).

پدې حج کې د توجه وړ دوهم مهم ټکی د رسول (صلی الله علیه وسلم) قوي او محکمه خطبه ده، هغه چې خلکو ته یې واوروله او په همدې خطبه کې یې د خپل قیادت او رسالت له اتمام او بري نه وروسته داسې اصول او مبادئ اعلان کړل چې د دعوت په بیل کې د اعلان شوو اصولو او مبادئو تائید یې کاوه، ځکه دا هماغه اصول وو کوم یې چې هغه ورځ اعلان کړي وو چې بل څوک ورسره نه وو ملګري، کمزوري ؤ، نو دا داسې اصول دي چې په کمزورۍ او قوت، جنګ او صلحه، ماتې او بري، فقر او شتمنۍ کې بدلون نه مومي، بلکه په هر وخت او هر حال کې یو شان وي او همداسې به پاتې وي. په داسې حال کې چې د اوسنیو او پخوانیو دنیوي رهبرانو داسې عادت وي چې خپله عقیده او اصول بدلوي، کمزوري او قوت ورباندې اثر کوي، وسائل او اهداف یې بدلون مومي، یعنې داسې وي چې د کمزورۍ په ورځ د راهب جامې اغوندي، خو د زور او قوت په ورځ د لیوه غاښونه ږدي.

ددې توپیر سبب یوازې او یوازې دا دی چې دا ټول د مصلحت هغه هم

د شخصي مصلحت رسولان دي، خو محمد (علیه السلام) د الله رسول دی، د مرداری په سرد تاویدونکي او د نور په دریاب کې د لامبو وهونکي تر مینځ ډیره فاصله او لوی توبیر دی، څوک چې د ځان لپاره کار کوي، په هیڅ وخت کې له هغه چاسره نه دی برابر کوم چې د انسانیت لپاره خولې تویوي. لنډه دا چې د رحمان د ملګرو او د شیطان د ملګرو تر مینځ د ځمکې او آسمان فرق دی:

((اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَاؤُهُمُ الطَّاغُوتُ يُخْرِجُونَهُمْ مِنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ)). (البقره: ۲۵۷)

(کوم خلک چې ایمان راوړي د هغو ملاتړ او مرستندوی الله دی او هغوی له تروږمیو نه رڼا ته راباسي او کوم خلک چې د کفر لاره غوره کړي، د هغو ملاتړ او مرستندویان طاغوتان دي او هغوی له رڼا نه د تروږمیو لوري ته را کاږي دا کسان دوزخ ته ورتلونکي دي، هلته به تل اوسیږي).

ه= د اسامة (رضي الله عنه) د لښکر لیږل

د دعوت د نشر او ساتنې او همدا ډول د جوړ شوي اسلامي حکومت له پولو نه باندې د تجاوزونو او تیریو د مخنیوي پخاطر د رسول (صلی الله علیه وسلم) آخرینی کار دا ؤ چې د اسامه بن زید تر مشرۍ لاندې یې یو لښکر تیار کړ امر یې ورته وکړ چې د شام طرف ته لاړ شي، بلقاء او داورم ته چې په فلسطین کې واقع دي ننوزي. پدې

لښکر کې ټولو مهاجرینو، انصارو او د مدینې په شا او خوا کې پرتو مسلمانانو ګډون درلود، خو لښکر لاحرکت نه ؤ کړی چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د ژوند آخرینۍ ناروغي پیل شوه، لښکر د رسول (صلی الله علیه وسلم) د شفا په انتظار پاتې شو، هیله یې درلوده چې ورڅخه نور هدایات واخلي، خو رسول (صلی الله علیه وسلم) څو ورځې وروسته رحلت وکړ، او د خپل رب خوا ته لاړ، نړۍ یې پداسې حال کې پرېښوده چې خپل امانت یې ادا کړی او رسالت یې هر چاته رسولی ؤ او ټوله عربي ټاپو وزمه یې د اسلامي بیرغ د اوچت ساتلو لپاره تیاره کړې وه. هو رسول (صلی الله علیه وسلم) لدې نړۍ نه هغه وخت رحلت وکړ چې ددې لوی امانت ادا کولو لپاره یې لوی لښکر جوړ کړی ؤ او د همدې دعوت په لار کې یې قربانۍ ته چمتو او تیار ډیر سپاهیان روزلي وو، د جنګ او سولې دواړو لپاره یې زبردست قوماندانان پخپل لاس روزلي وو، د اله (جل جلاله) بې پایانه درود دې وي پر محمد (صلی الله علیه وسلم)، باندې، الله دې زمونږ او ټول بشریت له طرفه ورته اجرونه ورکړي، که چیرې محمد (صلی الله علیه وسلم) او دده په الاس جوړ شوي سپاهیان نه وای، نو اوس به مونږ هم د ګمراهۍ په ژوره کنده کې پراته وو.

الله (جل جلاله) خپل وروستي رسول (صلی الله علیه وسلم) ته داسې کرم او عزت ورپه برخه کړیدی چې بل رسول (علیه السلام) ته یې نه دی ورکړی او هغه دا چې الله (جل جلاله) رسول (صلی الله علیه وسلم) ته دومره اوږد عمر ورکړ چې د خپل دعوت میوه یې وخوړله، ټوله عربي ټاپو وزمه یې له بت پرستې نه پاکه کړه او د همده د دعوت په برکت ځینو خلکو ته داسې نعمتونه ورپه برخه شول چې هغه بتان یې پخپلو

لاسونو مات کړل. همدوی وو چې پرون به یې دې بتانو ته د تسلیمۍ سر په ځمکه ایښود، خو نن یې د ټول بشریت لپاره د نور او هدایت غږ اوچت کړی او د توحید بیرغ یې په لاس کې نیولی دی. هو همدا نسل (خلک) وو چې پرون یې بتان په خدایی نیولي وو او د جاهلیت تورو تیارو وربانديې خپل تور پیڅول غوړولی و، خو نن یې بتان دړې وړې کړل او د عربو په ټول تاریخ کې یې د لومړني دولت تهداب کیښود، هسې دولت چې مسئولیت یې د ټول بشریت هدایت دی او هسې دولت چې د شا او خوا لویو قدرتونو لپاره د آزادوونکي معلم په توګه تبارز کوي او د کفر، ګمراهۍ او جهالت په ډنډ کې لویدلي انسان ته د مشفق، عزتمن او مهربان قوماندان په لباس کې د هدایت ډیوه روښانوي او د حقیقت او آزادۍ نړۍ ته یې را کاږي. هو دا یو داسې دولت ؤ چې د هغو قدرتونو لپاره معلم او آزادوونکی ؤ کوم چې پرون یې عربو په سیاسي، فکري او ټولنیز میدان کې تابعداري کوله، بیشکه دا یوه بې مثله واقعه وه، هو تاریخ کله هم له داسې پیښې سره ندی مخ شوی، نو دا هم ویلی شو چې د اسامه لیږل د همدې پیښې سرلیک او ددې مبارک رسالت نتیجه وه.

د رسول (صلی الله علیه وسلم) له خوا شل کلن اسامة (رضي الله عنه) ته د داسې یوه لښکر قوماندانې سپارل په کوم کې چې لوی لوی انصار او مهاجرین لکه ابوبکر، عمر، عثمان، علي (رضي الله عنهم) پکې ګډون لري د اسلامي دین یو بل اصل څرګندوي او هغه دا چې په اسلام کې مقام، عمر، او منزلت هیڅ اهمیت نلري، او نه هم دا شیان د خلکو تر مینځ د بیلتون عوامل کیدای شي. ګورو چې دې یاد شویو اصحابو (رضي الله عنهم) د اسلام په لار کې څومره کړاوونه ګاللي وو، او له اسامة (رضي الله عنه) نه د عمر او اسلام ته د سبقت له لحاظه څومره مخکې وو، خو بیا هم رسول (صلی الله علیه وسلم) قیادت ځوان اسامة (رضي الله عنه) ته وسپاره تر څو خلکو ته وښيي چې باید د هر کار لپاره مناسب برابر او موزون کس وړاندې کړای شي، عمر او مقام ته یې پدې رابطه کې کتل ندي په کار، دا خو یو، بل دا چې وینو هغه جلیل القدره اصحاب (رضي الله عنهم) چې تاریخ له دوی نه وروسته د دوی په شان عظیم او باکفایته خلک ندي لیدلي، په څومره خوشحالۍ سره د اسامة (رضي الله عنه) امارت ته غاړه ږدي، نو دا پدې دلالت کوي چې هغوی (رضي الله عنهم) د نفسي تهذیب او اخلاقو هغو لوړو پوړیو ته ختلي وو، کومې چې الله (جل جلاله) یې کامل انسان ته ور په برخه کوي او د دوی دا لوړه مرتبه د رسول (صلی الله علیه وسلم) د هدایت، تربیت او سر پرستۍ برکت او نتیجه وه.

په ابوبکر صدیق، عمر فاروق، عثمان غني (رضي الله عنهم)، علي (کرم الله وجهه) او د دوی په شان نورو اصحابو (رضي الله عنهم) باندې د ځوان اسامة (رضي الله عنه) قوماندان ټاکل یوه داسې تاریخي پیښه ده چې هیڅ امت ورسره آشنایي نلري او نه یې درلوده. دا کار ددې درس راکوي چې د ځوانانو استعدادونه باید په کار واچول شي او رشد ورکړل شي، هغوی ته د کارونو قیادت وسپارل شي تر څو د قیادت لپاره وړ او مناسب خلک ورنه جوړ شي. پټه دې نه وي چې دا دومره لوی درس دی چې که مسلمانانو همیشه په یاد ساتلی، نو اسلامي تاریخ به بیا دا مشکلات او بدبختۍ نه وي لیدلي او نه به اسلامي دولت لدې تهداب نړوونکو طوفانونو سره مخامخ شوی ؤ. د رسول (صلی الله علیه وسلم) دا تصرف یو بې مثاله تصرف ؤ، هو ولې

به هغه کار بې مثاله نه وي چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) په لاس ترسره کیږي ،هغه رسول (صلی الله علیه وسلم) چې آسماني وحي یې ملګرې وه، الهي حکمت او حقانیت یې په برخه ؤ، د اوږده نظر خاوند ؤ، لوی سیاستمدار ؤ او له یوه داسې قوت او نعمت نه برخمن ؤ چې نه خو د بل نبي (علیه السلام) په برخه شوی او نه هم د بل کوم تاریخي شخصیت په هکله داسې ادعا شویده. الله (جل جلاله) دې لدې ځوان اسامة نه هم راضي شي، مبارک دې وي اسامة ته، دده پر شخصیت، کفایت او ریښتوني عزم او اسلام باندې د رسول (صلی الله علیه وسلم) باور او اعتماد ، او خدای یې دې زمونږ د مؤمنو او کارکوونکو ځوانانو لپاره نیکه نمونه او قدوه وګرزوي.

و_ د رسول الله (صلی الله علیه وسلم) وفات

رسول الله (صلی الله علیه وسلم) له خپل رحلت نه د وحي په ذریعه خبر شوی ؤ او له همدې امله یې په حجة الوداع کې له خلکو سره مخه ښه وکړه. د اصحابو (رضي الله عنهم) زړو نه هم پریشانه وو، ګومان یې کاوه، لکه چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) اجل را لنډ شویدی، د الله (جل جلاله) له خوا ټاکل شوی اجل نه وروسته کیږي او نه راوړاندې کیدای شي . کله چې د رسول (صلی الله علیه وسلم) د رحلت خبر خپور شو، ددې د درمند او غمجن خبر په اوریدو ټول اصحاب (رضي الله عنهم) په درد او غم اخته شول، پریشانۍ په هر زړه کې ځای ونیو، مدینه ټوله د غم په اډه بدله شوه، د ډیرو لویو او سابقینو اصحابو (رضي الله عنهم) عقلونه هسې داسې شول، د ځینو

ژبې بندې شوې، ځینې نور خوځیدای نه شوای، خو عمر (رضي الله عنه) خپله توره راوایسته، خلک یې لدې خبرې منع کول چې ویل یې رسول (صلی الله علیه وسلم) وفات شو. عمر (رضي الله عنه) داسې فکر کاوه چې رسول (صلی الله علیه وسلم) غائب شویدی او بیرته دوی ته راځي، خو یوازې ابوبکر (رضي الله عنه) خپل کنترول ساتلی ؤ رسول (صلی الله علیه وسلم) ته ورننوت او ویې لیده چې هغه (صلی الله علیه وسلم) پخپله بستره کې نغښتی دی، ور لنډ شو خپل لوی لاربنود (صلی الله علیه وسلم) یې ښکل کړ او ورته یې وویل: زما مور او پلار دې له تا قربان شي یا رسول الله ! په ژوند او مرګ له تا نه بهتر او غوره نشته هغه مرګ چې الله (جل جلاله) درته لیکلی ؤ درته راغی، خو لدینه وروسته به هیڅ مرګ ونه وینې، یا رسول الله ! مونږ د خپل رب په وړاندې یاد کړه. دا یې وویل بیا خلکو ته راووت: خطبه یې پیل کړه او ویې ویل: اې خلکو! چا چې د محمد (صلی الله علیه وسلم) عبادت کاوه نو محمد (صلی الله علیه وسلم) رحلت وکړ او چا چې د الله (جل جلاله) عبادت کاوه، نو الله (جل جلاله) ژوندی دی نه مري بیا یې دا آیت ولوست:

((وَمَا مُحَمَّدٌ إِلاَّ رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِيْن مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ يَنْقَلِبْ عَلَى عَقِبَيْهِ فَلَنْ يَضُرَّ اللَّهَ شَيْئاً وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ)). (آل عمران: ١١٤)

(محمد (صلی الله علیه وسلم) نور څه ندی مګر صرف یو پیغمبر دی، له هغه نه مخکې نور پیغمبران هم تیر شویدي نو که هغه ومري یا ووژل شي نو تاسې به په خپلو پوندو په شاګرځئ؟ په یاد ولرئ څوک

چې واوري هغه به الله (جل جلاله) ته هيڅ زيان ونه رسوي، البته څوک چې د الله شکر ايستونکي بندګان شي هغو ته به الله ددې بدله ورکړي.
کله چې ابوبکر (رضي الله عنه) دا آيت ولوست نو خلک له درد او غم نه لړ په خود شول او داسې فکر يې کاوه لکه چې دا آيت يې مخکې هيڅ اوريدلي نه وي. ابوهريرة (رضيالله عنه) وايي: عمر وويل: قسم په خدای وامې وريدل چې ابوبکر (رضي الله عنه) دا آيت ولوست، نو ډير په تعجب کې شوم، او حيران شوم ترديې حده چې پر ځمکه راولويدم، پښو مې زور نه اخيست او پوه شوم چې رسول (صلی الله عليه وسلم) وفات شويدی.

دلته دوه لوی درسونه دي:

لومړی دا چې اصحاب (رضي الله عنهم) د رسول (صلی الله عليه وسلم) له رحلت نه دومره په دهشت کې شول او داسې فکر يې وکړ چې ګويا د رسول (صلی الله عليه وسلم) لپاره مرګ نشته دا سره لدې چې د هر ژوندي آخر مرګ دی، خو د دوی دا ګمان له رسول (صلی الله عليه وسلم) سره د دوی له زيات محبت نه سرچينه اخيستې وه، هسې محبت چې د دوی له وينو او اعصابو سره ګډ شوی ؤ د ملګرو او دوستانو د ورکې غم له هغوی سره د محبت په اندازه وي، مونږ وينو د چا چې زوی يا پلار مړ شي څو ورځې د هغه د مرګ خبره نه مني، د چا محبت به له رسول (صلی الله عليه وسلم) سره د اصحابو (رضي الله عنهم) له محبت سره برابر شي؟! د همدې رسول (صلی الله عليه وسلم)

پذريعه الله (جل جلاله) دوی ته هدايت کړی، له ګمراهۍ نه يې هدايت او له تيارو نه يې نور ته بيولي دي، د هغوی ژوند يې بدل کړی، زړونه او سترګې يې ورته روښانه کړې، د قيادت چوکۍ ته يې هسک کړي، بيا همدا رسول (صلی الله عليه وسلم) په ژوند کې د دوی رهبر او قاضي ؤ په مشکلاتو کې به يې همده ته رجوع کوله، هدايت به يې ورنه اخيست، د الله (جل جلاله) خطاب به يې ورځخه زده کاوه، خو کله چې هغه (صلی الله عليه وسلم) رحلت وکړ نو دا ټول قطع شول، نو بل کو درد به لدينه زيات او زيانمن وي؟! دوهم دا چې د ابوبکر (رضي الله عنه) موقف پدې دلالت کوي، چې هغه (رضي الله عنه) د قوي عزم او سالمو اعصابو او د داسې سکون خاوند ؤ چې د بل صحابي (رضي الله عنه) نه و په برخه شوی، او همدا شيان دي چې هغه (رض) له رسول (صلی الله عليه وسلم) نه وروسته د خلافت لومړنی مستحق ګرزوي. د ردت په جګړو کې هم همدا خبره تائيد شوه او په عملي ډګر کې په اثبات ورسيدله.

کتنه: د دوهم کال د محصلينو لپاره د فقة السيرة د درسونو لنډيز همدلته پای ته ورسيد ددې پروګرام څلور نور فصلونه لاپاتې دي، خو لکه چې په مقدمه کې مو وويل، وخت د پاتې فصلونو د املاء او ليکلو اجازه رانکړه، له الله (جلاله) نه د پاتې فصلونو د ليکلو توفيق غواړم.

اللهم صل علی محمد و علی آل محمدکما صليت علی ابراهيم و علی آل ابراهيم انک حميد مجيد. و بارک علی محمد و علـــی آل

محمد کما بارکت علی ابراهیم و علی آل ابراهیم انـــک حمیـــد مجید. و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین.